

Det juridiske fakultet

Kommunenes objektive erstatningsansvar for vann- og avløpsskader

Tora Ellingsen

Stor masteroppgave i rettsvitenskap vår 2015

Innholdsfortegnelse

1 INNLEDNING	4
1.1 PROLOG.....	4
1.2 TEMA OG PROBLEMSTILLINGER.....	5
1.3 BEGREPSAVKLARINGER	7
1.3.1 Vann- og avløpsanlegg.....	7
1.3.2 Standard abonnementsvilkår og ansvarsfraskrivelser.....	8
1.4 RETTSLIG PLASSERING OG RETTSKILDEBILDET	9
1.5 METODE.....	12
1.5.1 Underrettspraksis som rettskilde.....	12
1.5.2 Hensyn som rettskilde.....	13
1.5.3 Kommunenes sanitærreglement som rettskilde	14
1.6 AVGRENSNING OG PRESISERING	16
1.7 FREMSTILLINGEN VIDERE	17
2 OVERSIKT OVER KOMMUNENES ERSTATNINGSANSVAR	20
2.1 UTVIKLINGEN AV OBJEKTIVT ERSTATNINGSANSVAR FOR VANN- OG AVLØPSSKADER	20
2.2 HENSYNENE BAK DET OBJEKTIVE ERSTATNINGSANSVARET	23
2.2.1 Hensynet til reparasjon og prevensjon.....	23
2.2.2 Rimelighetshensyn og alminnelige rettferdighetsbetraktninger.....	24
2.2.3 Pulveriseringshensyn.....	25
2.2.4 Forsikringshensyn.....	26
2.2.5 Interessehensyn	27
2.3 FORHOLDET TIL ARBEIDSGIVERANSVARET.....	28
2.4 OPPSUMMERING	31
3 KOMMUNENES ERSTATNINGSANSVAR ETTER FORURENSNINGSLOVEN § 24A	32
3.1 UTGANGSPUNKT.....	32
3.2 NÅR ER KOMMUNEN «ANLEGGSEIER»?	32
3.3 HVILKE INSTALLASJONER ANSES SOM «AVLØPSANLEGG»?.....	33
3.4 SKADE VOLDT «FORDI KAPASITETEN IKKE STREKKER TIL»	35
3.4.1 Gjelder forurl. § 24a uavhengig av kapasitetsmanglenes årsak?	36
3.5 SKADE VOLDT «FORDI VEDLIKEHOLDET HAR VÆRT UTILSTREKkelig».....	40
3.5.1 Vedlikeholdspliktens innhold.....	40
3.5.2 Terskelen for vedlikeholdsplikten.....	43
3.6 OMFATTES FLERE SKADEÅRSAKER AV FORURL. § 24A?	45
3.7 INNEHOLDER FORURL. § 24A ET UNNTAK FOR FORCE MAJEURE?.....	48
3.7.1 Utgangspunkt.....	48
3.7.2 Forurl. § 24a og force majeure	48
3.8 OPPSUMMERING	54
4 KOMMUNENES ULOVFESTEDE OBJEKTIVE ERSTATNINGSANSVAR	55
4.1 UTGANGSPUNKT.....	55
4.2 GJELDENE RETT ETTER MOLDEDOMMEN.....	55
4.2.1 Nærmere om Høyesteretts argumentasjon og rettskildebruk.....	55
4.3 MOLDEDOMMENS KONSEKVENSER FOR ERSTATNINGSANSVARETS REKKEVIDDE	58
4.3.1 Gjelder det ulovfestede objektive erstatningsansvaret bare for tilbakeslagsskader?.....	59
a) Kommunalt eller privat avløpsanlegg	60
b) Skader som skyldes driften av anlegget.....	61
c) Skader som skyldes tredjemanns forsettlig og uaktsomme handling	61
4.4 OPPSUMMERING	62
4.5 FORHOLDET MELLOM FORURL. §24A OG DET ULOVFESTEDE OBJEKTIVE ERSTATNINGSANSVARET	63

5 LOVFESTET REDUKSJON ELLER BORTFALL AV OBJEKTIVT ERSTATNINGSANSVAR	65
5.1 UTGANGSPUNKT.....	65
5.2 SKADESERSTATNINGSLOVEN § 5-1	65
5.2.1 Terskelen for å anvende skl. § 5-1	66
5.2.2 Oppsummering.....	68
5.3 SKADESERSTATNINGSLOVEN § 5-2.....	68
5.3.1 Interesseavveiningen etter skl. § 5-2 i Moldedommen.....	70
5.3.2 Oppsummering.....	74
6 KOMMUNENES ADGANG TIL Å FRASKRIVE SEG OBJEKTIVT ERSTATNINGSANSVAR	75
6.1 UTGANGSPUNKT.....	75
6.2 FRASKRIVELSEADGANGEN ETTER FORURL. § 24A.....	76
6.3 OPPSUMMERING AV GJELDENE RETT ETTER FORURL. § 24A.....	80
6.4 PRAKTISKE EKSEMPLER SOM ILLUSTRERER VIRKNINGENE AV GJELDENE RETT ETTER FORURL. § 24A.....	81
1. Gjeldende retts konsekvenser for erstatningsspørsmålet når skaden skyldes utilstrekkelig vedlikehold.....	81
2. Gjeldende retts konsekvenser for erstatningsspørsmålet når skaden skyldes manglende kapasitet.....	82
3. Ivaretas hensynene bak det objektive erstatningsansvaret når kommunene kan fraskrive seg erstatningsansvaret for kapasitetsmangler etter forurl. § 24a?	83
6.5 FRASKRIVELSEADGANGEN ETTER DET ULOVFESTEDE OBJEKTIVE ERSTATNINGSANSVARET	88
a) Moldedommens rettsregel.....	88
b) Moldedommens subsumsjon og det nærmere innholdet av rettsregelen.....	91
6.6 PRAKTISKE EKSEMPLER SOM ILLUSTRERER VIRKNINGENE AV MOLDEDOMMENS RETTSREGEL	93
1. Skader som skyldes brudd på kravet om overhøyde	93
2. Uvanlige og uaktsomt oppbevarte gjenstander	97
3. Skader som et avløpsanlegg volder på ulovlig byggverk	100
6.7 OPPSUMMERING	103
7 AVSLUTNING	105
7.1 AVHANDLINGENS FUNN	105
7.2 ANBEFALINGER.....	106
8. KILDELISTE	109

1 Innledning

1.1 Prolog

Nedbørmengdene i Norge har økt med 20 prosent det siste århundret, og forventes å øke med 5 til 30 prosent innen 2100.¹ I stortingsmeldingen om klimatilpasning i Norge fra 2013, gis det uttrykk for at klimaendringene medfører et økende antall oversvømmelser og tilbakeslag fra kommunale vann- og avløpsanlegg.² I perioden 2010-2014 utbetalte norske forsikringsselskaper skadeserstatninger på til sammen 10,66 milliarder kroner som følge av naturskader, tilbakeslag og overvann.³ Et stort tilfang av rettspraksis illustrerer at forsikringsselskapene søker regress hos kommunene. Dermed oppstår spørsmålet om hvem som skal stå ansvarlig for tapet som i økende grad skyldes klimaendringene.

I 2014 oppnevnte Regjeringen Solberg et lovutvalg som har til formål å tilrettelegge for at kommunene skal ha «tilfredsstillende og tydelige rammebetingelser for å kunne håndtere overvann i tettbebyggelser, både i dagens klima og etter forventede klimaendringer.» Herunder skal utvalget «vurdere gjeldende lovgivning» for overvannshåndtering, og komme med konkrete forslag til endringer av regelverket.⁴

Lovutvalgets formål er langt videre enn rammene for denne avhandlingen. Derimot vil avhandlingen berøre utvalgets oppgave om å «tydeliggjøre ansvarsforhold», samt mandatets bokstav e), hvor utvalget skal beskrive og vurdere: «Behov for å forskriftsfeste vilkår kommunen kan fastsette overfor abonnentene, inkludert *kommunens adgang til å fraskrive seg ansvar ved skade på abonnentenes eiendom.*»⁵ (min kursivering).

På bakgrunn av problematikken som Stortingsmeldingen illustrerer, samt lovutvalgets mandat, er det behov for å tydeliggjøre ansvarsforholdet når vann- og avløpsskader inntreffer, herunder undersøke om klimaendringene medfører endringer i kommunenes erstatningsansvar.

¹ Meld.St. 33 (2012-2013) Klimatilpasning i Norge s. 5 og 11.

² Om overvannsproblematikken, se Meld.St. 33 (2012-2013) Klimatilpasning i Norge s. 51-54

³ Tore Letvik, "Naturskader stadig dyrere for forsikringsselskapene", *Juristkontakt*, nr. 3/2015, 49. årgang s. 14-15 (s. 14).

⁴ <http://www.regjeringen.no/upload/KLD/HF/Mandat-lovutvalg-overvann.pdf>

⁵ <http://www.regjeringen.no/upload/KLD/HF/Mandat-lovutvalg-overvann.pdf>

1.2 Tema og problemstillinger

Kommunene utøver ikke utelukkende offentlig myndighet, men driver også næringsvirksomhet, i tillegg til at de tilbyr tjenester til befolkningen.⁶ Denne avhandlingen omhandler kommunenes plikt til å eie, drive og vedlikeholde vann- og avløpsanlegg.

Avhandlingens tema er kommunens objektive erstatningsansvar for vann- og avløpsskader. Med vann- og avløpsskader forstås skader som volder av et avløpsanlegg, se definisjonen i punkt 1.3.1.

Formålet med avhandlingen er å kartlegge omfanget av anleggseiers erstatningsansvar for vannskader som er voldt av et avløpsanlegg. Analysen av gjeldende rett omfatter både kommunenes erstatningsansvar for skader som skyldes manglende overvannshåndtering, og andre skader som er voldt av et vann- og avløpsanlegg.

Første ledd i besvarelsen av hovedproblemstillingen, er en analyse av anleggseierens lovfestede objektive erstatningsansvaret som fremkommer av lov 13. mars 1981 nr. 6 om vern mot forurensninger og om avfall (forurl.) § 24a, og av det ulovfestede objektive erstatningsansvaret.

I punkt 1.1 fremkom det at overvannsutvalget skal «tydeliggjøre ansvarsforhold» vedrørende overvannshåndtering. Analysene av de to rettslige grunnlagene kan fungere som bidrag til å tydeliggjøre kommunenes ansvarsforhold de lege lata, både for skader som skyldes overvann på avveie og tilbakeslag i det kommunale avløpsnett. For å fastslå omfanget av kommunenes objektive erstatningsansvar, aktualiseres i hovedsak fire problemstillinger.

Dersom det kommunale avløpsanlegget volder skade på omgivelsene, etablerer forurl. § 24a et objektivt erstatningsansvar for anleggseieren. Forurensningsloven § 24a lyder som følger:

«Anleggseieren er ansvarlig uten hensyn til skyld for skade som et avløpsanlegg volder fordi kapasiteten ikke strekker til eller fordi vedlikeholdet har vært utilstrekkelig. §§ 57-61 gjelder tilsvarende».

⁶ Torstein Eckhoff og Eivind Smith, *Forvaltningsrett*, 10. utgave, Oslo 2014 s. 30.

Synonymt med «anleggseier» i denne oppgaven, er «kommunen». Anleggseier er bare erstatningsansvarlig dersom skaden er voldt av et kommunalt avløpsanlegg. Derfor er det nødvendig å redegjøre for 1) hvilke installasjoner som anses som «avløpsanlegg».

Bestemmelsen gjelder skader som skyldes at «kapasiteten ikke strekker til» og at «vedlikeholdet har vært utilstrekkelig». De siste tiårene har økningen i overvannsmengder forårsaket store skader på viktig infrastruktur som for eksempel veier og bygninger.⁷ Årsakene er at dagens avløpsnett ikke er dimensjonert for den økende mengden overvann, hvilket resulterer i oversvømmelser eller tilstopping av avløpsnettet. I tillegg medfører flere asfalterte flater, særlig i byer, at den naturlige infiltrasjonen i grunnen ikke lenger er tilstrekkelig til å unnta vannmengdene.⁸ Skadene skyldes i utgangspunktet at avløpsanleggets kapasitet var utilstrekkelig. Dermed kan det spørres om 2) klimaendringene har innvirkning på terskelen for om vilkårene i forurl. § 24a er oppfylt.

Forarbeidene til forurl. § 24a uttrykker tvil vedrørende lovgivers intensjon om bestemmelsens rekkevidde. Mens lovutvalget foreslo «en generell bestemmelse om objektivt ansvar for skader som skyldes avløpsledninger»⁹, uttalte departementet at «Anleggseierens objektive erstatningsansvar omfatter skader som skyldes oversvømmelse eller lekkasje som følge av utilstrekkelig kapasitet eller vedlikehold.»¹⁰ Videre uttalte departementet at «Bestemmelsen gjelder ikke for andre skadeårsaker, men utelukker ikke at det her inntreer objektivt erstatningsansvar på annet grunnlag.»¹¹ Forarbeidenes uklarheter medfører et behov for 3) å undersøke hvilke skader som omfattes av forurl. § 24a, og 4) hvilke skader som eventuelt kan erstattes etter det ulovfestede objektive erstatningsansvaret.

Som den rettslige plasseringen av avhandlingens tema vil vise i punkt 1.4, er kommunens todelte rolle særegen i vann- og avløpsretten. Abonentenes tilknytningsplikt, kommunenes pulveriseringsmuligheter og kommunenes ansvar for å kontrollere at plan- og bygningslovgivningen etterfølges, er momenter som kan ha betydning for omfanget av det

⁷ Meld.St. 33 (2012-2013) s. 52 og 99.

⁸ Meld.St. 33 (2012-2013) s. 52.

⁹ NOU 1994: 12 Lov om vassdrag og grunnvann s. 262.

¹⁰ Ot.prp. nr. 39 (1998-1999) Lov om vassdrag og grunnvann (vannressursloven) s. 374.

¹¹ Ot.prp. nr. 39 (1998-1999) s. 374.

ulovfestede objektive erstatningsansvaret. Se for øvrig relevante hensyn nedenfor i punkt 2.2.1 til 2.2.5.

Når ansvarsforholdet basert på problemstillingene 1)-4) er klarlagt, er andre ledd i besvarelsen av hovedproblemstillingen å undersøke i hvilke tilfeller kommunenes objektive erstatningsansvar kan falle bort helt eller delvis. I lys av klimaendringene oppstår spørsmålet om de økende nedbørsmengdene kan betraktes som en force majeure-hendelse, slik at kommunenes erstatningsansvar revideres. Avhandlingen drøfter også terskelen for at kommunene kan påberope seg at erstatningsansvaret reduseres som følge av forhold på skadelidtes side, jf. lov 13. juni 1969 nr. 26 om skadeserstatning (skl.) §§ 5-1 og 5-2.

Av bortfallsgrunnene som behandles i avhandlingen, vil det være mest fokus på kommunenes ansvarsfraskrivelser. Disse presenteres i punkt 1.3.2. Mandatet til overvannsutvalget viser at kommunene regulerer abonnementsvilkårene gjennom sine sanitærreglement. Prologens punkt e) illustrerer at det er behov for en nærmere analyse av kommunenes adgang til å fraskrive seg det objektive erstatningsansvaret de lege lata. Gjennom analyser av høyesterettspraksis i avhandlingens kapittel 6, utledes innholdet av en rettsregel som hindrer kommunene å innta vidtrekkende ansvarsfraskrivelser. Rettsregelens innhold kan være veiledende for hvilke begrensninger som bør forskriftsfestes, hvilket blir påpekt i punkt 7.2.

1.3 Begrepsavklaringer

1.3.1 Vann- og avløpsanlegg

«Vann- og avløpsanlegg» defineres i vann- og avløpsanleggl. § 1 andre ledd som hovedledninger for vann og avløp, pumpestasjoner, anlegg for håndtering og rensing av vann og avløp, med mer. Begrepet «avløpsanlegg» er sammenfallende¹² med definisjonen i forurl. § 21, herunder *anlegg for transport og behandling av avløpsvann*. Avløpsvann er en samlebetegnelse på både *sanitært og industrielt avløpsvann og overvann*. Nedbør som flyter på bakken anses dermed som avløpsvann, uavhengig av om vannet er forurenset. Installasjoner som skal fange opp overvannet, regnes dermed som «avløpsanlegg». Se punkt 3.3 for nærmere analyse av «avløpsanlegg» i forurl. § 24a.

¹² Prop.136 L (2010-2011) Lov om kommunale vass- og avløpsanlegg s. 13.

I Standard abonnementsvilkår¹³ (se nedenfor i punkt 1.3.2), administrative bestemmelser punkt 1.3, skilles det mellom offentlige og private vann- og avløpsanlegg. En kommune er bare *erstatningsansvarlig* når den anses som *eier* av anlegget, jf. «anleggseier» i forurl. § 24a.

Kommunene eier samtlige avløpsanlegg som er bygd etter 2012, jf. avhandlingens punkt 1.4. Dersom kommunen har bygd eller overtatt ansvaret for et anlegg for vann eller avløp, anses dette som et kommunalt avløpsanlegg.

Med «privat vann- og avløpsanlegg» menes private ledninger, såkalte stikkledninger, og «(...) utstyr utenfor husets yttervegg som er tilknyttet offentlig vann- og/ eller avløpsanlegg».¹⁴ Huseieren har dermed ansvar for private vann- og avløpsrør. Huseiers ansvar omfatter også bygningens sanitærinstallasjoner.¹⁵ Med sanitærinstallasjoner menes rør, installasjoner og utstyr (dusj, toalett, servant) innenfor husets yttervegg som er tilknyttet vann- eller avløpsanlegg.¹⁶

1.3.2 Standard abonnementsvilkår og ansvarsfraskrivelser

Kommunesektorens organisasjon (KS) har utarbeidet Standard abonnementsvilkår for vann og avløp. Reglementet består av administrative og tekniske bestemmelser som gjelder ved privat tilknytning til kommunale vann- og avløpsanlegg. Formålet med reglementet er å «ivareta det gjensidige ansvarsforholdet mellom kommunen og den enkelte abonnent», samt sikre betryggende tilkobling av private vann- og avløpsanlegg.¹⁷ Abonnementen bindes av den enkelte kommunes sanitærreglement ved tilknytningen til det kommunale avløpsnett.

Standard abonnementsvilkår for vann og avløp trer bare i kraft dersom den enkelte kommune fatter vedtak om dette. Kommunen kan tilføye egne særbestemmelser, deriblant ansvarsfraskrivelser.¹⁸ Med ansvarsfraskrivelser i denne oppgaven, menes at kommunen fraskriver seg det objektive erstatningsansvaret i forkant av at det kommunale avløpsanlegget

¹³ Abonnementsvilkårene som KS har utarbeidet omtales heretter som «Standard abonnementsvilkår (administrative/tekniske bestemmelser)». Tekniske bestemmelser fremkommer av egen bok. Administrative bestemmelser fremkommer av: <http://va-jus.no/wp-content/uploads/2012/03/brev-fra-KS.pdf>

¹⁴ Standard abonnementsvilkår (administrative bestemmelser) s. 13.

¹⁵ Standard abonnementsvilkår (administrative bestemmelser) s. 27.

¹⁶ Standard abonnementsvilkår (administrative bestemmelser) s. 14.

¹⁷ Standard abonnementsvilkår (administrative bestemmelser) s. 9.

¹⁸ Standard abonnementsvilkår (administrative bestemmelser) s. 9.

volder skade. Dermed utelukkes eller begrenses abonnentens rett til erstatning i tråd med klausulens innhold.¹⁹

I avhandlingens kapittel 6 analyseres kommunenes adgang til å innta ansvarsfraskrivelser i sine abonnementsvilkår. Som nevnt i punkt 1.1, utledes en rettsregel som inneholder vilkår for innholdet av kommunenes ansvarsfraskrivelser. Med utgangspunkt i rettsregelen, drøftes gyldigheten av utvalgte ansvarsfraskrivelser. Klausulene fremkommer i hovedsak av abonnementsvilkårene som KS har utarbeidet. En av klausulene er hentet fra Bergen kommunes sanitærreglement, da denne utfyller et teknisk krav som følger av Standard abonnementsvilkår, tekniske bestemmelser.

1.4 Rettslig plassering og rettskildet bildet

Etter lov 27. juni 2008 nr. 71 om planlegging og byggesaksbehandling (pbl.) §§ 1-4 jf. 3-3 forpliktes kommunene til å skal å «påse at plan- og bygningslovgivningen overholdes i kommunen».²⁰ I forkant av oppføring eller endring av en bygning, er tiltakshaver forpliktet til å tilknytte seg et kommunalt avløpsanlegg. Dette følger av pbl. § 27-2. I dag er nærmere 90 prosent av den norske befolkningen tilknyttet kommunale vann- og avløpsanlegg.²¹ Etter pbl. § 1-9 gjelder lov 10. februar 1967 om behandlingsmåten forvaltningssaker (fvl.) med de særlige bestemmelser som er gitt i plan- og bygningsloven. Derfor bindes kommunene av saksbehandlingsreglene som fremkommer av forvaltningsloven. Kommunene utøver dermed offentlig myndighet ved å kontrollere at plan- og bygningsloven overholdes.

Det er nær sammenheng mellom kommunens oppgave som plan- og bygningsmyndighet, og kommunens oppgave som forurensningsmyndighet. Etter ikrafttredelsen av lov 16. mars 2012 nr. 12 om kommunale vass og avløpsanlegg (vann- og avløpsanleggsloven) § 1, skal samtlige nye vann- og avløpsanlegg være kommunalt eid. Enhver kommune er ansvarlig for drift og vedlikehold av avløpsanlegg som helt eller delvis eies av kommunen. Dette følger av forurl. § 24. Særskilte bestemmelser om driften av anleggene følger av forurensningsloven kapittel 4. I forurl. § 23 annet ledd vises det til plan- og bygningslovens regler om tilknytning til et

¹⁹ Viggo Hagstrøm, *Obligasjonsrett*, 2. utgave, Oslo 2011 s. 643

²⁰ Kommunen er planmyndighet, jf. Ot.prp. nr. 32 (2007-2008) Om lov om planlegging- og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven) (plandelen) s. 173.

²¹ Meld.St. 33 (2012-2013) Klimatilpasning i Norge s. 27.

avløpsanlegg, og at forurensningsmyndigheten kan treffe vedtak etter plan- og bygningsloven. Kommunen er forurensningsmyndighet på kommunalt nivå, jf. forurl. § 81 første ledd bokstav c.

Drift av vann- og avløpsanlegg finansieres gjennom abonnentenes års- og tilknytningsavgifter. Abonnenter plikter å betale års- og tilknytningsavgifter etter vass- og avløpsanleggsloven § 3. Avgiftene kan imidlertid ikke overstige «nødvendige kostnader».²² Før avgiftene beregnes, må kommunene gjøre et overslag over antatte kostnader, jf. forurensningsforskriften § 16-1 andre ledd. Kommunene må «føre kontroll med at gebyrinntektene ikke overstiger kommunens selvkost».²³ Selv om abonnentene bør dekke kostnadene ved drift og vedlikehold av vann- og avløpsanlegg, er ikke kommunen pålagt full kostnadsdekning.²⁴

Da oppgaven er vinklet mot *erstatningsansvaret* som kommunen kan pålegges dersom vann- og avløpsanlegg påfører omgivelsene skader, kan avhandlingen klassifiseres som erstatningsrett. De forvaltningsrettslige reglene, både i forurensningsloven og plan- og bygningsloven, vil også ha betydning for ansvarets rekkevidde og ansvarsfraskrivelsenes innhold.

Kommunens erstatningsansvar innenfor avhandlingens tema er delvis lovregulert. Deler av avhandlingen vil derfor basere seg på en lovtolkning av forurl. § 24a. Bestemmelsen ble inntatt i forurensningsloven i forbindelse med ikrafttredelsen av lov 24. november 2000 nr. 82 om vassdrag og grunnvann (vannressursloven). Forurl. § 24a er derfor omtalt i vannressurslovens forarbeider. Forarbeidene er særlig vanskelig å tolke i tilknytning til to av avhandlingens spørsmål.

For spørsmålet om forurl. § 24a inneholder et unntak for force majeure, omtaler forarbeidene force majeure for skader voldt av vannledninger, jf. vannressursloven § 47. Derimot fremkommer ingen uttalelse om force majeure for skade voldt av avløpsledninger, jf. forurl. § 24a.²⁵ Begge

²² Forskrift 1. juni 2004 nr. 931 om begrenning av forurensning (forurensningsforskriften) § 16-1.

²³ H-3/14 Retningslinjer for beregning av selvkost på kommunale betalingstjenester s. 7.

https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kmd/komm/retningslinjer_selvkost_betalingsstjenester.pdf

²⁴ H-3/14 Retningslinjer for beregning av selvkost på kommunale betalingstjenester s. 7.

²⁵ Forarbeidene overlater spørsmålet om force majeure etter vannressursloven § 47 til rettspraksis, jf. NOU 1994: 12 Lov om vassdrag og grunnvann s. 456. I tilknytning til forurl. § 24a nevnes ikke force majeure, se Ot.prp. nr. 39 (1998-1999) Lov om vassdrag og grunnvann (vannressursloven) s. 374.

bestemmelsene fremkom tidligere av vassdragsloven²⁶ § 115. Uklarhetene i dagens forarbeider medfører at rettspraksis må bidra til å klargjøre om det gjelder et tilsvarende unntak etter forurl. § 24a.

Forarbeidene er også uklare på spørsmålet om hvilke skadeårsaker som omfattes av forurl. § 24a. Som påpekt i punkt 1.2, er det motstrid mellom lovutvalgets og departementets syn på bestemmelsens rekkevidde.²⁷

Det fins enkelte høyesterettsavgjørelser etter ikrafttreddelsen av forurl. § 24a som kan bidra til å analysere bestemmelsens og det ulovfestede ansvarets rekkevidde. I tillegg foreligger et høyt antall underrettsavgjørelser som gjelder kommuners erstatningsansvar for vann- og avløpsskader, og noen bidrar til å besvare enkelte av avhandlingens problemstillinger. Se punkt 1.5.1 for den rettskildemessige verdien av disse avgjørelsene.

Siden det ulovfestede objektive ansvaret utelukkende er skapt gjennom rettspraksis, vil avhandlingens kapittel 4 i hovedsak bestå av å analysere relevante avgjørelser, særlig Rt. 2014 s. 656 (Moldedommen). Flere av rettsavgjørelsene behandler også kommunenes adgang til å fraskrive seg det objektive erstatningsansvaret.²⁸ I kapittel 6 benyttes disse avgjørelsene ved analysen av innholdet i rettsregelen som begrenser kommunenes fraskrivelsesadgang.

I tillegg til rettspraksis, har juridisk teori bidratt til å behandle det ulovfestede ansvaret på generelt grunnlag.²⁹ Verkene gir en oversikt over ansvarsgrunnlagets vilkår, men analyserer ikke gjeldende rett i etterkant av Moldedommen.³⁰ Ross behandler derimot anleggseiers erstatningsansvar etter den opphevede vassdragslovens regler, mens *Jacobsen og Taubøll* til en viss grad analyserer forurl. § 24a.³¹ Fremstillingene går ikke i dybden på oppgavens tema. Likevel kan de, i større grad enn den generelle erstatningsrettslige litteraturen, bidra ved analysen av gjeldende rett.

²⁶ Lov 15. mars 1940 nr. 3 om vassdragene, opphevet.

²⁷ NOU 1994: 12 s. 262 og Ot.prp. nr. 39 (1998-1999) s. 374.

²⁸ Rt. 2014 s. 656, Rt. 2011 s. 1304 og Rt. 2007 s. 431.

²⁹ Se for eksempel Peter Lødrup og Morten Kjelland, *Lærebok i erstatningsrett*, 6. utgave, Oslo 2009 s. 287-322 og Nygaard, *Skade og ansvar*, 6. utgave, Bergen 2007 s. 253-283. Se også Hagstrøm og Stenvik, *Erstatningsrett*, Oslo 2015 s. 146-196.

³⁰ I nyere litteratur nevnes Rt. 2014 s. 656 ved gjennomgangen av det ulovfestede objektive ansvarets vilkår, se Hagstrøm og Stenvik (2015) s. 153.

³¹ Anton Ross, *Vannforsyning og vannavløp*, Oslo 1977 og Steinar Taubøll, "Virkeområdet for forurensningsloven § 24a og avløpsanlegg, særlig i forhold til overvann og veier", *Kart og Plan*, 2010 s. 166-173. Se også Guttorm Jakobsen, *Vann- og avløpsrett*, Oslo 2010.

Foreliggende rettslitteratur inneholder ikke en sammenfatning av anleggseiers lovfestede og ulovfestede objektive erstatningsansvar, herunder kommunenes adgang til å fraskrive seg erstatningsansvaret. Derfor vil avhandlingen bidra til å tydeliggjøre kommunenes ansvarsforhold hva gjelder vann- og avløpsskader som er voldt av kommunale avløpsanlegg.

1.5 Metode

De skisserte problemstillingene i punkt 1.2 besvares gjennom en rettsdogmatisk gjennomgang av gjeldende rett. Verktøyet som anvendes er den alminnelige juridiske metoden slik den fremstilles i norsk metodelære.³² Noen av rettskildene som anvendes i avhandlingen reiser særskilte metodespørsmål. Disse påpekes i punkt 1.5.1 til 1.5.3.

1.5.1 Underrettspraksis som rettskilde

Domstolene har gjennom sin praksis skapt og videreutviklet vilkårene for erstatning.³³

Flesteparten av avhandlingens problemstillinger besvares gjennom å analysere høyesterettsavgjørelser. Høyesteretts prejudikater er bindende for den enkelte rettsanvender.³⁴ Underrettspraksis har imidlertid ikke blitt tillagt stor vekt som rettskilde i norsk rett.³⁵ Utvalgte underrettsdommer brukes i utgangspunktet til å illustrere et faktum og juridiske argumenter. Dermed fungerer dommene som bidrag og støtte til andre rettskilder med høyere relevans og vekt.³⁶

I avhandlingens punkt 3.7 er spørsmålet om forurl. § 24a gjelder et unntak for force majeure-tilfeller. Verken forarbeidene til bestemmelsen eller Høyesterett har behandlet spørsmålet eksplisitt. Derimot foreligger det flere underrettsdommer fra lagmannsrettene som kan fungere som primært rettsgrunnlag for regelens innhold. Spørsmålet i det følgende er hvilken vekt lagmannsrettsdommene kan tillegges når rettsregelen skal fastlegges.

³² Torstein Eckhoff og Jan E. Helgesen, *Rettskildelære*, 5. utgave, Oslo 2001 og Nils Nygaard, *Rettsgrunnlag og standpunkt*, 2. utgave, Oslo 2004.

³³ Hagstrøm og Stenvik (2015) s. 28 og Lødrup og Kjelland (2009) s. 66.

³⁴ Eckhoff og Helgesen (2001) s. 160 og Nygaard (2004) s. 75.

³⁵ Eckhoff og Helgesen (2001) s. 162.

³⁶ Se Nygaard (2004) s. 210, hvor det påpekes at underrettspraksis illustrerer problemstillinger og løsninger, og «argumenta og synsmåtene i dommen kan vera gode.»

I utgangspunktet kan underrettspraksis tillegges minst like stor vekt som juridisk litteratur.³⁷ Dermed er det tvilsomt om lagmannsrettsdommene som anvendes i punkt 3.7.2, kan utgjøre det primære rettsgrunnlag ved fastleggelsen av om forurl. § 24a inneholder et force majeure-unntak. På den andre siden kan en underrettsavgjørelse få større vekt dersom den blir festnet³⁸ praksis, eller at juridisk teori gir den anerkjennelse og støtte.³⁹ Det faktum at forarbeidene har overlatt spørsmålet om force majeure til domstolene hva gjelder objektivt ansvar for vassdragstiltak, kan tale for at underrettsavgjørelsene har større vekt. Når det ikke fins noen høyesterettspraksis som behandler spørsmålet om force majeure, *burde* underrettspraksis ha en *viss* interesse.⁴⁰ Da Høyesterett ikke har behandlet spørsmålet, er det for tiden den aktuelle lagmannsrettsdommen som danner rettsregelens innhold. Det må understrekes at lagmannsrettene ikke driver rettskapende virksomhet, da Høyesterett kan tilsidesette lagmannsrettens avgjørelser. Se mer om avgjørelsens vekt i punkt 3.7.2.

Dermed kan det konkluderes med at underrettspraksis er en relevant rettskilde, men at dommens vekt må avgjøres i det konkrete tilfelle.

1.5.2 Hensyn som rettskilde

Hensynene som begrunner det ulovfestede objektive erstatningsansvaret er avgjørende for om kommunen er erstatningsansvarlig på ulovfestet grunnlag.⁴¹ Når hensynene bidrar til en avklaring av hvem som er nærmest til å bære den skadevoldende risiko, kan disse karakteriseres som vurderinger av resultatets godhet, eller såkalte reelle hensyn.⁴²

Reelle hensyn kan danne den aktuelle rettsregel som et selvstendig rettsgrunnlag, eller som bidrag sammen med andre rettskilder.⁴³ Hensynene som gjennomgås i punkt 2.2.1 til 2.2.5 fungerer derfor som relevante rettskildefaktorer ved analysen av det ulovfestede ansvarets rekkevidde.

³⁷ Nygaard (2004) s. 210.

³⁸ Nygaard (2004) s. 210.

³⁹ Eckhoff og Helgesen (2001) s. 162.

⁴⁰ Nygaard (2004) s. 210.

⁴¹ Se blant annet Rt. 2014 s. 656 avsnitt 34 og Hagstrøm og Stenvik (2015) s. 186 flg.

⁴² Eckhoff og Helgesen (2001) s. 371.

⁴³ Nygaard (2004) s. 256.

Spørsmålet er imidlertid om hensynene som begrunner det ulovfestede objektive ansvaret er relevante rettskildefaktorer ved analysen av det lovfestede objektive erstatningsansvarets rekkevidde.

Målet med lovtolkningen er å komme frem til lovgivers vilje.⁴⁴ Lovutvalget foreslo at forurl. § 24a skulle fastslå et generelt objektivt ansvar for skade voldt av avløpsledninger. Forslaget ble begrunnet i prevensjonshensyn og at kommunene kan «utligne merutgiftene gjennom vann- og kloakkavgiften (...)». Selv om skadelidte også har forsikringsmuligheter, tilsa hensynet til regelforenkling en generell regel.⁴⁵ Forarbeidene kan tale for at det var lovgivers mening at forurl. § 24a skulle begrunnes med de samme hensynene som det ulovfestede objektive erstatningsansvaret.

Moldedommen taler også for at det lovfestede og det ulovfestede objektive erstatningsansvaret begrunnes i de samme hensyn. Retten påpekte at det lovfestede objektive ansvaret «først og fremst» er begrunnet i «hensynet til en rimelig risikoplassering, anleggseierens mulighet for pulverisering og prevensjonsbetraktninger».⁴⁶ Dette er «langt på vei i tråd med grunnlaget for det ulovfestede objektive ansvaret som allerede var etablert for skade ved vann- og avløpsledninger *før* vassdragsloven 1940 (...)»⁴⁷ Ordlyden i «først og fremst» tyder på at det åpnes for at også andre hensyn kan begrunne det objektive ansvarsgrunnlaget.

Lovgivers mening og oppfatningen i rettspraksis tilsier at hensynene som avgjør rekkevidden av det ulovfestede ansvaret, også skal anvendes ved analysen av rekkevidden til forurl. § 24a.

Med dette er konklusjonen at hensynene som begrunner det lovfestede og det ulovfestede objektive ansvaret, anses som reelle hensyn. Hensynene kan dermed danne rettsregelen alene eller sammen med andre rettskilder.

1.5.3 Kommunenes sanitærreglement som rettskilde

⁴⁴ Eckhoff og Helgesen (2001) s. 148.

⁴⁵ NOU 1994: 12 s. 262.

⁴⁶ Rt. 2014 s. 656 avsnitt 24.

⁴⁷ Rt. 2014 s. 656 avsnitt 24.

Som påpekt i punkt 1.2 er det vanlig praksis at kommunene fraskriver seg det objektive erstatningsansvaret i enkelte skadetilfeller. I avhandlingens kapittel 6 skal det drøftes hvor omfattende slike ansvarsfraskrivelser kan være før de anses ugyldig. Spørsmålet i det følgende er om slike ensidige utsagn anses som en rettskildefaktor.

Det kan spørres om sanitærreglementene anses som en standardavtale. En standardavtale er i utgangspunktet ansett som en rettskildefaktor, da den ikke er konkret, men av generell karakter. Standardavtalen må imidlertid være vedtatt av motparten for å fungere som et primært rettsgrunnlag mellom partene. *Eckhoff* påpeker at standardavtaler har «ikke i seg selv noen bindende virkning», men at avtalens gyldighet avhenger av at motparten vedtar den.⁴⁸

Sanitærreglementenes generelle karakter, samt at de gjelder overfor samtlige abonnenter i vedkommende kommune, kan tale for at reglementene defineres som en standardavtale.

På den andre siden deltar ikke abonnentene i utformingen av abonnementsvilkårene.

Kommunene har monopol på å eie nye avløpsanlegg, og abonnentene pålegges å tilknytte seg et kommunalt avløpsanlegg, jf. pbl. § 27-2. Hvorvidt bestemmelsene er gjort tilgjengelige for abonnenten, har ingen betydning for reglementenes gyldighet.⁴⁹ I Rt. 2007 s. 431

(Stavangerdommen) var det derimot av betydning at abonnenten «måtte være klar over» sanitærreglementet da det i «lang tid» hadde vært tilknytningsplikt i den enkelte kommune. Videre påpekte førstvoterende at abonnentsvilkårene ikke tilpasses «den enkelte eiers behov og ønsker», og at «kommunale bestemmelser om tilknytning til offentlige avløpsledninger ikke kan sammenliknes med standardkontrakter og avtaler *mellom private.*»⁵⁰ (min kursivering). Dermed er vilkårene bindende dersom abonnenten «måtte være klar over» sanitærreglementet, uavhengig av om det ble underskrevet av eller tilgjengeliggjort for abonnenten.

Høyesteretts uttalelse kan på den ene siden tale for at sanitærreglementene anses som en standardavtale, men at vilkåret om vedtakelse ikke gjelder, i motsetning til en lignende avtale mellom to private parter. På den andre siden kan uttalelsen tale for at sanitærreglementene overhodet ikke kan karakteriseres som en standardavtale. I Rt. 2014 s. 656 (Moldedommen)

⁴⁸ Eckhoff og Helgesen (2001) s. 255-256 og Nygaard (2004) s. 358.

⁴⁹ Rt. 2007 s. 431 avsnitt 41.

⁵⁰ Rt. 2007 s. 431 avsnitt 43.

påpekte Høyesterett at abonnentenes manglende forhandlingsmuligheter medfører at abonnementsvilkårene har større preg av å være ensidig fastsatte forskrifter, enn avtalte bestemmelser.⁵¹

I og med at tilknytningen skjer på kommunens premisser, taler avtalesituasjonen for at reglementene ikke er en standardavtale. At ansvarsfraskrivelse er fast praksis blant kommunene, medfører etter min mening at sanitærreglementene kan betegnes som sedvane, eller bransjepraksis som er innført av KS.

Uavhengig av reglementenes definisjon, tilsier uttalelsene i Høyesterett at kommunene for det første kan påberope seg sitt sanitærreglement som rettslig grunnlag overfor abonnentene, eksempelvis ved spørsmålet om ansvaret kan reduseres. For det andre anerkjenner rettspraksis at reglementene er gyldige selv om de ikke er vedtatt av abonnentene.

Konklusjonen er dermed at ansvarsfraskrivelsene i kommunenes sanitærreglement er en rettskildefaktor som kan medføre ansvarsfrihet. Forutsetningen er at klausulens innhold er gyldig.

1.6 Avgrensning og presisering

I forurl. § 24a andre punktum fremkommer det at forurl. §§57-61 «gjelder tilsvarende». Ingen av bestemmelsene omhandler det objektive erstatningsansvaret som sådan. Derfor avgrenses avhandlingen mot forurl. § 24a andre punktum.

Av hensyn til avhandlingens begrensede omfang, behandles ikke anleggseiers erstatningsansvar for «vannledninger». Ansvarer fremkommer av lov 24. november 2000 nr. 82 om vassdrag og grunnvann (vannressursl.) § 47 andre ledd bokstav d.

Avhandlingens tittel medfører også at øvrige vilkår for erstatning ikke behandles. I kapittel 5 aktualiseres imidlertid vilkåret om skade i forbindelse med analysen av lempingsspørsmålet i Rt. 2014 s. 656 (Moldedommen). Se punkt 2.1 for redegjørelse av sakens faktum. Ved behandlingen av huseierens krav om erstatning for tap av ulovlige utleieinntekter, forutsatte

⁵¹ Rt. 2014 s. 656 avsnitt 44.

Høyesterett implisitt at denne tapsposten er erstatningsrettslig vernet. Å undersøke om retten alternativt kunne avvist erstatningskravet fordi skadevilkåret ikke var oppfylt, vil bidra til å klarlegge om slike tapsposter inngår i kommunenes objektive erstatningsansvar.

Oppgaven gjelder i hovedsak det objektive erstatningsansvaret. En inngående analyse av culpaansvaret er derfor utenfor avhandlingens siktemål. I punkt 2.3 redegjøres det imidlertid for forholdet mellom det objektive erstatningsansvaret for vann- og avløpsskader og arbeidsgiveransvaret i skl. § 2-1. Dette gjøres av tre grunner. For det første fordi likhetene og forskjellene mellom ansvarsgrunnlagene kan bidra til å besvare spørsmålet i punkt 4.3.1. For det andre vil realiteten av gjeldende rett i enkelte skadetilfeller være at kommunens erstatningsansvar reguleres av culpanormen. En kort introduksjon av regelen er derfor på sin plass. For det tredje vil skl. § 2-1 ha betydning ved vurderingen av gjeldende rett i avhandlingens avsluttende kapittel.

Moldedommen berører flere interessante problemstillinger. Forsikringsselskapets anførsel om at kommunen måtte ilegges bevisbyrden for tvil omkring årsaksforholdene, ble avvist av Høyesterett.⁵² Omvendt bevisbyrde knytter seg til kravet om årsakssammenheng mellom skaden og den påståtte skadeårsaken i forurl. § 24a første punktum. Spørsmålet om forurl. § 24a inneholder en regel om omvendt bevisbyrde, faller derfor utenfor avhandlingens tema.

1.7 Fremstillingen videre

Den videre fremstilling starter med en redegjørelse for utviklingen av det objektive erstatningsansvaret for skader som skyldes vann- og avløpsanlegg. I punkt 2.2 presenteres hensynene som begrunner ansvaret. Tidligere rettspraksis og lovbestemmelser, samt hensynene bak regelen, kan brukes som bidrag ved analysen av dagens rettstilstand i kapitlene 3 og 4.

Det offentliges arbeidsgiveransvar reguleres av skl. § 2-1. Forholdet mellom objektivt ansvar for skader voldt av avløpsanlegg og ansvaret i skl. § 2-1 presenteres i punkt 2.3. Hensikten er å belyse enkelte likheter og forskjeller mellom ansvarsgrunnlagene. Momentene anvendes

⁵² Rt. 2014 s. 656 avsnitt 30.

som bidrag ved tolkningen av hvilket ansvarsgrunnlag som gjelder for skader som skyldes klimaendringene, jf. avhandlingens punkt 3.4.1.

Kapittel 3 og kapittel 4 anses som den første hoveddelen i oppgaven, og behandler vilkåret om ansvarsgrunnlag. Formålet er å tydeliggjøre kommunenes ansvarsforhold. I kapittel 3 analyseres det objektive ansvaret i forurl. § 24a. I punkt 3.2 til punkt 3.5 drøftes bestemmelsens vilkår. Formålet er for det første å finne ut hvilke installasjoner som anses som «avløpsanlegg» og som dermed inngår i kommunens drift- og vedlikeholdsplikt. For det andre drøftes om bestemmelsen omfatter skader som er forårsaket av klimaendringene (punkt 3.4.1 og 3.5). Videre i punkt 3.6 undersøkes om forurl. § 24a omfatter andre skadeårsaker. I så fall må lovteksten tolkes utvidende. Økende nedbørsmengder aktualiserer spørsmålet om bestemmelsen inneholder et unntak for force majeure. Siden bortfallsgrunnen knyttes særskilt opp mot forurl. § 24a, behandles den ikke i tilknytning til øvrige bortfallsgrunner i avhandlingens kapittel 5 og 6.

Kapittel 4 omhandler det ulovfestede objektive erstatningsansvaret. I punkt 4.2 redegjøres det for gjeldende rett etter Moldedommen. Med gjeldende rett som utgangspunkt, er formålet i punkt 4.3 å kartlegge rekkevidden av det ulovfestede objektive ansvaret. I punkt 4.5 oppsummeres forholdet mellom det ulovfestede objektive ansvarsgrunnlaget og forurl. § 24. Hensikten er å konkludere på spørsmålet om rekkevidden av anleggseierens objektive erstatningsansvar.

Kapitlene 5 og 6 består av avhandlingens andre hoveddel. Formålet i disse kapitlene er å undersøke hvorvidt kommunalt erstatningsansvar for skader som skyldes avløpsanlegg, kan reduseres eller bortfalle. Av lovfestede grunnlag behandles medvirkning (punkt 5.2) og lemping (punkt 5.3). Drøftelsene belyser terskelen for at kommunens erstatningsansvar reduseres helt eller delvis.

I kapittel 6 er det overordnede spørsmålet hvilken adgang kommunene har til å fraskrive seg det objektive erstatningsansvaret. Punkt 6.2 omhandler fraskrivelsesadgangen etter forurl. § 24a. Gjeldende rett etter forurl. § 24a er kritikkverdig på enkelte punkter, hvilket illustreres gjennom praktiske eksempler i punkt 6.4. Adgangen til å fravike det ulovfestede objektive ansvaret drøftes i punkt 6.5. På bakgrunn av en analyse av Moldedommen, utledes en

rettsregel som angir vilkårene for kommunenes ansvarsfraskrivelser. Rettsregelens innhold og konsekvenser illustreres når gyldigheten av ulike klausuler drøftes i punkt 6.6.

Den første delen av avhandlingens avsluttende kapittel oppsummerer avhandlingens funn. På bakgrunn av funnene, peker jeg på noen problemstillinger av betydning for det pågående lovarbeidet. Disse gjelder ansvarsgrunnlaget og kommunenes fraskrivelsesadgang. Formålet er å komme med enkelte forslag til hvilke endringer som bør gjøres i gjeldende rett.

2 Oversikt over kommunenes erstatningsansvar

2.1 Utviklingen av objektivt erstatningsansvar for vann- og avløpsskader

Siden 1905 har rettspraksis utviklet den ulovfestede læren om objektivt erstatningsansvar for virksomheter som representerer en stadig, typisk og ekstraordinær risiko for skade.

Ansvarsgrunnlaget er senere blitt kodifisert av lovgiver på enkelte rettsområder. Samspillet mellom domstolene og lovgiver medfører at tidligere rettspraksis og lovbestemmelser kan brukes som bidrag ved kartleggingen av dagens rettstilstand.

Rt. 1905 s. 715 (Vannledningsdommen) er den første avgjørelsen hvor Høyesterett idømte et rent objektivt erstatningsansvar.⁵³ Bergen kommunes vannledning sprang lekk, og et bakeri ble påført vannskader. Kommunen hadde ikke utøvd uaktsomt vedlikehold av vannledningen. Retten påpekte at det kunne forekomme rørbrudd i et vannverk grunnet høyt vanntrykk, støt, jordsmonn eller usynlige støpefeil. Derfor var konklusjonen at «Anlæg af Vandledning» medfører en «stadig» risiko for omgivelsene.⁵⁴

I Rt. 1935 s. 218 (Kloakkledningsdommen) krevde en huseier erstatning fra kommunen for vannskader på boligen sin. Skadene skyldtes at kommunens kloakkledning var utilstrekkelig dimensjonert. Flertallet påpekte at skadene ville vært unngått gjennom en restaurering av anlegget, og at kommunen skulle erstatte skadelidtes økonomiske tap.⁵⁵

Mindretallet mente derimot at erstatningsspørsmålet utelukkende var betinget av to objektive omstendigheter. For det første mente mindretallet at underdimensjoneringen av kloakkanlegget var en teknisk feil som ikke skyldtes kommunens uaktsomhet. For det andre ble det vektlagt at drift av kloakkanlegg medfører en økt risiko for oversvømmelse.⁵⁶ Med dette synes mindretallet å fastslå at driften av et kloakkanlegg på generelt grunnlag medfører en stadig risiko for skade.

I 1940 kodifiserte lovgiver den ulovfestede læren om objektivt erstatningsansvar for skade voldt av vann- og kloakkledninger. Den nå opphevede lov 15. mars 1940 nr. 3 (vassdragsl.

⁵³ Lødrup og Kjelland (2009) s. 291.

⁵⁴ Rt. 1905 s. 715 s. 715.

⁵⁵ Rt. 1935 s. 218 s. 220.

⁵⁶ Rt. 1935 s. 218 s. 220 og 221.

1940) § 47 nr. 2 bestemte at: «Hvis en kloakkledning *viser seg for liten* til å føre alt avløpsvatnet, skal eieren svare erstatning etter skjønn for skade som blir voldt *ved oversvømmelse*.» (min kursivering). Bestemmelsen tilsvarer alternativet om at «kapasiteten ikke strekker til» i forurl. § 24a.

Dersom et kloakkanlegg ikke ble holdt *forsvarlig vedlike*, var anleggseieren erstatningsansvarlig uavhengig av skyld. Dette fremkom av vassdragsl. 1940 § 115 nr. 1 og 2.

I Rt. 1975 s. 1081 (Tromsødommen) hadde et elektrikerrør kilt seg fast i en kommunal kloakkledning. Tilstoppingen resulterte i et tilbakeslag. Følgelig ble en boligkjeller påført vannskader. Spørsmålet for Høyesterett var om kommunen var erstatningsansvarlig overfor huseieren. Kommunen hadde verken handlet culpøst eller brutt vedlikeholdsplikten etter vassdragsl. 1940 § 115 nr. 2. Retten påpekte imidlertid at tilstopping av kloakkledninger forekommer med en viss hyppighet. Derfor representerte kloakkanlegget en «stadig og særpreget risiko» for omgivelsene.⁵⁷ Med «særpreget» forstås en typisk risiko. Det var verken naturlig eller rimelig at tapet skulle bæres av en tilfeldig rammet abonnent. Førstvoterende la «noen vekt på det forhold at bygningsloven i alminnelighet påbyr tilknytning til offentlig kloakk».⁵⁸ Videre la retten «betydelig vekt» på det forhold at «huseiere ikke har anledning til å tegne forsikring mot følgene av svikt i en kommunal kloakkledning - (...) - mens kommunen kan dekke seg ved ansvarsforsikring».⁵⁹

Avgjørelsen illustrerer betydningen av reelle hensyn. Det er ikke tilstrekkelig at risikoen har vært kvalifisert. Skadevolder må også ha vært nærmest til å bære den kvalifiserte risikoen. Som det fremkommer av punkt 4.2, har dommens faktum og premisser fremdeles en viss relevans for omfanget av det ulovfestede objektive ansvaret.

I 1981 trådte forurensningsloven i kraft, og i denne forbindelse ble reglene i vassdragsloven 1940 om avløpsledninger overført til forurensningsloven kapittel 4.⁶⁰ Formålet var en *samordnet forurensningslovgivning*.⁶¹ Vassdragsl. 1940 §§ 47 nr. 2 og 115 ble imidlertid ikke opphevet før ikrafttredelsen av vannressursloven i 2000. Bestemmelsene ble avløst og

⁵⁷ Rt. 1975 s. 1081 s. 1087 og 1088.

⁵⁸ Rt. 1975 s. 1081 s. 1083.

⁵⁹ Rt. 1975 s. 1081 s. 1083.

⁶⁰ NOU 1994: 12 Lov om vassdrag og grunnvann s. 261.

⁶¹ Ot.prp. nr. 11 (1979-1980) Om lov om vern mot forurensninger og om avfall (Forurensningsloven) s. 1.

videreført av forurl. § 24a.⁶² Det ble også inntatt en egen bestemmelse om objektivt ansvar for skade forårsaket av vannledninger og vanntuneller i vannressursl. § 47 andre ledd bokstav d.

Senest i Rt. 2014 s. 656 (Moldedommen) er skillett mellom forurl. § 24a og det ulovfestede objektive erstatningsansvaret blitt illustrert. Spørsmålet i saken var om kommunen var erstatningsansvarlig overfor huseierens forsikringsselskap for totalskadene som var forårsaket av et tilbakeslag i en huseiers bolig. Erstatningskravet gjaldt også tapte utleieinntekter.

Tilbakeslaget skyldtes at en stein hadde kommet inn i det lukkede avløpsnett. Kjelleren var innredet med to hybler som det ikke var søkt om bruksendringstillatelse for. Hyblene var utleid på skadetidspunktet. Kommunen hadde imidlertid fraskrevet seg ansvar for tilbakeslagsskader på boligareal som det ikke var søkt om bruksendringstillatelse for.

Retten fant det ikke tilstrekkelig bevist at tilstoppingen skyldtes utilstrekkelig vedlikehold fra kommunens side. Forurl. § 24a kom derfor ikke til anvendelse. Kommunen var derimot ansvarlig etter det ulovfestede objektive ansvaret. Erstatningsansvaret ble imidlertid redusert med hjemmel i kommunens ansvarsfraskrivelse. I tillegg ble ansvaret lempet som følge av manglende bruksendringstillatelse, jf. skl. § 5-2 andre punktum.

Derimot var det:

«(...) grunnleggende at vann- og avløpsanlegg utgjør en vital samfunnsmessig infrastruktur, som samtidig representerer en særpreget og stadig risiko for omgivelsene. For skadelidte vil realisering av risikoen oftest fremstå som noe ekstraordinært og kunne ha et betydelig tapspotensial.»⁶³

Av dette kan det utledes at det ulovfestede objektive ansvaret betinges av at det foreligger 1) en *risiko for skade* ved den aktuelle virksomheten eller innretningen. Deretter må en 2) vurdere om risikoen er *kvalifisert*. Med dette menes at risikoen er stadig og ekstraordinær, og om skadeforvoldelsen er typisk for virksomheten. Til sist oppstår 3) spørsmålet om *hvem som*

⁶² Ot.prp. nr. 39 (1998-1999) Lov om vassdrag og grunnvann (vannressursloven) s. 374. Se også Rt. 2011 s. 1304 avsnitt 33 og Rt. 2007 s. 431 avsnitt 30.

⁶³ Rt. 2014 s 656 avsnitt 33.

er nærmest til å bære den kvalifiserte risiko.⁶⁴ Spørsmålet avgjøres gjennom en skjønnsmessig vurdering av hensynene som begrunner det objektive erstatningsansvaret. Se punkt 2.2.1 til 2.2.5 for nærmere redegjørelse av hensynene.

2.2 Hensynene bak det objektive erstatningsansvaret

2.2.1 Hensynet til reparasjon og prevensjon

Med reparasjon menes at skadelidte får kompensert det økonomiske tapet som skaden har medført.⁶⁵ Kompensasjonen skjer gjennom skadevolders erstatningsutbetaling.

Med prevensjon menes forebygging. Hvis potensielle skadevoldere unngår å volde skade fordi erstatningsreglene kan medføre ansvar for det økonomiske tapet, har reglene en allmennpreventiv virkning. Dersom en tidligere skadevolder ønsker å unngå fremtidige skadevoldende handlinger, har erstatningsreglene en individualpreventiv effekt.⁶⁶

I forurensningslovens forarbeider uttales det at «Frykten for å komme i ansvar antas m.a.o å virke skjerpene for den potensielle skadevolder og bidra til å forebygge eller hindre at skadesituasjoner overhodet oppstår».⁶⁷ Det er «nødvendig å sikre at den skadelidte holdes skadesløs ved gjenoppretting og reparasjon. Prevensjons- og reparasjonshensyn må således stå like sentralt ved forurensningsskader som ved andre skadetyper.»⁶⁸

Forarbeidene påpekte imidlertid at offentligrettslige regler som hindrer eller kontrollerer forurensning, kan ha større preventiv effekt enn erstatningsreglene.⁶⁹ Lønnsomheten ved driften kan medføre at forurenseren velger å fortsette med virksomheten, uavhengig av erstatningsutbetalingene.⁷⁰ Til tross for slike «cost-benefit»-vurderinger, utelukket ikke departementet at «ansvarsregler kan gjøre det økonomisk lønnsomt å unngå skade.»⁷¹

⁶⁴ Denne tolkningen av vilkårene etter det ulovfestede objektive ansvaret støttes av Hagstrøm og Stenvik (2015) s. 152-153.

⁶⁵ Lødrup og Kjelland (2009) s. 108.

⁶⁶ Lødrup og Kjelland (2009) s. 112

⁶⁷ Ot.prp. nr. 33 (1988-1989) om lov om endringer i lov 13.mars 1981 nr. 6 om vern mot forurensninger og om avfall m.v. s. 16.

⁶⁸ Ot.prp. nr. 33 (1988-1989) s. 16.

⁶⁹ NOU 1982: 19 Generelle lovregler om erstatning for forurensningsskade s. 40, Ot.prp. nr. 33 (1988-1989) s. 16.

⁷⁰ NOU 1982: 19 s. 41.

⁷¹ Ot. prp. 33 (1988-1989) s. 16.

Kommunene skal forvalte de offentligrettslige reglene, og er forpliktet til å følge reglene om drift av kommunale vann- og avløpsanlegg i forurensningsloven kapittel 4. Kommunene har ikke påtatt seg ansvaret for bygging og drift av vann- og avløpsanlegg av egen interesse. Etter vann- og avløpsanleggloven §§ 1 og 3 må driften skje uten kommersielle formål, jf. avhandlingens punkt 1.4. Begrensningen i kommunens inntekter tilsier at kommunene ikke kan foreta de samme cost-benefit-vurderinger som næringsdrivende med overskudd som driftsformål. Dette taler for at forurl. § 24a vil ha større preventiv virkning overfor kommunene enn overfor private bedrifter som har høye driftsinntekter.

Det kan imidlertid være vanskelig for kommunene å forebygge skadetilfeller som skyldes klimaendringene. Forebyggende tiltak vil aldri *eliminere* risikoen for skade all den tid at klimaendringene er en realitet. Skadeforebygging vil imidlertid *forminske* risikoen for skade, hvilket kan tale for at prevensjonshensyn vektlegges selv om uforutsigbare klimaendringer er årsaken til skadene.

Abonentene kan påberope både forurl. § 24a og det ulovfestede objektive erstatningsansvaret som grunnlag for sitt erstatningskrav. Kommunenes vide ansvarssfære gir abonnentene gode muligheter for å få kompensert sitt økonomiske tap. Samtidig er det tenkelig at det strenge objektive ansvaret kan bidra til enda bedre skadeforebygging fra kommunenes side. Hvis så er tilfelle, oppnår lovgiver den ønskelige preventive og reparerende effekten ved erstatningsreglene.

2.2.2 Rimelighetshensyn og alminnelige rettferdighetsbetraktninger

Det er rimelig og rettferdig at «den som ved sin virksomhet skaper en mer eller mindre kontinuerlig risiko for andre, er nærmere til å bære de økonomiske byrdene når risikoen fra tid til annen materialiserer seg i en skade, enn den som tilfeldig rammes (...).»⁷²

Konstateringen fremkommer av Moldedommen.

Også i Tromsødommen ble det påpekt at det ikke var «naturlig eller rimelig» at den enkelte bruker av kommunens kloakkanlegg skulle bære det økonomiske tapet som skyldtes et tap

⁷² Rt. 2014 s. 656 avsnitt 34.

som for vedkommende var «tilfeldig».⁷³ At tapet fremstår som «tilfeldig» for abonnenten, forstås som at abonnenten ikke har kunnet avverget skaden. Utgangspunktet synes derfor å være at rimelighetshensyn tilsier at kommunen er erstatningsansvarlig dersom skaden har direkte årsakssammenheng med driften av vann- og avløpsanlegget.

Spørsmålet kan imidlertid snus dersom skadelidte frivillig har utsatt seg for skaderisikoen som er knyttet til driften av et vann- og avløpsanlegg. Et eksempel kan være at abonnenten har foretatt en uriktig tilkobling til den kommunale hovedledningen. Er det da rimelig at kommunen skal dekke tapet? Selv om det i utgangspunktet eksisterer et objektivt ansvar, vil skadelidtes forhold kunne ha innvirkning på rekkevidden av ansvaret.⁷⁴ Som *Stang* skriver: «Har man frivillig i egen interesse undergitt seg den fare, som medfører ansvar uten rettsbrudd, er man visselig uten erstatningskrav.»⁷⁵ *Lødrup* fremholder at skadelidte ikke vernes av det objektive erstatningsansvaret når vedkommende «ved sin handlemåte eller virksomhet må sies å ha akseptert den risiko som begrunner dette ansvaret».⁷⁶

I hvilken grad det objektive erstatningsansvaret påvirkes av skadelidtes forhold vil imidlertid avhenge av den konkrete helhetsvurderingen, og ikke rimelighetssyn alene. Dersom det foreligger erstatningsansvar for kommunen, kan likevel skadelidtes klanderverdige forhold medføre at ansvaret reduseres eller bortfaller. Dette behandles nærmere i avhandlingens kapittel 5 og punkt 6.6.

2.2.3 Pulveriseringshensyn

Med pulverisering menes at den skadevoldende virksomhet kan fordele tapet på flere personer gjennom kalkuleerte driftskostnader eller forsikringspremier. Pulveriseringsmuligheter er et argument som taler for at virksomheten er nærmest til å bære det økonomiske tapet. I slike tilfeller dekker fellesskapet tapet i stedet for den som tilfeldig rammes av skaden.⁷⁷

⁷³ Rt. 1975 s. 1081 s. 1083.

⁷⁴ Lødrup og Kjelland (2009) s. 312.

⁷⁵ Lødrup og Kjelland (2009) s. 312 med videre henvisning til Fredrik Stang, *Erstatningsansvar*, Kristiania 1919.

⁷⁶ Lødrup og Kjelland (2009) s. 312 og 313.

⁷⁷ Nygaard (2007) s. 21 og Lødrup og Kjelland (2009) s. 119.

Rettspraksis legger betydelig vekt på pulveriseringshensynet ved erstatningsspørsmål innenfor vann- og avløpsretten. Det objektive erstatningsansvaret kan begrunnes i alminnelige rettferdighetsbetraktninger, men:

«(...)like viktig som begrunnelse og forklaring er den realitet at for eieren eller virksomhetsutøveren er skader *statistisk påregnelige*. Kostnadene kan derfor på ulike måter pulveriseres og dekkes som driftsomkostninger. Ansvaret gir også et insitament til å forebygge skader». ⁷⁸ (min kursivering).

Selv om årsaken til at steinen kom inn i avløpsnettet var ukjent, synes kommunens pulveriseringsmulighet å ha vært avgjørende for resultatet i Moldedommen. Rettens uttalelse er generell og taler for at pulveriseringshensynet har betydelig vekt når kommunen er skadevolder.

Uttalelsen kan også tale for at pulveriseringshensynet ikke tillegges like stor vekt når skaden ikke er «statistisk påregnelig». Ved beregningen av års- og tilknytningsavgiftene er kommunene bundet av selvkostkalkylen som fremkommer av forurensningsforskriften. Kommunene har ikke krav på full dekning av kostnadene til drift av vann- og avløpsanlegg. Dermed har ikke kommunene ubegrensede muligheter til å innkalkulere upåregnelige tap i beregningen av abonnentenes avgifter. Et eksempel på skader som kan være upåregnelig for anleggseieren, er tilbakeslag som skyldes forhold på abonnentens side. Dersom skadene er uforutsigbare for anleggseier, kan det tenkes at pulveriseringshensynet får mindre vekt ved erstatningsspørsmålet. Spørsmålet diskuteres i punkt 4.2.1.

2.2.4 Forsikringshensyn

Forsikringshensynet er en spesiell form for pulverisering, hvor muligheten til å forsikre seg mot skade skal tillegges vekt ved erstatningsspørsmålet. ⁷⁹

I Rt. 1940 s. 16 (Klatredommen) hadde en gutt skadet seg ved å klatre i en høyspentmast. «Hvor vidt et elektrisitetsverk i det enkelte tilfelle er forsikret eller ikke (...)», var ikke av

⁷⁸ Rt. 2014 s. 656 avsnitt 34.

⁷⁹ Hagstrøm og Stenvik (2015) s. 194.

betydning.⁸⁰ Dersom det eksisterer en *mulighet* til å forsikre seg, kan forsikringshensynet tillegges vekt ved erstatningsspørsmålet.

I Tromsødommen uttalte førstvoterende følgende om forsikringsmulighetene:

«Og betydelig vekt tillegger jeg det at huseiere ikke har anledning til å tegne forsikring mot følgene av svikt i en kommunal kloakkledning - (...) - mens kommunen kan dekke seg ved ansvarsforsikring».⁸¹

Med dette aktualiserte Høyesterett forsikringshensynet på området for vann- og avløpsskader, både i relasjon til skadelidte og skadevolderen. Partenes ulike forsikringsmuligheter representerte en skjevhet, hvilket talte til skadelidtes fordel.

I tiden mellom 1975 og 2015 er det blitt mer vanlig å forsikre boligene sine. Dermed er det interessant å undersøke om forsikringshensynet har konsekvenser for det ulovfestede objektive ansvars rekkevidde. Spørsmålet ble behandlet av Høyesterett i Moldedommen. Se mer om rettens standpunkt i punkt 4.2.1.

2.2.5 Interessehensyn

Interessehensynet taler for at den som har fordelene av at et tiltak iverksettes, bør dekke tapet dersom tiltaket volder skade. Hensynet taler derfor for at den som tilfeldig rammes av en skade, ikke skal erstatte det økonomiske tapet.⁸²

I Rt. 1960 s. 841 (Koppervaksinedommen) var det «rimelig og riktig at staten, som har påbudt vaksinasjonsinngrep i samfunnets interesse, også tar den økonomiske risiko for skader som dette måtte medføre».⁸³ Motsetningsvis var ikke staten erstatningspliktig i Rt. 1983 s. 758 (Granatdommen). Forsvarets fjerning av granater utenfor et vannverks kaianlegg hadde «i

⁸⁰ Rt. 1940 s. 16 på s. 18

⁸¹ Rt. 1975 s. 1081 på s. 1083.

⁸² Viggo Hagstrøm, *Offentligrettslig erstatningsansvar*, Otta 1987 s. 171. Se også Lødrup og Kjelland (2009) s. 310 og Hagstrøm og Stenvik (2015) s. 190.

⁸³ Rt. 1960 s. 841 på s. 843.

utpreget grad karakter av en bistandshandling i forhold til vannverket, selv om den også var nødvendig for å vareta almenhetens sikkerhet». ⁸⁴ (min kursivering).

Skader som følger av et tiltak som skjer i samfunnets interesse, kan dermed resultere i erstatningsansvar for det offentlige. Derimot plasseres tapet normalt hos skadelidte dersom tiltaket skjedde i dennes interesse. ⁸⁵ Granatdommen illustrerer et tiltak som skjedde i både den enkeltes og samfunnets interesse. Avgjørende for erstatningsspørsmålet i slike tilfeller synes å være hvem som har *størst* interesse av tiltaket. *Hagstrøm og Stenvik* anfører at interessehensynet sannsynligvis ville talt for statlig erstatningsansvar dersom granatene tilhørte forsvaret. ⁸⁶

Overført til vann- og avløpsretten, er drift av vann- og avløpsanlegg *både* i samfunnets og den enkeltes interesse. Kommunalt eierskap øker sikkerheten ved driften, hvilket hele samfunnet nyter godt av. Samtidig er det i den enkelte abonnents interesse at den kan tilknytte seg et velfungerende kommunalt avløpsanlegg.

Erstatningsspørsmålet beror imidlertid på en helhetsvurdering av hvem av partene som er nærmest til å bære risikoen. Derfor er det vanskelig å fastslå et generelt utfall av interessehensynet, særlig når det skjer i både samfunnets og den enkeltes interesse. Selv om driften av kommunale avløpsanlegg i utpreget grad skjer i hele samfunnets interesse, kan det eksempelvis tenkes at rimelighetshensyn taler for at skadelidte skal bære tapet dersom vedkommende har medvirket til skaden.

2.3 Forholdet til arbeidsgiveransvaret

Kommunene kan bli erstatningsansvarlig for skade som voldes *forsettlig eller uaktsomt* under arbeidstakers utføring av arbeid for kommunen. Ansvarset forutsetter at krav som skadelidte «med rimelighet kan stille til virksomheten eller tjenesten» er tilsidesatt, jf. skl. § 2-1 nr. 1.

I det følgende fremheves to vilkår som gjør at arbeidsgiveransvaret skiller seg fra det objektive erstatningsansvaret for drift av vann- og avløpsanlegg.

⁸⁴ Rt. 1983 s. 758 s. 766.

⁸⁵ Hagstrøm og Stenvik (2015) s. 192.

⁸⁶ Hagstrøm og Stenvik (2015) s. 192.

Arbeidsgiver er objektivt erstatningsansvarlig for anonyme og kumulative feil.⁸⁷ Ansvar et betinges imidlertid av at arbeidstakeren har handlet forsettlig eller uaktsomt i tjenesten. Erstatningsansvaret for skader som skyldes vann- eller avløpsanlegg beror derimot *utelukkende* på *objektive* omstendigheter, og ikke den enkelte ansattes skyld.

For det andre må det tas hensyn til de krav som skadelidte «med rimelighet» kunne stilt til virksomheten. Derfor er arbeidsgiveransvaret, i motsetning til det objektive erstatningsansvaret, et relativt ansvarsgrunnlag. Ordlyden gir uttrykk for en mildere culpanorm i enkelte skadetilfeller.

Bakgrunnen for normen er at ansvaret for skade voldt ved service- eller bistandsytelser «kan neppe begrunnes med like sterke lovgivningspolitiske hensyn som det vanlige arbeidsgiveransvar.»⁸⁸ Rettferdighetsbetraktninger taler for at slike virksomheter, som ikke har kommersiell interesse og som frivillig yter vedkommende tjeneste, ikke «uten videre bør være ansvarlig for feil som blir begått.»⁸⁹ Veivesenet, redningssekskapet og brannvesenet er eksempler på slike virksomheter.⁹⁰ Den milde culpanormen er «særlig» anvendelig ved «*unntatelse av å forebygge eller avverge skader fra en skaderisiko som truer fra naturens side eller som er skapt av andre(...)*»⁹¹ (min kursivering). Om erstatningsansvaret skal avgjøres etter den milde culpanorm, avgjøres i det konkrete tilfellet. Momenter i vurderingen er *skaderisikoen* på vedkommende område, *myndighetens økonomiske ressurser*, *arten av de skadede interesser og skadelidtes forsikringsmuligheter*.⁹² Dersom skaden skyldes kommunens aktive handlinger, gjelder derimot «vanlige aktsomhetskrav».⁹³

Selv om ansvarsgrunnlagene er ulike, har drift av vann- og avløpsanlegg likhetstrekk med enkelte av virksomhetene som omfattes av skl. § 2-1. At kommunene er pålagt å eie, drive og vedlikeholde avløpsanleggene uten kommersielle formål, medfører at virksomheten har preg av å være en serviceytelse.⁹⁴ I likhet med brann- og veivesenet, består drift av avløpsanlegg blant annet av skadeforebyggende tiltak. Til tross for enkelte likheter med virksomhetene som omfattes av skl. § 2-1, har det objektive erstatningsansvaret for skader voldt av avløpsanlegg

⁸⁷ Ot.prp. nr. 48 (1965-1966) Om lov om skadeserstatning i visse forhold s. 78 og 79 og Hagstrøm og Stenvik (2015) s. 207.

⁸⁸ Ot.prp. nr. 48 (1965-1966) s. 56.

⁸⁹ Ot.prp. nr. 48 (1965-1966) s. 56.

⁹⁰ Ot.prp. nr. 48 (1965-1966) s. 56 og 60.

⁹¹ Rt. 2000 s. 253 s. 265.

⁹² Rt. 2000 s. 253 s. 265.

⁹³ Rt. 2000 s. 253 s. 265.

⁹⁴ Jf. Rt. 2014 s. 656 avsnitt 34.

bestått i lang tid. Redegjørelsen i punkt 2.1 og 2.2 viste at de strenge vilkårene er velbegrunnet i risiko- og rimelighetsbetraktninger. Forutsatt at ansvaret ble regulert av skl. § 2-1, kan virksomhetens risiko tale mot at den milde culpanorm ville vært anvendelig ved avgjørelsen av erstatningsspørsmålet. Ansvaret ville dermed blitt regulert av vanlige aktsomhetskrav. Det vises til kapittel 7 for øvrige betraktninger om arbeidsgiveransvaret som rettslig grunnlag for skader voldt av et avløpsanlegg.

Skadeserstatningsloven § 2-1 omfatter også tap som følge av et ugyldig forvaltningsvedtak. I Rt. 2010 s. 291 ble ikke kommunen idømt erstatningsansvar for feilaktig nektelse av bruksendring etter plan-og bygningsloven.⁹⁵ Vedrørende ansvarsgrunnlaget uttalte retten følgende: «Ut fra den rettspraksis som foreligger, må det legges til grunn at det ikke gjelder noen generell regel om objektivt ansvar for ulovhjemlet myndighetsutøvelse.»⁹⁶ Retten konkluderte med at «(...) den best balanserte løsning [er] å la det offentliges ansvar for feiltolkning av hjemmelslov som hovedregel bli regulert av det alminnelige arbeidsgiveransvar.»⁹⁷ Momentene som ble vektlagt i avgjørelsen blir redegjort for og anvendt i punkt 3.4.1.

At skl. § 2-1 regulerer ansvaret for ugyldige forvaltningsvedtak, ble fulgt opp av Høyesterett i dom avsagt 2. mars 2015⁹⁸ (Nissegården). Spørsmål i saken var om kommunen hadde handlet erstatningsbetingende *uaktsomt* ved å gi byggetillatelse uten å foreta ytterligere rasutredning av det aktuelle området.⁹⁹ I ettertid viste det seg at sannsynligheten for snøras var større enn regelverket tillater. Flertallet ved fire dommere, kom til at kommunen ikke var erstatningsansvarlig da den ikke hadde handlet uaktsomt. Dommens faktum har enkelte likheter med drift av vann- og avløpsanlegg. Dommens vurderingsmomenter kan derfor bidra til å avklare hvilket ansvarsgrunnlag som gjelder når skaden skyldes kapasitetsmangler forårsaket av klimaendringene. Se nærmere om dommens relevans og begrunnelsen for resultatet i avhandlingens punkt 3.4.1.

⁹⁵ Vedtaket var fattet etter den opphevede plan og bygningsloven, lov 14. juni 1985 nr. 77 § 93 første ledd bokstav c.

⁹⁶ Rt. 2010 s. 291 avsnitt 32 og 33.

⁹⁷ Rt. 2010 s. 291 avsnitt 34. Se mer om den tidligere diskusjonen i rettslitteraturen i Hagstrøm og Stenvik (2015) s. 256-260.

⁹⁸ HR-2015-484-A.

⁹⁹ HR-2015-484-A avsnitt 29.

2.4 Oppsummering

Redegjørelsene har vist at det objektive erstatningsansvaret er utviklet over lang tid. Ansvaret begrunnes blant annet i hensynet til risikoplassering, rimelighetshensyn og pulveriseringshensyn. Videre er det påvist at ansvaret for vann- og avløpsskader er betydelig strengere enn arbeidsgiveransvaret i skl. § 2-1. I det følgende er det interessant å undersøke om vannskader som skyldes klimaendringene omfattes av det objektive ansvaret eller av skl. § 2-1. Se punkt 3.4.1 nedenfor.

3 Kommunenes erstatningsansvar etter forurensningsloven § 24a

3.1 Utgangspunkt

Formålet med kapittel 3 og 4 er å klarlegge omfanget av anleggseiers objektive erstatningsansvar for skader som skyldes et kommunalt avløpsanlegg. I dette kapitlet skal rekkevidden av forurl. § 24a analyseres.

Betingelsene for kommunens objektive erstatningsansvar følger av forurensningsloven § 24a første ledd. Bestemmelsen angir tre vilkår som må være oppfylt for at en abonnents forsikringsselskap kan kreve regress av kommunen. Kommunen er erstatningsansvarlig «uten hensyn til skyld» dersom vilkårene er oppfylt.

I punkt 3.2 er spørsmålet hva som menes med «anleggseier», og i punkt 3.3 redegjøres det for hvilke installasjoner som anses som «avløpsanlegg». Videre må skadeårsaken være at avløpsanleggets kapasitet ikke strakk til, eller at vedlikeholdet var utilstrekkelig, se punkt 3.4 og 3.5. Et sentralt spørsmål for bestemmelsens rekkevidde er om den er uttømmende, eller om den omfatter flere skadeårsaker enn ordlyden gir holdepunkter for (punkt 3.6). Resultatet av analysen har betydning for hvilke skader som må søkes erstattet med hjemmel i et annet rettslig ansvarsgrunnlag. Spørsmålet i punkt 3.7 er om kommunene kan fritas for erstatningsansvar dersom skaden skyldes en force majeure-hendelse.

3.2 Når er kommunen «anleggseier»?

Avhandlingen begrenses til skader hvor kommunen er anleggseier, se punkt 1.2. Med «anleggseier» forstås at kommunen eier det skadevoldende avløpsanlegget. Det er naturlig å forstå forurl. § 24a som en konsekvens av at kommunen har brutt sin plikt til «drift og vedlikehold» etter forurl. § 24 første ledd første punktum. Derfor kan kommunen også være erstatningsansvarlig når avløpsanlegget «delvis» eies av kommunen. Ved sameie kan det imidlertid bli tale om solidaransvar, jf. skl. § 5-3. De videre drøftelsene forutsetter at avløpsanlegget eies av kommunen alene. Derfor behandles ikke spørsmål om solidaransvar ytterligere.

Kommunens ansvar for drift og vedlikehold av avløpsanlegg etter forurl. § 24 suppleres av vann- og avløpsanleggsloven. Formålet med at nye vann- og avløpsanlegg skal være kommunalt eid etter lovens § 1, var å «sikre kvalitet, sikkerhet og langsiktighet i vann- og avløpssektoren.»¹⁰⁰ Med «eigd» menes at «kommunen skal ha kontroll med selskapet, enten direkte eller via annen selskapsform. Dette innebærer for eksempel at organisering i form av et interkommunalt selskap (IKS) etter lov 29. januar 1999 nr. 6 om interkommunale selskaper vil være tillatt.»¹⁰¹ Dersom avløpsanlegget volder erstatningsbetingende skade, er det dermed ubetydelig om kommunen har overført driften av avløpsanlegget til et interkommunalt selskap. Det avgjørende er om avløpsanlegget i realiteten er «helt eller delvis» eid av kommunen, jf. forurl. § 24 første ledd første punktum.

3.3 Hvilke installasjoner anses som «avløpsanlegg»?

Objektivt erstatningsansvar etter forurl. §24a forutsetter at skaden skyldes manglende dimensjonering eller vedlikehold av et «avløpsanlegg». Å kartlegge hvilke anlegg bestemmelsen omfatter, bidrar til å avgrense anleggseierens ansvarsområde etter forurl. § 24a.

Ordlyden tilsier at vilkåret er oppfylt dersom anlegget er ment utelukkende for avløpsvann. Legaldefinisjonen er imidlertid videre enn ordlyden i § 24a. I forurl. § 21 defineres «avløpsanlegg» som anlegg som transporterer eller behandler avløpsvann- eller overvann. Det er klart at kloakk- eller avløpsrør, samt renseanlegg som behandler og renser det forurensete vannet, anses som «avløpsanlegg». Forarbeidene støtter ordlydsforståelsen om at ledninger og renseanlegg anses som avløpsanlegg.¹⁰² En lukket grøft er også betraktet som et avløpsanlegg.¹⁰³

Forurl. §§ 24a jf. 21 gjelder imidlertid alle typer brukt vann, enten det er forurenset eller ikke.¹⁰⁴ Anlegg som behandler eller transporterer vann etter nedbør, såkalt overvann, snøsmelting og forurenset vann, anses dermed som avløpsanlegg.¹⁰⁵ Drensledninger regnes imidlertid ikke som avløpsanlegg, så lenge de ikke i hovedsak er bestemt for avløpsvann.¹⁰⁶

¹⁰⁰ Prop. 136 L (2010-2011) Lov om kommunale vass- og avløpsanlegg s. 6.

¹⁰¹ Prop. 136 L (2010-2011) s. 13.

¹⁰² Ot.prp. nr. 11 (1979-1980) Om lov om vern mot forurensninger og om avfall (Forurensningsloven) s. 126.

¹⁰³ Ot.prp. nr. 39 (1998-1999) Lov om vassdrag og grunnvann (vannressursloven) s. 374.

¹⁰⁴ Ot.prp. nr. 11 (1979-1980) s. 126.

¹⁰⁵ Ot.prp. nr. 39 (1998-1999) s. 374.

¹⁰⁶ Ot.prp. nr. 11 (1979-1980) s. 126.

Spørsmålet i det følgende er hvilke installasjoner som «nyttes til transport og behandling» av «overvann».

At anlegget må «nyttes til transport og behandling av» overvann, tyder på at innretningens funksjon er av betydning for om den anses som et avløpsanlegg.

Det har tradisjonelt blitt spurt om anleggseieren kan holdes ansvarlig for skade som skyldes veisluk, sandfangkummer og rister ved inntak til ledningsnett.¹⁰⁷

Formålet med en rist er å fange opp større fremmedlegemer, mens en sandfangkum skal fange opp sand. Verken risten eller sandfangkummen bidrar direkte til å transportere eller behandle overvannet, men vannet føres gjennom innretningene og inn i avløpsrørene parallelt med at sand eller fremmedlegemer skilles ut. Innretningenes funksjon tilsier at de «nyttes» til transport og behandling av avløpsvann, og at de derfor anses som «avløpsanlegg», jf. forurl. § 21 første ledd.

Det følger av forarbeidene at «pumpestasjoner og annet utstyr i tilknytning til ledningsnett og renseanlegg må i denne sammenheng regnes som avløpsanlegg.»¹⁰⁸ Med dette forstås at en installasjon som ikke brukes direkte til transport av overvannet, kan omfattes av «avløpsanlegg». Forutsetningen er at den har *tilknytning* til anlegget. Siden rist, sandfangkum og veisluk benyttes «i tilknytning til» ledningsnett, er det naturlig å anse innretningene som «annet utstyr». Anleggseier blir derfor erstatningsansvarlig dersom disse installasjonene ikke er tilstrekkelig dimensjonert eller vedlikeholdt, jf. forurl. § 24 a.

I RG-2006-1000 (Gulating) ble sandfangkum og rist som var tilknyttet en kommunal vei ansett som «avløpsanlegg», da formålet med innretningene var å «rense og lede bort overvann(...)»¹⁰⁹ I ettertid har Høyesterett slått fast at «annet utstyr» omfatter rister, kummer og stikkrenner.¹¹⁰

¹⁰⁷ Taubøll (2010) s. 170.

¹⁰⁸ Ot.prp. nr. 11 (1979-1980) s. 126.

¹⁰⁹ RG 2006 s. 1000 (Gulating) s. 4 i nedlastet utgave fra Lovdata.

¹¹⁰ Rt. 2012 s. 820 avsnitt 30.

På denne bakgrunn kan det for det første konkluderes med alt vann som ledes fra private husstander og fra industrien, uavhengig av om det er forurenset eller rent, anses som «avløpsvann» etter forurl. § 21.

For det andre viser gjennomgangen at ledninger som transporterer avløpsvannet anses som «avløpsanlegg». For eksempel kloakkledninger, ledninger for avløpsvann fra industri og overvannsledninger. Renseanlegg, pumpestasjoner og lukkede grøfter regnes også som avløpsanlegg.

For det tredje omfattes skade som er forårsaket av veisluk, sandfangkum og rister av forurl. § 24 a. Siden drensledninger ikke omfattes av forurl. § 21, gjelder ikke erstatningsbestemmelsen for skader som er forårsaket av slike ledninger.

3.4 Skade voldt «fordi kapasiteten ikke strekker til»

Anleggseieren er objektivt ansvarlig for «skade» som avløpsanlegget volder fordi kapasiteten ikke strekker til». At kapasiteten ikke strekker til, innebærer at nedbørsmengdene er større enn rørene er dimensjonert til å føre bort. Videre taler ordlyden for at skadeomfanget og skadestedet er ubetydelig. Det avgjørende er om skaden inntraff på grunn av underdimensjonerte avløpsrør.

Underdimensjonering kan resultere i tilbakeslag eller at overvann ikke føres bort. Tilbakeslag skapes ved overtrykk i avløpsledningene.¹¹¹ Dermed strømmer vannet opp av slukene i ledningsnett, enten utendørs eller innendørs. Et tilbakeslag som skjer utendørs kan medføre at store mengder overvann dekker ukontrollerte områder. Dersom det rammer innendørs, vil derimot vannskadene begrense seg til den aktuelle bygningen.

Konsekvensen av manglende kapasitet i avløpsnett er at overvann ikke føres bort, men blir liggende igjen på bakken. Overvannet påfører dermed vannskader på omkringliggende

¹¹¹ Taubøll (2010) s. 167.

eiendommer og ting.¹¹² Tettbygde flater medfører at vannmengdene ikke blir naturlig infiltrert i grunnen, og overvannsproblematikken vil derfor være størst i byer og tettbygde strøk.¹¹³

Både tilbakeslag og oversvømmelse som følge av at overvannet ikke føres bort er erstatningsbetingende skader etter forurl. § 24a.

3.4.1 Gjelder forurl. § 24a uavhengig av kapasitetsmanglenes årsak?

Forurensningsloven § 24a gjelder «uten hensyn til skyld» for skade som voldes fordi «kapasiteten ikke strekker til». Ordlyden begrenses ikke til spesifikke årsaker for kapasitetsmanglene. Det avgjørende er at kapasiteten ikke strakk til. Ordlyden taler derfor for at samtlige årsaker til kapasitetsmanglene omfattes av bestemmelsen.

Årsaken til den manglende kapasiteten kan eksempelvis være at rørene var utilstrekkelige på byggetidspunktet sammenlignet med *normale* nedbørsmengder, eller at det i etterkant av byggingen har blitt tilknyttet kummer med lav kapasitet. En tredje årsak kan være at den naturlige infiltrasjonen i bakken blir erstattet med vanntette overflater når et område utbygges, eksempelvis asfalt og tak.¹¹⁴ Regn- og smeltevann transporteres dermed raskere mot slukene. Belastningen på rørene blir derfor større over et kortere tidsrom, og utfordringene med å unnta vannet kan resultere i oversvømmelse. I henhold til ordlydsforståelsen av forurl. § 24a, omfattes disse skadeårsakene av bestemmelsen.

Det kan også tenkes at avløpsrørene var tilstrekkelig dimensjonert ut fra de *normale* nedbørsmengdene på byggetidspunktet, men at klimaendringene medfører *unormale* nedbørsmengder. Resultatet er dermed kapasitetsmangler med påfølgende oversvømmelse.

En særlig problemstilling er om forurl. § 24a også omfatter kapasitetsmangler som skyldes klimaendringene.

Ordlyden i «uten hensyn til skyld» og «kapasiteten ikke strekker til», taler for at kommunene er erstatningsansvarlig uavhengig av at klimaendringene er årsaken til kapasitetsmanglene.

¹¹² Taubøll (2010) s. 167.

¹¹³ Meld.St. 33 (2012-2013) Klimatilpasning i Norge s. 52.

¹¹⁴ Taubøll (2010) s. 167.

Forarbeidene uttalte at anleggseier er ansvarlig dersom «andre» har iverksatt «tiltak i nedbørfeltet» som har økt avrenningen utover kapasiteten.¹¹⁵ «Tiltak i nedbørfeltet» forstås som menneskeskapt tiltak som har medført større avrenning enn rørene i utgangspunktet var dimensjonert for. Økende asfaltering av grunnen er et eksempel på slike tiltak. At kommunene må bære risikoen for økt avrenning gjennom menneskeskapt tiltak, taler for at ansvaret er strengt. Forarbeidene omtalte derimot ikke manglende kapasitet som er forårsaket av klimaendringene. Lovgiver uttrykte imidlertid at forurl. § 24a skulle være en regel om *objektivt erstatningsansvar* for skader voldt av avløpsanlegg.¹¹⁶ Derfor kan det ikke utelukkes at forurl. § 24a var ment å omfatte *objektivt ukontrollerbare skadeårsaker*.

Lovutvalgets og departementets forslag er fra henholdsvis 1994 og 1999. Fokuset på klimaendringenes konsekvenser var på daværende tidspunkt forskjellig fra problemstillingene som blant annet er skissert i stortingsmeldingen fra 2013.¹¹⁷ Kyotoavtalen, som var verdens første juridisk bindende klimaavtale, ble ikke vedtatt før i 1997.¹¹⁸ Det er derfor nærliggende at lovgiver på 1990-tallet drøftet andre spørsmål vedrørende tiltak i nedbørfeltet, enn spørsmålene som overvannsproblematikken reiser etter dagens miljøforhold. Klimaforholdene og samfunnet har endret seg siden ikrafttreddelsen av forurl. § 24a. Dette taler for at de nevnte forarbeidsuttalelsene må tillegges mindre vekt ved avklaringen av om kapasitetsmangler som skyldes klimaendringene er erstatningsbetingende. Rimelighetshensyn kan også tale for at omfanget av bestemmelsen bør modifiseres som følge av dagens utfordrende klimaforhold. Da forarbeidene ikke tok stilling til fremtidig klimaproblematikk, kan det ikke konkluderes med at lovgiver mente at forurl. § 24a skulle omfatte kapasitetsmangler som skyldes klimaendringene.

Grunnet uklarhetene i forarbeidene, kan det stilles spørsmål ved om kapasitetsmangler dekkes av et annet ansvarsgrunnlag enn forurl. § 24a.

HR-2015-484-A (Nissegården) gjaldt en kommunes erstatningsansvar som følge av at kommunen hadde innvilget byggetillatelse i strid med regelverket. Det vises til tidligere redegjørelse for faktum i punkt 2.3. Selv om kommunen hadde gitt byggetillatelse uten å

¹¹⁵ Ot.prp. nr. 39 (1998-1999) Lov om vassdrag og grunnvann (vannressursloven) s. 374.

¹¹⁶ Ot.prp. nr. 39 (1998-1999) s. 374.

¹¹⁷ Stortingsmeldingen belyser problematikken ved økende overvannsmengder, se Meld.St. 33 (2013-2014) Klimatilpasning i Norge s. 51-54.

¹¹⁸ <http://www.fn.no/Tema/Klima/Klimaforhandlinger/Tidslinje-klimaforhandlinger>

foreta ytterligere rasutredning av området, kom Høyesterett til at kommunen ikke hadde handlet erstatningsbetingende uaktsomt etter skl. § 2-1.

Resultatet ble begrunnet med at kommunen hadde tatt hensyn til kjent rasfare, «(...) men hadde på den tida ikke grunnlag for å anta at det var slik fare på Nordre Vike.»¹¹⁹ Hvorvidt rasfaren burde vært vurdert nærmere «(...) måtte nødvendigvis ta utgangspunkt i den *generelle erfaringen* man hadde med ras i det aktuelle området. Andre holdepunkter for rasfare på eiendommen hadde man jo ikke *på den tida.*»¹²⁰ (min kursivering).

At kommunen hadde tatt stilling til foreliggende opplysninger om rasfare på *vedtakstidspunktet*, var dermed avgjørende for resultatet om ansvarsfrihet. Det kan spørres om de samme momenter gjør seg gjeldende for skader som skyldes dimensjoneringsfeil. I så fall kan resultatet være at ansvar for kapasitetsmangler som skyldes klimaendringene, reguleres av aktsomhetsvurderingen i skl. § 2-1.

Saken i Nissegården har visse likhetstrekk med skader som skyldes dimensjoneringsfeil av et avløpsanlegg. For det første er skadeårsakene i begge tilfellene en naturskade som kan tilbakeføres til *klimaendringene*. For det andre er det *kommunen* som er ansvarlig skadevolder i begge tilfellene. For det tredje skyldes årsaken til skaden i begge sakene at kommunen hadde *manglende kunnskap* om den aktuelle naturskaden på *bygge- eller vedtakstidspunktet*.

Sammenhengen i lovgivningen, samt regelforenkling, kan tale for at ansvar for kapasitetsmangler som skyldes klimaendringene må vurderes etter skl. § 2-1. Det faktum at den utløsende årsaken til slike skader er feil ved kommunens *skadeforebygging*, taler for at skadetilfellet har likhetstrekk med virksomhetene som omfattes av arbeidsgiveransvaret. At drift av vann- og avløpsanlegg har preg¹²¹ av å være en servicevirksomhet, taler også for at erstatningsansvaret reguleres av arbeidsgiveransvaret.

Erstatningsansvar for ulovhjemlet myndighetsutøvelse er imidlertid i «en særstilling». Tolking av en lovhjemmel byr på tvil, og et objektivt ansvar for feil lovtolking kan medføre

¹¹⁹ HR-2015-484-A avsnitt 56.

¹²⁰ HR-2015-484-A avsnitt 51.

¹²¹ Som redegjort for i avhandlingens punkt 2.3 jf. Rt. 2014 s. 656 avsnitt 34.

en tilbakeholden forvaltning.¹²² Dette var hovedårsaken til at Høyesterett i Vangdommen kom frem til at ansvarsgrunnlaget for slike skader reguleres av arbeidsgiveransvaret. Momentet gjør seg ikke gjeldende for anleggseiers erstatningsansvar. Et objektivt ansvar for manglende dimensjonering av avløpsanlegg kan bidra til at kommunene intensiverer skadeforebyggingen. Derimot kan et mildere ansvarsgrunnlag medføre at kommunene blir mer tilbakeholden ved dimensjoneringen og oppgraderingen av avløpsrørene. Dette taler mot at kapasitetsmangler som skyldes klimaendringene skal reguleres av skl. § 2-1.

Som argument for at ugyldige forvaltningsvedtak reguleres av det objektive ansvaret, uttalte Høyesterett i Vangdommen at det offentlige «bør være nærmest til å vurdere hvor langt lovhjemmelen rekker», og at tapet er en driftsomkostning som samfunnet bør bære.¹²³ Momentene gjør seg gjeldende med styrke for kapasitetsmangler som skyldes klimaendringene.

I dagens samfunn er det stort fokus på klimaendringene. Kunnskapen og informasjonen om overvannsproblematikken som kommunene står overfor, er god. Dersom kommunene anvender foreliggende informasjon, har de mulighet til å forebygge oversvømmelser ved byggingen og vedlikeholdet av avløpsanleggene. At kommunene er nærmest til å vurdere hvilken dimensjonering som er nødvendig ut fra dagens og fremtidens samfunnsforhold, taler for at skadeårsaken omfattes av forurl. § 24a. I tillegg taler pulveriserings-, og interessehensynet for at samfunnet, og ikke den enkelte, skal bære omkostningene som klimaendringene medfører.

Rt. 2007 s. 431 (Stavangerdommen) skyldtes en oversvømmelse at avløpsnettets ikke var dimensjonert til å føre bort de kraftige nedbørsmengdene. Kommunen hadde imidlertid fraskrevet seg det *objektive* erstatningsansvaret for skader som skyldtes kapasitetsmangler. Spørsmålet var om ansvaret i forurl. § 24a kunne fraskrives.¹²⁴ Høyesterett berørte ikke skl. § 2-1. Av dette utledes at retten la til grunn at nedbør som overstiger forutsetningene for dimensjoneringen, omfattes av forurl. § 24a.

¹²² Rt. 2010 s. 291 avsnitt 34.

¹²³ Rt. 2010 s. 291 avsnitt 34.

¹²⁴ Rt. 2007 s. 431 avsnitt 28.

Til tross for visse likheter mellom kapasitetsmangler som skyldes klimaendringene, og faktum i Nissegården, tilsier helhetsvurderingen at forurl. § 24a også omfatter skader som skyldes klimaendringene.

Bestemmelsen medfører dermed at kommunen er objektivt erstatningsansvarlig for *alle tilbakeslag og alt overvann* som avløpsanleggene ikke har kapasitet til å føre bort. Det er uten betydning om kapasitetsmanglene skyldes jevn økning i nedbøren eller uforutsette nedbørsendringer. Dermed må den enkelte kommune bære risikoen dersom et avløpsanlegg som bygges i 2015, ikke kan lede bort nedbørsmengdene som klimaendringene medfører i fremtiden.

Konklusjonen er at forurl. § 24a kommer til anvendelse uavhengig av årsaken til kapasitetsmanglene. Kommunene har imidlertid adgang til å fraskrive seg ansvar for skader som skyldes kapasitetsmangler, jf. spesielt avhandlingens punkt 6.2 og punkt 6.4 eksempel 3.

3.5 Skade voldt «fordi vedlikeholdet har vært utilstrekkelig»

Forurensningsloven § 24 a oppstiller også objektivt erstatningsansvar for anleggseieren dersom skaden skyldes at «vedlikeholdet har vært utilstrekkelig». I det følgende analyseres vedlikeholdsplikten innhold (punkt 3.5.1) og terskelen for vedlikeholdsplikten (punkt 3.5.2).

3.5.1 Vedlikeholdsplikten innhold

Med «vedlikehold» forstås fysiske tiltak som iverksettes for å oppnå en sikker og kvalitetsmessig god drift av avløpsanlegget. Reparasjoner av avløpsanleggets installasjoner, fjerning av rust, sand eller grus, omfattes av en naturlig forståelse av «vedlikehold».

Vedlikeholdet må utøves på «avløpsanlegg». Ordlyden taler for at kommunens vedlikehold omfatter samtlige innretninger som anses som en del av avløpsanlegget, herunder rister, veisluk, sandfangkummer, ledninger.¹²⁵

Verken lovutvalget eller departementet ga en nærmere angivelse av vedlikeholdets innhold.

¹²⁵ Se konklusjonen i punkt 3.3 om hvilke installasjoner som anses som «avløpsanlegg». Vedlikeholdsplikten omfatter samtlige installasjoner som anses som «avløpsanlegg».

Krav om erstatning for skade som skyldes utilstrekkelig vedlikehold etter forurl. § 24a, er behandlet flere ganger i Høyesterett de seneste årene. En generell redegjørelse for vedlikeholdspliktens innhold fremkommer likevel ikke av dommene. Av Agder lagmannsretts dom i LA-2011-130109 fremkommer en redegjørelse for hva som regnes som «vedlikehold». En huseier krevde erstatning overfor entreprenøren som bygde et avløpsanlegg. Boligen hadde blitt påført vannskader som følge et tilbakeslag fra anlegget. Entreprenøren ble ikke ansett som «anleggseier» og ble derfor frifunnet for erstatningsansvar. I tilknytning til spørsmålet om skaden skyldtes utilstrekkelig vedlikehold, uttalte retten følgende om vedlikeholdspliktens innhold:

«Lovens begrep «vedlikehold» kan ikke være begrenset bare til tiltak for å motvirke slitasje eller skade. Det må også omfatte mer *driftsoperative tiltak* som f.eks. rengjøring, som gjennomføres som del av driften av anlegget for at det løpende skal ivareta sin tilsiktede funksjon, herunder at avløpsanlegget ikke skal gå tett. Vedlikehold skal etter sitt formål sikre daglig bruk av anlegget.»¹²⁶

En gjennomgang av relevante høyesterettsavgjørelser vil vise at en kan legge til grunn lagmannsrettens generelle uttalelse om vedlikeholdspliktens innhold.

I Rt. 2011 s. 1304 (Altadommen)¹²⁷ hadde en huseier blitt rammet av tilbakeslag fra det kommunale avløpsnett som følge av proppdannelse. Oppsamlingen av *sand og grus* kunne vært unngått ved tilstrekkelig vedlikehold av rørene.¹²⁸ I Rt. 2012 s. 820 (Fosendommen) la retten til grunn lagmannsrettens bevisbedømmelse. På denne bakgrunn uttalte Høyesterett at fortetningen av *snøvann* i de aktuelle veiristene «*ville vært unngått ved et bedre vedlikehold av veienes avløp, i første rekke ved en raskere utrykning(...)*».¹²⁹ (min kursivering). I lagmannsrettens avgjørelse ble det påpekt at det «*burde (...)* skjedd utrykninger med tilstrekkelig mannskap.»¹³⁰ (min kursivering). Dommene taler for at vedlikeholdet har vært utilstrekkelig dersom forebyggende tiltak *kunne* vært iverksatt på et tidligere tidspunkt.

¹²⁶ LA-2011-130109, Agder lagmannsrett 12.03.2012, utskrift fra Lovdata s. 6.

¹²⁷ Det redegjøres for sakens faktum i punkt 6.2.

¹²⁸ Rt. 2011 s. 1304 avsnitt 2 og 21.

¹²⁹ Rt. 2012 s. 820 avsnitt 15.

¹³⁰ LF-2010-106748, Frostating lagmannsrett 05.10.2011, utskrift fra Lovdata s. 5.

Moldedommen illustrerer at feilens art ikke er tilstrekkelig til å anse vedlikeholdet som utilstrekkelig. Kravet til årsakssammenheng må være oppfylt. Tilbakeslaget i et bolighus skyldtes at en stein hadde fortettet en kommunal avløpsledning. Selv om det ikke kunne utelukkes at vedlikehold kunne forhindre skaden, var det imidlertid «ikke grunnlag for å konkludere med at kommunen objektivt sett hadde til rådighet *egne og realistiske vedlikeholdstiltak.*»¹³¹ (min kursivering).

Fosendommen tilsier at vedlikeholdet har vært utilstrekkelig dersom et driftsoperativt tiltak overhodet ikke er iverksatt, eller ville forhindre skade dersom det hadde blitt iverksatt tidligere. Moldedommens uttalelse taler for at vedlikeholds kravet modifiseres, da det må påvises at anleggseier objektivt sett har hatt til rådighet egne og realistiske vedlikeholdstiltak.

På bakgrunn av Moldedommen, er resultatet i Fosendommen, etter min mening, for strengt. Til tross for at vegvesenet rykket ut i etterkant av at ristene ble fortettet, la Høyesterett til grunn, uten noen nærmere drøftelse, at skadene *ville* vært unngått ved et bedre vedlikehold av veienes avløp. Generelt sett kan det alltid anføres at anleggseier burde og kunne utøvd et bedre vedlikehold. Det aktuelle vedlikeholdstiltaket trenger imidlertid ikke å ha fremstått som egnet og realistisk. Etter min mening fremstår det som tvilsomt at det var *realistisk* at fylkeskommunen kunne fjernet alle snøbommene ved en raskere utrykning. Det er heller ikke klart at fylkeskommunen hadde til rådighet *egne vedlikeholdstiltak* på utrykningstidspunktet.

Den gjennomgatte rettspraksis taler for at anleggseier er pålagt å føre jevnlig kontroll med anleggene slik at fortetting unngås. Fortettingen kan skyldes sand, grus, snø eller stein. Fjerning av gjenstander, samt jord eller røtter som trenger inn gjennom ledningsskjøtene forstås også som driftsoperative tiltak.

Taubøll hevder at anleggseier plikter å påse at avløpsledningene ikke rammes av bevegelse i jordsmonnet, samt reparasjon ved brudd på en ledning.¹³² Jeg er enig med *Taubøll*. For det første er både kontroll og reparasjon nødvendig for å motvirke skade og sikre daglig bruk av anleggene, slik også Agder lagmannsretts definerer «vedlikehold». For det andre er

¹³¹ Rt. 2014 s. 656 avsnitt 27.

¹³² Taubøll (2010) s. 168.

betraktningene i overensstemmelse med Høyesteretts fortolkning av vedlikeholdskravet, herunder at anleggseier må utøve jevnlig kontroll av avløpsanlegget for å unngå at anleggets installasjoner fortettes.

Vedrørende vedlikeholdsplikten etter vassdragsl. 1940 § 115 nr. 2, påpekte *Ross* en rekke tiltak som kan anses som driftsoperative tiltak, deriblant «(...) tildekning mot og opptining av frost, staking mot fortetninger, oppløsning av fett, spyling (...)»¹³³ Utskiftning av enkelte rørstykker og «mange andre detaljtiltak» nevnes også.¹³⁴ Som redegjort for i punkt 2.1, ble vassdragsl. 1940 § 115 nr. 2 avløst av forurl. § 24a. Da forarbeidene ikke gir uttrykk for andre holdepunkter, må vedlikeholdet være like omfattende etter dagens bestemmelse. Forutsetningen er imidlertid at det aktuelle vedlikeholdstiltaket objektivt sett har fremstått som egnet og realistisk for anleggseieren.

3.5.2 Terskelen for vedlikeholdsplikten

Dersom det er utøvd et «tilstrekkelig» vedlikehold, tilsier ordlyden at anleggseier har gjort nok til at skade unngås. Et omfattende vedlikehold kan derfor være «utilstrekkelig» dersom det bevises at tiltaket ikke var godt nok i den konkrete situasjonen. Forarbeidene til forurl. § 24a omtaler ikke terskelen for vedlikeholdsplikten.¹³⁵

Etter vassdragsl. 1940 § 115 nr. 2 var anleggseieren erstatningsansvarlig, uavhengig av skyld, for skade som skyldtes uforsvarlig vedlikehold. Bestemmelsen gir uttrykk for objektivt ansvar for uforsvarlig ordning. Hvorvidt vedlikeholdet har vært forsvarlig, avhenger av anleggseiers adferd og innsats. Vilkåret i forurl. § 24a avhenger utelukkende av at vedlikeholdet objektivt sett ikke har vært godt nok. Årsakene til vedlikeholdsmangelen er dermed ubetydelig. En sammenligning av bestemmelsenes ordlyd taler dermed for at kravet til vedlikehold er strengere etter forurl. § 24a enn vassdragsl. 1940 § 115.

Høyesterett har ikke uttalt eksplisitt hva som anses som «utilstrekkelig» vedlikehold av avløpsnett. I *Altadommen* ble det imidlertid lagt til grunn at det aktuelle vedlikeholdet

¹³³ *Ross* (1977) s. 218.

¹³⁴ *Ross* (1977) s. 218.

¹³⁵ Ot.prp. nr. 39 (1998-1999) s. 374.

«objektivt sett» var utilstrekkelig.¹³⁶ Uttalelsen taler for at vilkåret er oppfylt så lenge det objektivt sett kan påvises tiltak som kunne forhindre skaden.

Økende nedbørsmengder medfører utfordringer for anleggseier hva angår dimensjoneringen og vedlikeholdet av avløpsanleggene.¹³⁷ Det kan spørres om forurl. § 24a forutsetter at kravet til vedlikehold skal tilpasses klimaendringene.

En måte å forstå vedlikeholdskravet i forurl. § 24a, er at det må være så godt at enhver skade unngås, uavhengig av værforhold. Kvaliteten, sikkerheten og langsiktigheten skulle forbedres i vann- og avløpssektoren gjennom kommunalt eierskap av anleggene.¹³⁸ Et strengt vedlikeholdskrav vil bidra til å oppnå formålet med loven, samt virke preventivt.

En annen tolkningsmulighet er at vedlikeholdet må være tilpasset en normal driftssituasjon, hvilket resulterer i et redusert ansvar for skader som ekstremværet medfører. En slik forståelse av vedlikeholdsplikten kan på den ene siden være rimelig, da klimaendringenes konsekvenser er utenfor anleggseierens kontroll.

På den andre siden taler prevensjonshensynet for at vedlikeholdet skal være tilpasset de til enhver tid rådende værforhold, uavhengig av om de endres suksessivt. Slik tvinges anleggseier til å etterstrebe et best mulig vedlikehold, hvilket også er i samfunnets interesse. Dersom antall skader reduseres, kan løsningen også være økonomisk i et langsiktig perspektiv. Ekstremværets skadepotensial er imidlertid stort. Likevel tilsier kommunenes høye kompetanse hva gjelder drift av avløpsanlegg, at det også ved betydelige nedbørsøkninger er rimelig å stille høye krav til vedlikeholdet.

I punkt 3.4.1 ble det påpekt at forarbeidene til forurl. §24a uttaler at anleggseier er erstatningsansvarlig for «tiltak i nedbørfeltet». Drøftelsen viste også at skader forårsaket av kapasitetsmangler som skyldes klimaendringer, omfattes av bestemmelsen. Sammenhengen i lovgivningen, samt målet om kvalitetssikring, taler for at vedlikeholdskravet ikke kan reduseres til tross for utfordringene som nedbørsøkningene medfører. I enkelte tilfeller kan

¹³⁶ Rt. 2011 s. 1304 avsnitt 21.

¹³⁷ Taubøll (2010) s. 167.

¹³⁸ Prop. 136 L (2010-2011) Lov om kommunale vass- og avløpsanlegg s. 6.

det imidlertid tenkes at kommunen fritas for erstatning på grunnlag av force majeure, se punkt 3.7 nedenfor.

En ordlydsfortolkning av «utilstrekkelig vedlikehold» og rimelighetsbetraktninger taler dermed for at terskelen for hva som anses som tilstrekkelig vedlikehold, er høy.

3.6 Omfattes flere skadeårsaker av forurl. § 24a?

Spørsmålet i det følgende er om forurl. § 24a utelukkende gjelder skader som skyldes kapasitetsmangler eller utilstrekkelig vedlikehold ved avløpsanlegget. Eksempler på skader som verken skyldes vedlikeholds- eller kapasitetsmangler, kan være tilbakeslag som skyldes *plutselig* tilstopping av avløpsrøret. Skader som skyldes ukontrollerbar materialsvikt i avløpsanlegget med påfølgende setningsskader, kan også tenkes å falle utenfor ordlyden i forurl. § 24a. Dersom bestemmelsen er uttømmende regulert, må en avklare hvilket ansvarsgrunnlag som gjelder for skadeårsakene som ikke omfattes av ordlyden.¹³⁹

Ordlyden taler for at forurl. § 24a begrenses til de to eksplisitte skadeårsakene. Skaden må være voldt «fordi» kapasiteten på anlegget ikke strakk til eller «fordi» vedlikeholdet har vært utilstrekkelig. Lovgivers intensjon om bestemmelsens rekkevidde er imidlertid uklar.

Lovutvalget foreslo en:

«generell bestemmelse om objektivt ansvar for skader som skyldes avløpsledninger. Den går derfor lengre enn gjeldende lovbestemmelser i V [Vassdragsloven] § 47 nr. 2 og § 115 nr. 2, som knytter seg til bestemte skadeårsaker. Forslaget innebærer trolig en utvidelse av erstatningsansvaret etter gjeldende rett.»¹⁴⁰

En konkret vurdering av relevante hensyn medførte at lovutvalget «ikke kan se noen avgjørende grunner mot et slikt generelt objektivt ansvar for skade forårsaket av avløpsledninger».¹⁴¹

¹³⁹ Taubøll (2010) s. 168.

¹⁴⁰ NOU 1994: 12 Lov om vassdrag og grunnvann s. 262.

¹⁴¹ NOU 1994: 12 s. 262.

Lovutvalgets forslag medfører at forurl. § 24a omfatter alle skader som voldes av en avløpsledning. Det avgjørende er dermed om skaden er voldt av et avløpsanlegg, uavhengig av om skaden skyldtes en av de alternative skadeårsakene. Dette er en utvidende tolkning av ordlyden.

En utvidende tolkning av bestemmelsen kan begrunnes i hensynet til prevensjon og at kommunen har mulighet til å pulverisere tapet. Hensynene ble også påpekt da lovutvalget la frem sitt forslag om en generell bestemmelse.¹⁴² Etter min mening svekkes imidlertid anleggseiers forutberegnelighet dersom forurl. § 24a skal tolkes utvidende.

Som påpekt ovenfor i punkt 1.2, uttalte departementet i forarbeidene at «Anleggseierens objektive erstatningsansvar omfatter skader som skyldes oversvømmelse eller lekkasje som følge av utilstrekkelig kapasitet eller vedlikehold.»¹⁴³ Videre fremgår det at «Bestemmelsen gjelder ikke for andre skadeårsaker, men utelukker ikke at det her inntreer objektivt erstatningsansvar på annet grunnlag.»¹⁴⁴ Uttalelsen er en motsetning til lovutvalgets forslag om at forurl. § 24a skulle være en generell objektiv bestemmelse. Departementet påpekte ikke eksplisitt hvilke skadeårsaker det refereres til. Derfor fremstår uttalelsen som uklar og den kan etter min mening forstås på to måter:

a) Når bestemmelsen ikke gjelder for «andre skadeårsaker», kan dette tale for at departementet sikter til skadeårsakene «oversvømmelse eller lekkasje». Tolkningen innebærer at skadeårsakene som fremkommer eksplisitt av bestemmelsen er overflødige.

b) «Andre skadeårsaker» kan også henvise til at oversvømmelsen eller lekkasjen må skyldes kapasitetsmangel eller utilstrekkelig vedlikehold av avløpsanlegget.¹⁴⁵

Både tolkningsalternativ a) og b) viser at departementets uttalelse innebærer et snevrere anvendelsesområde enn det som følger av ordlyden i forurl. § 24a. Mens ordlyden taler for at bestemmelsen omfatter alle typer *skader*, forutsetter departementet at kapasitets- eller vedlikeholdsmangelen må manifestere seg ved *oversvømmelse eller lekkasje*.

¹⁴² NOU 1994: 12 s. 262.

¹⁴³ Ot.prp. nr. 39 (1998-1999) Lov om vassdrag og grunnvann (vannressursloven) s. 374.

¹⁴⁴ Ot.prp. nr. 39 (1998-1999) s. 374.

¹⁴⁵ Taubøll (2010) s. 169.

Departementet understreker at det kan inntre objektivt erstatningsansvar på «annet grunnlag».¹⁴⁶ Med «annet grunnlag» forstås det ulovfestede objektive erstatningsansvaret. Tilfellene som ikke omfattes av forurl. § 24a må derfor vurderes etter dette ansvarsgrunnlaget. Uttalelsen bidrar imidlertid ikke til å klarlegge hvilke tilfeller som omfattes av bestemmelsen. Uklarheten mellom ordlyden og forarbeidene må avklares gjennom en tolkning av rettspraksis.

I Stavangerdommen gjennomgikk førstvoterende lovgivningshistorikken til forurl. § 24a. Retten påpekte lovutvalgets forslag om en generell bestemmelse om objektivt ansvar for skade som skyldes avløpsledninger, men at departementet begrenset det objektive ansvaret til skade fra avløpsanlegg.¹⁴⁷ Deretter fremkom følgende uttalelse:

«Anleggseiers objektive ansvar omfatter skader som skyldes *oversvømmelse eller lekkasje* på grunn av *utilstrekkelig kapasitet eller vedlikehold*, også om andre enn anleggseier utfører tiltak som øker avrenningen utover kapasiteten. *Bestemmelsen gjelder ikke for andre skadeårsaker.*»¹⁴⁸ (min kursivering).

Uttalelsen viser at Høyesterett la til grunn departementets forslag om at forurl. § 24a gjelder ved oversvømmelse eller lekkasje som skyldes utilstrekkelig kapasitet eller vedlikehold.

I Moldedommen ble det påpekt at forurl. § 24a ikke gjelder «enhver skade ved kloakkanlegg, bare skade som skyldes at anleggets kapasitet «ikke strekker til» eller fordi «vedlikeholdet har vært utilstrekkelig».¹⁴⁹ At skaden må skyldes oversvømmelse eller lekkasje, ble ikke nevnt. Retten påpekte heller ikke uklarhetene i forarbeidene. Moldedommen henviser imidlertid til Altadommen, som igjen henviser til Stavangerdommens redegjørelse for lovgivningshistorikken.¹⁵⁰ Stavangerdommens forståelse av rekkevidden av forurl. § 24a er dermed gjeldende rett.

Konklusjonen er at forurl. § 24a bare gjelder *skader som skyldes oversvømmelse eller lekkasje som følge av manglende kapasitet eller utilstrekkelig vedlikehold av avløpsanlegget*. Skader

¹⁴⁶ Ot.prp. nr. 39 (1998-1999) s. 374.

¹⁴⁷ Rt. 2007 s. 431 avsnitt 31 og 32.

¹⁴⁸ Rt. 2007 s. 431 avsnitt 32.

¹⁴⁹ Rt. 2014 s. 656 avsnitt 25.

¹⁵⁰ Rt. 2014 s. 656 avsnitt 27 og 29. I Rt. 2011 s. 1304 avsnitt 22 henvises det til redegjørelsen for lovgivningshistorikken i Rt. 2007 s. 431 avsnitt 29-35.

som ikke oppfyller disse kriteriene, faller utenfor forurl. § 24a. Skadelidte kan imidlertid påberope seg det ulovfestede objektive erstatningsansvaret som grunnlag for erstatning.

3.7 Inneholder forurl. § 24a et unntak for force majeure?

3.7.1 Utgangspunkt

I punkt 3.4 til 3.6 ble det redegjort for omfanget av forurl. § 24a og at den omfatter oversvømmelser som skyldes ekstraordinære nedbørsmengder. Spørsmålet i dette delkapitlet er om forurl. § 24a inneholder et unntak for force majeure-tilfeller.

Force majeure omfatter skadeårsaker utenfor skadevolders kontroll. *Lødrup* nevner naturbegivenheter som flom, jordskjelv, sterk vind og «lignende ekstraordinære lite forutsigbare begivenheter».¹⁵¹ Andre eksempler på force majeure-tilfeller er kraftig nedbør og brann.

De følgende drøftelsene begrenses til å drøfte om forurl. § 24a gjelder et unntak for flom og kraftig nedbør. Disse hendelsene er de mest nærliggende konsekvensene av klimaendringene. Begrensningen begrunnes også med at samtlige rettsavgjørelser hvor force majeure drøftes, gjelder ansvar for skader som skyldes flom eller kraftig nedbør.

Rettsvirkningene av force majeure er at den ansvarliges erstatningsansvar bortfaller eller lempes. Resultatet beror på en tolkning av den enkelte regel. Dersom force majeure-unntaket ikke er lovfestet, foreligger det ingen eksplisitt definisjon av force majeure på ulovfestet grunnlag. Derfor må det oppstilles «visse retningslinjer på forholdsvis fritt grunnlag»¹⁵²

Forurl. § 24a inneholder ikke et lovfestet unntak for force majeure. Derfor må det spørres om det må innfortolkes et ulovfestet unntak for force majeure i forurl. § 24a.

3.7.2 Forurl. § 24a og force majeure

Ordlyden i forurl. § 24a inneholder ikke et unntak for force majeure-tilfeller.

¹⁵¹ Lødrup og Kjelland (2009) s. 318.

¹⁵² Lødrup og Kjelland (2009) s. 320.

Forarbeidene uttrykker at erstatningsansvaret i forurl. § 24a kan lempes etter skadeserstatningsloven § 5-2.¹⁵³ Force majeure nevnes ikke.

Etter vassdragsl. 1940 §§47 nr. 2 og 115 nr. 2 gjaldt det «trolig»¹⁵⁴ et unntak fra det objektive ansvaret ved force majeure. De samme forarbeider uttaler i tilknytning til vannressursloven § 47 at «Spørsmålet om ansvarsfrihet ved force majeure bør som hittil overlates til rettspraksis (...).»¹⁵⁵ RG 1982 s. 180 (Frostating) nevnes som eksempel på et relevant force majeure-tilfelle.¹⁵⁶ Vannressursl. § 47 inneholder dermed et unntak for force majeure-tilfeller, men det nærmere innholdet utformes av rettspraksis. Spørsmålet er imidlertid om forarbeidsuttalelsen også gjelder for skade voldt av avløpsanlegg. Alternativet kan være at lovgivers mening var at forurl. § 24a ikke skulle inneholde et unntak for force majeure-tilfeller.

Avgjørelsen i RG 1982 s. 180 gjaldt tilstopping av et avløpsrør som følge av kraftig regnskyll. Tilfellet ville i dag ha vært omfattet av forurl. § 24a. Forarbeidsuttalelsen synes derfor å gjelde også for avløpsanlegg. Dersom lovgiver mente å avvikle tidligere rettspraksis om avløpsanlegg og force majeure, ville det vært naturlig å omtale dette i forarbeidene. Synspunktet støttes av en avgjørelse av Borgarting lagmannsrett.¹⁵⁷

«Lagmannsretten kan ikke se at den manglende omtalen av force majeure i forhold til avløpsledninger sammenholdt med de konkrete uttalelsene om force majeure i forhold til vannledninger må forstås slik at det etter forurensningsloven § 24a ikke lenger skal gjelde noe slikt unntak.»¹⁵⁸

Lagmannsretten vektla også at det gjaldt et ulovfestet unntak for force majeure-tilfeller før vedtakelsen av forurl. § 24a. Forsikringssekselskapets anke vedrørende saksomkostningene ble nektet fremmet av Høyesteretts kjæremålsutvalg.¹⁵⁹ Lagmannsrettens uttalelse om force majeure i forurl. § 24a er uimotsagt.

Rt. 2007 s. 431 gjaldt gyldigheten av en ansvarsfraskrivelse. Det redegjøres for faktum i

¹⁵³ Ot.prp. nr. 39 (1998-1999) Lov om vassdrag og grunnvann (vannressursloven) s. 374.

¹⁵⁴ Ot. prp. nr. 39 (1998-1999) s. 249.

¹⁵⁵ Ot.prp. nr. 39 (1998-1999) s. 360.

¹⁵⁶ Ot.prp. nr. 39 (1998-1999) s. 360.

¹⁵⁷ RG 2007 s. 1281 (Borgarting).

¹⁵⁸ RG 2007 s. 1281 utskrift fra Lovdata s. 12.

¹⁵⁹ HR-2007-1411-U.

punkt 6.2. Stavanger kommune anførte blant annet at forurl. § 24a skulle videreføre vassdragsl. 1940 § 47 nr. 2, og at denne bestemmelsen gjaldt et unntak for force majeure. Retten kommenterte ikke denne anførselen, hvilket taler for at det ikke kan utelukkes at erstatningsansvaret kan bortfalle ved force majeure-hendelser.¹⁶⁰

I en avgjørelse av Fredrikstad tingrett ble det uttalt at «Det kan ikke ha vært mulig å sette reglene om force majeure fullstendig til side og helt utelukke ansvarsfrihet på et slikt grunnlag uten å drøfte dette».¹⁶¹ *Jakobsen* uttaler også at forarbeidsuttalelsen «må forutsetningsvis» antas å gjelde for forurl. § 24a.¹⁶² Synspunktet begrunnes ikke ytterligere. Det kan innvendes at den historiske sammenhengen mellom vannressursl. § 47 og forurl. § 24a, samt tidligere rettspraksis, kan være årsaken til uttalelsen.

Rettskildene trekker i retning av at forarbeidsuttalelsen også gjelder for forurl. § 24a, og at anleggseiers objektive erstatningsansvar etter forurl. § 24 a kan bortfalle helt eller delvis dersom skaden skyldes en force majeure-hendelse. Unntakets nærmere innhold og virkning avgjøres gjennom en analyse av rettspraksis.

Spørsmålet i det følgende er hvilke vilkår som force majeure-unntaket etter forurl. § 24a inneholder, og om unntaket gjelder for både kapasitets- og vedlikeholdsmangler.

Kapittel 18 i forarbeidene til vannressursloven gjelder erstatning for skade, herunder objektivt ansvar. Her uttales følgende: «Det skal etter praksis mye til for at det foreligger force majeure, jfr. RG-1992-1158 (Frostating).»¹⁶³ Lagmannsrettsdommen gjaldt vedlikeholdsplikten etter vassdragsl. 1940 § 115 nr. 2. En kulvert dekket med jernrist ble tett under en stor flom. Tilstoppingen medførte vanninntrenging i en bolig med påfølgende skader på innboet. Kommunen var i utgangspunktet erstatningsansvarlig, da det forelå mangler ved hyppigheten av tilsynet og vedlikeholdet av jernristen.¹⁶⁴ Retten la til grunn at «det også for det objektive ansvar etter vassdragsloven § 115 bør gjøres unntak for de rene force

¹⁶⁰ I Rt. 2007 s. 431 avsnitt 29 til 35 gjennomgår Høyesterett lovhistorikken til forurl. § 24a. Force majeure utelukkes ikke.

¹⁶¹ RG 2005 s. 385 (Fredrikstad) utskrift fra lovdata s. 10.

¹⁶² *Jakobsen* (2010) s. 361.

¹⁶³ NOU 1994: 12 Lov om vassdrag og grunnvann s. 259.

¹⁶⁴ RG 1992 s. 1158 (Frostating) s. 1165.

majeuretilfeller.»¹⁶⁵ Dermed åpnes det også for at objektivt ansvar ved vedlikeholdsmangler kan bortfalle eller reduseres dersom skadeårsaken er et force majeure-tilfelle.

Flommens gjentakintervall var beregnet til 15 år. At en tilsvarende flom kunne gjenta seg innen 10 til 30 år, var ikke «så ekstraordinær eller av slik katastrofelignende karakter at det kan karakteriseres som et force majeure-tilfelle.»¹⁶⁶

I punkt 3.5.2 fremkom det at erstatningsansvaret etter forurl. § 24a er strengere enn etter vassdragsl. 1940 § 115 nr. 2. Derfor er det tenkelig at terskelen for å påberope force majeure for uforsvarlig ordning, er lavere enn terskelen for å påberope force majeure for utilstrekkelig vedlikehold.

RG 2007 s. 1281¹⁶⁷ (heretter kalt Fredrikstaddommen) er derimot avsagt etter ikrafttredelsen av forurl. § 24a. Saken gjaldt Fredrikstad kommunes erstatningsansvar for vannskader i boligkjellere som skyldtes tilbakeslag i kommunens avløpsnett. Lagmannsretten frifant kommunen som følge av kommunens ansvarsfraskrivelse, og at regn- og flomhendelsen ble ansett som et ansvarsfrie force majeure-tilfelle.

Om force majeure-unntaket innhold uttalte retten at den aktuelle hendelsens «art eller omfang» må avvike «kvalifisert» fra det som er påregnelig.¹⁶⁸ Uttalelsen innebærer at et underdimensjonert avløpsnett ikke er ensbetydende med at nedbørsmengdene har vært upåregnelige. Et kvalifisert avvik fra det som er påregnelig, forstås derimot som et ekstraordinært skadetilfelle.

Hva regnes som «kvalifisert» og ekstraordinært avvik? Spørsmålet kan ikke besvares generelt, men må tilpasses forhold som burde vært tatt i betraktning ved den konkrete virksomhet og det konkrete anlegget. Dersom fare- og skadepotensialet er stort, stilles det også strengere krav til hva som anses som ansvarsbefriende forhold.¹⁶⁹

Vann- og avløpsanlegg representerer *alltid* en risiko som er stadig, typisk og ekstraordinær, jf. punkt 2.1 ovenfor. Den kvalifiserte risiko medfører et stort skadepotensial for ethvert anlegg.

¹⁶⁵ RG 1992 s. 1158 s.1166.

¹⁶⁶ RG 1992 s. 1158 s.1166-1167.

¹⁶⁷ RG 2007 s. 1281 (Borgarting).

¹⁶⁸ RG 2007 s. 1281 utskrift fra lovdata s. 13.

¹⁶⁹ RG 2007 s. 1281 utskrift fra Lovdata s. 14.

Konsekvensen er et strengere krav til hva som anses som et ansvarsbefriende force majeure-tilfelle når et avløpsanlegg volder skade.

Værforholdene i Norge vanskeliggjør anleggseiernes skadeforebyggende arbeid, hvilket kan tale for at terskelen for force majeure må modifiseres. At uværet er normalt tilsier imidlertid at det skal mye til for at hendelsen oppfyller kravene til force majeure. I RG 2005 s. 385 påpekte Fredrikstad tingrett følgende: «At høy vannstand i utløpsvannforekomsten, frossen mark og mye regn kan forekomme samtidig er ikke uforutsigbart, slett ikke i Norge hvor dette er en del av virkeligheten som alle opplever i hver vintersesong.»¹⁷⁰ Dommen gir, i likhet med RG 2007 s. 1281, uttrykk for at jo hardere været er, jo strengere blir vilkårene for at det foreligger et force majeure-tilfelle. Uttalelsen sonderer ikke mellom byområder og områder på landet, hvilket taler for at den gjelder generelt, uavhengig av skadestedets geografiske beliggenhet. Selv om momentene fremkommer av en tingrettsdom, kan de bidra til å utfylle innholdet av lagmannsrettens krav om kvalifisert avvik fra det som er påregnelig.

Spørsmålet i Fredrikstaddomen gjaldt hvilken oversvømmelseshyppighet anleggseier burde ha tatt i betraktning da avløpsnett i et boligområde ble dimensjonert.

Flertallet, representert av tre lagdommere og én meddommer, kom til at avløpsrørene i slike områder bør dimensjoneres for 10-årsregn. I «relasjon til de aktuelle boligområdene i Fredrikstad» var en regn- og flomhendelse med gjentaksintervall på mer enn 50 år «så ekstraordinær» at kravet til force majeure-hendelse etter forurl. § 24a var oppfylt.¹⁷¹ Kommunen var derfor ikke objektivt ansvarlig for flommen som regnet medførte.

Mindretallet, representert av én meddommer, mente at kommunen var erstatningsansvarlig. En hendelse hvor gjentaksintervallet overstiger 50 år kan være «så forutsigbar at den ikke kan anses som noen ansvarsbefriende force majeure begivenhet».¹⁷² Mindretallets standpunkt var i tråd med Fredrikstad tingretts resultat i RG 2005 s. 385. Tingretten mente at gjentaksintervallet måtte være nærmere 100 enn 50 år som følge av at force majeure er en «nærmest uforutsigbar hendelse».¹⁷³

¹⁷⁰ RG 2005 s. 385 (Fredrikstad) utskrift fra Lovdata s. 10.

¹⁷¹ RG 2007 s. 1281 utskrift fra Lovdata s. 14.

¹⁷² RG 2007 s. 1281 utskrift fra Lovdata s. 14 og 16.

¹⁷³ RG 2005 s. 385 utskrift fra Lovdata s. 11.

Flertallets uttalelse i Fredrikstaddommen tyder på at rettsregelen gjelder utelukkende for boligområder. Dommens resultat er likevel veiledende for enhver vurdering av om det aktuelle nedbørsfallet anses som ansvarsbefriende. Som vist ovenfor må det tas hensyn til konkrete omstendigheter ved spørsmålet om force majeure. Derfor kan geografiske forskjeller i natur og klima medføre ulikheter i hva som anses som ekstraordinært nedbør. I Fredrikstaddommen var det av betydning at skaden skjedde i et boligområde. Motsetningsvis kan det tenkes at det ved en oversvømmelse på landet stilles krav til lengre gjentaksintervall enn 50 år, da skadepotensialet er mindre i slike områder.

Andre konkrete omstendigheter som kan ha betydning for innholdet av force majeure-unntaket, kan være om skaden er voldt i eller utenfor et kontraktsforhold.¹⁷⁴ Innholdet i force majeure-unntaket varierer fra de ulike kontraktstyper, da det ikke finnes et «enhetlig» force majeure-begrep.¹⁷⁵ Overført til avhandlingens tema, kan det tenkes at vilkårene er forskjellig dersom skaden har rammet en abonnent, enn hvis skaden har rammet en tredjeperson som eksempelvis er tilknyttet et privat anlegg.

Det foreligger ingen rettspraksis fra Høyesterett hvor innholdet av force majeure er drøftet. At Fredrikstaddommen er en lagmannsrettsdom, samt at den ble avsagt med dissens, taler mot at dommens resultat anses som gjeldende rett. Samtlige fagdommere delte imidlertid flertallets syn, hvilket taler for at resultatet er materielt riktig. Mens flertallets synspunkt fremstår som nyanserte og grundige, er mindretallets argumentasjon kortfattet.¹⁷⁶ Forarbeidene til vannressursloven overlot spørsmålet om ansvarsfrihet ved force majeure til rettspraksis, «jf. f.eks.» RG 1982 s. 180 og RG 1984 s. 386.¹⁷⁷ Henvisningen tyder på at disse underrettsavgjørelsene ble anerkjent som gjeldende rett av lovgiver. Det synes også som at forarbeidene åpner for at andre avgjørelser fra underrettene kan bidra til å utforme vilkårene for force majeure, jf. «f.eks.». At flertallets resultat er i overensstemmelse med annen underrettspraksis¹⁷⁸, styrker også avgjørelsens vekt. Resultatet i Fredrikstaddommen kan imidlertid bli tilsidesatt av Høyesterett.

¹⁷⁴ Om force majeure i kontraktsforhold, se Hagstrøm (2011) s. 278 til 284. Om force majeure utenfor kontraktsforhold, se Lødrup og Kjelland (2009) s. 318 til 321.

¹⁷⁵ Hagstrøm (2011) s. 279.

¹⁷⁶ RG 2007 s. 1281, utskrift fra Lovdata s. 14 til 16.

¹⁷⁷ Ot.prp. nr. 39 (1998-1999) Lov om vassdrag og grunnvann (vannressursloven) s. 360.

¹⁷⁸ Resultatet i RG 2007 s. 1281 er en mellomting mellom standpunktene i RG-1992-1158 (Frostating) og RG 2005 s. 385 (Fredrikstad).

Forutsatt at Fredrikstaddommens resultat forblir uimotsagt av Høyesterett, er konklusjonen at forurl. § 24 a inneholder unntak for force majeure, både når skaden skyldes manglende kapasitet og når skaden skyldes utilstrekkelig vedlikehold av avløpsanlegget. Nedbørens gjentakintervall må være 50 år eller mer. Vurderingen er imidlertid konkret, og beror på den enkelte virksomhets skadepotensial.

I punkt 6.4 illustreres gjeldende rett etter forurl. § 24a. Eksemplene forutsetter at ansvar etter bestemmelsen kan unntas ved force majeure-hendelser.

3.8 Oppsummering

Formålet med kapittel 3 var å undersøke rekkevidden av kommunens erstatningsansvar etter forurl. § 24 a.

For det første er det avklart hvilke installasjoner som anses som «avløpsanlegg». Betegnelsen omfatter kloakkledninger, ledninger for avløpsvann fra industri og overvannsledninger, renseanlegg, pumpestasjoner og lukkede grøfter. Veisluk, sandfangkum og rister betraktes også som avløpsanlegg.

Analysen viste for det andre at kommunens erstatningsansvar etter forurl. § 24 a bare gjelder *skader som skyldes oversvømmelse eller lekkasje grunnet utilstrekkelig kapasitet eller vedlikehold av avløpsanlegget*. Forurl. § 24 a gjelder derfor ikke for flere skadeårsaker enn de som fremkommer av ordlyden.

Et tredje funn er at klimaendringene ikke modifierer kommunenes erstatningsansvar etter forurl. § 24a. Kommunene kan bruke foreliggende informasjon om nedbørsøkningen når avløpsanleggene dimensjoneres og vedlikeholdes. For at forurl. § 24a skal oppnå sin preventive funksjon, er det nødvendig at skader som tilbakeføres til klimaendringene også omfattes av bestemmelsen.

Etter dagens rettstilstand kan kommunene fritas for erstatningsansvar dersom skaden skyldes nedbørsmengder som oppfyller kriteriene til force majeure. Forutsetningen er at uttalelsene i RG-2007-1281 (Borgarting) ikke tilsidesettes av Høyesterett.

4 Kommunenes ulovfestede objektive erstatningsansvar

4.1 Utgangspunkt

Kapitlets utgangspunkt er at den skadevoldende handling ikke omfattes av det objektive erstatningsansvaret i forurl. § 24 a. Selv om skaden ikke skyldes en *oversvømmelse eller lekkasje som følge av manglende kapasitet eller vedlikehold*, utelukkes det ikke at det «inntreer objektivt erstatningsansvar på annet grunnlag.»¹⁷⁹

Formålet med kapitlet er dermed å undersøke *når* det ulovfestede objektive ansvaret kommer til anvendelse og *rekkevidden* av ansvaret. Som vist i punkt 2.1 er spørsmålet om kommunen er nærmest til å bære den kvalifiserte risiko som avløpsanlegget representerer.

I punkt 4.2.1 gjennomgås og analyseres rettens begrunnelse for resultatet i Moldedommen. Ved analysen av det ulovfestede objektive ansvarets rekkevidde, er det interessant å undersøke om Moldedommen forandrer den tidligere rettsstilstanden. Derfor drøftes avgjørelsens rettsvirkninger for omfanget av dette ansvarsgrunnlaget i punkt 4.3. Formålet i punkt 4.5 er å besvare problemstillingen som ble stilt i punkt 1.2 om rekkevidden av kommunenes lovfestede og ulovfestede objektive erstatningsansvar.

4.2 Gjeldende rett etter Moldedommen

Gjeldende rett etter Moldedommen, er at kommuner er erstatningsansvarlig på ulovfestet grunnlag for tilbakeslagsskader i private boliger som stammer fra det kommunale avløpsnett. Det vises til redegjørelse for faktum i avhandlingens punkt 2.1.

4.2.1 Nærmere om Høyesteretts argumentasjon og rettskildebruk

I punkt 2.3 ble det redegjort for at Høyesterett startet sin argumentasjon med å konstatere at vann- og avløpsanlegg *alltid* representerer en risiko som er stadig, typisk og ekstraordinær.¹⁸⁰ Konsekvensen er et omfattende erstatningsansvar for kommunene dersom skade inntreer.

¹⁷⁹ Ot.prp. nr. 39 (1998-1999) Lov om vassdrag og grunnvann (vannressursloven) s. 374.

¹⁸⁰ Jf. Rt. 2014 s. 656 avsnitt 33.

Retten etterfølgende drøftelser taler for at ansvaret ikke er ubegrenset til tross for den kvalifiserte risikoen ved driften. For det første drøftet retten om skadetilfellet var i «randsonen av ansvaret».¹⁸¹ For det andre ble betydningen av huseiers forbedrede forsikringsmuligheter behandlet.¹⁸²

Førstvoterende uttalte at det «utvilsomt» finnes områder der hensynene bak det ulovfestede ansvaret «står enda sterkere» enn ansvaret for vann- og avløpsskader. Videre fremkommer det at «vi er etter mitt syn likevel ikke i randsonen av ansvaret.»¹⁸³ Med dette forstås at det ulovfestede erstatningsansvaret er relativt, men at det aktuelle tilfellet *ikke* ligger i *randsonen* av ansvaret.

Molde kommune anførte at det ulovfestede objektive ansvaret måtte tilsidesette som følge av dagens forbedrede forsikringsmuligheter. Høyesterett avklarte at ansvaret fremdeles gjelder for skader som skyldes avløpsanlegg.¹⁸⁴ Dagens forsikringsmuligheter endret Tromsødommens prejudikatverdi «i den forstand at vi må se bort fra denne del av begrunnelsen», men det var «en forhastet slutning å anta at resultatet i dag må bli et annet».¹⁸⁵

Videre påpekte Høyesterett at erstatningsansvaret for skade voldt av vann- og avløpsanlegg bygger på «vesentlig bredere avveininger enn forsikringshensynet alene (...)».¹⁸⁶ Deriblant interesse- og risikobetraktninger. Den rettspolitiske vurderingen som Tromsødommen er et resultat av, er fremdeles «solid forankret i vår rettstradisjon(...)», blant annet gjennom forurl. § 24a.¹⁸⁷

Med dette anerkjente Høyesterett både tidligere rettspraksis og hensynene som begrunner det ulovfestede objektive erstatningsansvaret. Dagens forbedrede forsikringsmuligheter kan imidlertid ikke alene vektlegges som grunnlag for å frifinne anleggseieren.

¹⁸¹ Rt. 2014 s. 656 avsnitt 34.

¹⁸² Rt. 2014 s. 656 avsnitt 37-40.

¹⁸³ Rt. 2014 s. 656 avsnitt 34.

¹⁸⁴ Rt. 2014 s. 656 avsnitt 37-41.

¹⁸⁵ Rt. 2014 s. 656 avsnitt 38.

¹⁸⁶ Rt. 2014 s. 656 avsnitt 39.

¹⁸⁷ Rt. 2014 s. 656 avsnitt 40.

I juridisk teori er det uttalt at erstatningsansvaret for tilbakeslagsskader fra kommunenes avløpsanlegg, er i randsonen av det ulovfestede ansvaret.¹⁸⁸ Slik jeg tolker uttalelsene, mente *Hagstrøm* at ansvaret ikke er sterkt rettspolitisk begrunnet. Begrunnelsen beror på avløpsanleggenes begrensede skadeevne, samt driftens preg av å være en service-ytelse.¹⁸⁹ Videre ble det uttalt at endringer i huseiernes forsikringsmuligheter kunne medføre tilsidesettelse av kommunenes ulovfestede objektive erstatningsansvar.¹⁹⁰ Som vist ovenfor, avviker resultatet i Moldedommen fra det som tidligere ble lagt til grunn i juridisk teori. Erstatningsansvaret for vann- og avløpsskader er fremdeles velbegrunnet i norsk rett, og beror på en helhetlig interesseavveining av hensynene som ansvaret begrunnes i.

Selv om erstatningsspørsmålet beror på en helhetsvurdering av ulike hensyn, viste punkt 2.2.3 at pulveriseringshensynet hadde betydelig vekt i Moldedommen. Høyesterett vektla at skader er «statistisk påregnelige» for anleggseieren. At skadelidte var forsikret ble derimot tillagt liten vekt.

Dermed kan det spørres hvilken vekt pulveriseringshensynet og forsikringshensynet skal tillegges når skaden skyldes forhold på abonnentens side.

Moldedommen taler for at abonnentenes forsikring ikke tilsidesetter pulveriserings-, interesse- og risikohensyn.¹⁹¹ At skadevolder også har «foranledning» til å tegne ansvarsforsikring, kan tale for et omfattende erstatningsansvar.¹⁹²

I Moldedommen var det imidlertid ikke direkte årsakssammenheng mellom skaden og abonnentens rettsstridige bruk av kjelleren. Det kan tenkes at helhetsvurderingen blir annerledes når skadelidte selv har forårsaket oversvømmelsen. Dersom abonnenten har foretatt feil ved tilkoblingen av sin private stikkledning på den kommunale hovedledningen, kunne ikke kommunen forebygd tilbakeslaget. Derfor kan det anføres at abonnenten er nærmere å bære risikoen for skade, og at forsikringshensynet bør tale for at kommunen frifinnes. Det er også rimelig at abonnentene må dekke utgiftene i et slikt tilfelle.

¹⁸⁸ Ansvarets kjerneområde er de farlige virksomheter, se *Hagstrøm* (2011) s. 664-668.

¹⁸⁹ *Hagstrøm* (2011) s. 668.

¹⁹⁰ *Hagstrøm* (2011) s. 668.

¹⁹¹ Rt. 2014 s. 656 avsnitt 39.

¹⁹² *Hagstrøm og Stenvik* (2015) s. 194.

At pulveriseringshensynet tillegges mindre vekt når skaderisikoen har vært kjent for skadelidte og når skaden skyldes skadelidtes atferd, støttes av Rt. 2003 s. 1546 (Røykedommen). I dommen synes Høyesterett å sondre mellom tilfeller hvor skaden er forårsaket av produktfeil, og tilfeller hvor forbrukeren er kjent med risikoen ved produktet.¹⁹³ Røykingen medførte en kjent helserisiko og Høyesterett kunne «(...) vanskelig se at muligheter for forsikring eller for pulverisering av utgifter kan være med på å begrunne et objektivt erstatningsansvar.»¹⁹⁴

Selv om abonnentene er kjent med at avløpsanlegg representerer en risiko for skade, skiller foreliggende tilfelle seg fra tilfellet i Røykedommen. Abonnentene kan påse at det *private avløpsanlegget* er riktig tilkoblet den kommunale hovedledningen. Derimot er det vanskelig for abonnentene å redusere den kvalifiserte skaderisikoen som *virksomheten* som sådan representerer. Denne risikoen er i utgangspunktet anleggseierne nærmest å bære. Som påpekt i punkt 2.2.3, uttalte Høyesterett i Moldedommen at «skader» er statistisk påregnelige.¹⁹⁵ Dermed kan det hevdes at feil som skjer ved det abonnentenes tilkobling til kommunens hovedledning, omfattes av anleggseierens driftsrisiko. Pulveriseringshensynet synes derfor å stå sterkt selv om skaden har sammenheng med skadelidtes atferd.

Det konkluderes med at tendensen i rettspraksis er at pulveriseringshensynet har betydelig vekt i helhetsvurderingen, da drift av vann- og avløpsanlegg innebærer en konstant risiko for skade. Hvem som har vært nærmest til å bære den kvalifiserte risikoen avgjøres gjennom en *konkret* helhetsvurdering. Dermed *kan* det tenkes at forsikringshensynet, sammen med rimelighetshensyn, tilsier at abonnenten skal dekke det økonomiske tapet. Alternativt kan kommunens erstatningsansvar reduseres etter skl. § 5-1 eller 5-2, se mer om terskelen for dette i kapittel 5.

4.3 Moldedommens konsekvenser for erstatningsansvarets rekkevidde

Tromsødommens resultat ble fastholdt i Moldedommen. Dersom et elektriskerrør eller en stein har kilt seg fast i det kommunale avløpsnett og påfører tilbakeslag, kan kommunen holdes objektivt erstatningsansvarlig for skadene.

¹⁹³ Rt. 2003 s. 1546 avsnitt 66 og 67.

¹⁹⁴ Rt. 2003 s. 1546 avsnitt 67.

¹⁹⁵ Rt. 2014 s. 656 avsnitt 34.

Molde dommens konsekvenser for *rekkevidden* av kommunens ulovfestede objektive ansvar er det overordnede vurderingstema i punkt 4.3.1.

4.3.1 Gjelder det ulovfestede objektive erstatningsansvaret bare for tilbakeslagsskader?

Årsaken til vannskadene i Molde dommen var tilbakeslag fra kommunens avløpsanlegg.

Spørsmålet er om det ulovfestede objektive erstatningsansvaret gjelder for alle skader som et avløpsanlegg volder.

Som ledd i besvarelsen av problemstillingen er det nødvendig å se hen til Molde dommens premisser.

Molde kommune anførte at «et ulovfestet objektive ansvar for skade ved tilbakeslag», måtte tilsidesettes.¹⁹⁶ Likevel er det gjennomgående i Høyesteretts premisser at kommunens objektive erstatningsansvar er generelt, og gjelder ikke bare for tilbakeslagsskader.

For det første ble det uttalt at «vann- og avløpsanlegg» representerer en stadig, typisk og ekstraordinær risiko.¹⁹⁷ Tilbakeslagsskade som sådan nevnes ikke. Retten viste videre til begrunnelsen for resultatet i Tromsø dommen. Det var urimelig at abonnentene skulle bære tap som følger av et «uhell» som for vedkommende fremstår som «tilfeldig». Det ble også vektlagt at huseieren ikke kunne forsikre seg mot følgene av «svikt» i en kommunal kloakkledning. Et tilbakeslag kan betraktes som et «uhell» og et resultat av «svikt». Det er også nærliggende å forstå begrepene som en samlebetegnelse for flere skader, eksempelvis rørbrudd som forårsaker oversvømmelse, eller setningskader som fører til materialsvikt. Rettens begrunnelse «viser at det ulovfestede objektive ansvaret for skade ved kloakkledning supplerer det lovfestede ansvaret (...).»¹⁹⁸ Dermed taler Molde dommens tolkning av Tromsø dommen også for at det ulovfestede objektive ansvaret omfatter alle skader som er forårsaket av et kommunalt avløpsanlegg.

¹⁹⁶ Rt. 2014 s. 656 avsnitt 11 og 37.

¹⁹⁷ Rt. 2014 s. 656 avsnitt 33.

¹⁹⁸ Rt. 2014 s. 656 avsnitt 36.

Tidligere rettspraksis taler også for et generelt ansvar for *skader* som kan tilbakeføres til feil ved vann- eller kloakkledningen.¹⁹⁹ Vannledningsdommen etablerte objektivt ansvar for *rørbrudd*, mens Kloakkledningsdommen gjaldt *oversvømmelse* som følge av manglende kapasitet. Vassdragsl. 1940 §§ 47 og 155 kodifiserte det ulovfestede objektive erstatningsansvaret for skader voldt av vann- og avløpsanlegg. Bestemmelsene ble opphevd gjennom forurl. § 24 a, som gjelder «fukt- og forurensningsskader».²⁰⁰ Sammenhengen mellom det ulovfestede og lovfestede erstatningsansvaret tilsier at det ulovfestede erstatningsansvaret gjelder alle skader som et avløpsanlegg volder.

Utgangspunktet er derfor at Moldedommen viderefører det ulovfestede objektive erstatningsansvaret for alle skader som forårsakes av et avløpsanlegg. Kommunens erstatningsansvar beror fremdeles på en konkret helhetsvurdering av risikoens skadeevne og reelle hensyn.

I det følgende påpekes mulige begrensninger i kommunens ulovfestede erstatningsansvar. Formålet er å vise hvilke tilfeller som faller innenfor, og hvilke som faller utenfor ansvarets anvendelsesområde.

a) Kommunalt eller privat avløpsanlegg

For det første må det sondres mellom skader som kan tilbakeføres til det kommunale ledningsnett, og skader som kan tilbakeføres til det private avløpsanlegget. Det er forutsatt i forurl. § 24a at kommunen bare er *erstatningsansvarlig* når den anses som *eier* av anlegget, jf. «anleggseier». Forutsetningen gjelder også for det ulovfestede ansvaret. Dersom det påvises at skaden ikke er voldt av «det offentlige kloakknettet», taler Moldedommen for at kommunen frifinnes.²⁰¹

Ved samvirkende skadeårsaker vil antakeligvis kommunen bli ansvarlig på grunnlag av det ulovfestede ansvaret. Et eksempel kan være at kommunens vedlikehold har vært dårlig, men at skaden også skyldes at abonnenten har brutt et teknisk krav ved tilkoblingen til det kommunale anlegget. Skadelidtes handling medfører at huseierens bolig er mer utsatt for

¹⁹⁹ Rt. 2014 s. 656 avsnitt 39.

²⁰⁰ Ot.prp. nr. 39 (1998-1999) Lov om vassdrag og grunnvann (vannressursloven) s. 374.

²⁰¹ Rt. 2014 s. 656 avsnitt 1.

tilbakeslag. Skaden skyldes derfor ikke utelukkende kommunens manglende vedlikehold. For å unngå og lempe på kravet om årsakssammenheng etter forurl. § 24a, kan det innvendes at det ulovfestede ansvaret er mer anvendelig når skaden skyldes både kommunens og skadelidtes atferd. Selv om kommunen i utgangspunktet er erstatningsansvarlig, kan skadelidtes atferd tale for at ansvaret kan reduseres etter skl. §§ 5-1 eller 5-2.

b) Skader som skyldes driften av anlegget

Skadeårsakene i Moldedommen og Tromsødommen gjaldt *feil ved driften* av det kommunale avløpsanlegget. At steinen og elektrikkerrøret hadde kommet seg inn i det kommunale avløpsnettet, til tross for at det ikke ble påvist utilstrekkelig vedlikehold, var en del av risikoen ved virksomheten. Det var derfor rimelig og rettferdig å holde kommunen ansvarlig. Muligens vil også kommunen holdes ansvarlig for skader som skyldes brann i avløpsanlegget, eller materialsvikt. Slike skader er påregnelige og kan anses som et utslag av virksomhetens stadige, typiske og ekstraordinære risiko. Resultatet i den konkrete sak beror imidlertid på en skjønnsmessig helhetsvurdering.

c) Skader som skyldes tredjemanns forsettlige og uaktsomme handling

Med tredjemann menes abonnenter eller utenforstående som ikke er tilknyttet et kommunalt avløpsanlegg. Avløpsrørene kan eksempelvis bli tette som følge av at *klær* eller *gjenstander* kastes i en utslagsvask eller et toalett. *Åpne kraner* kan resultere i oversvømmelse eller lekkasje. *Uforsiktig graving* kan medføre brudd på avløpsledningen, slik at oversvømmelse inntreffer.

Kommunen er som anleggseier nærmere å erstatte tapet som den kvalifiserte risikoen har medført, enn den som «tilfeldig» rammes.²⁰² Momentet taler for at ansvaret begrenses til tilfeller hvor en abonnent rammes tilfeldig. Tromsødommen fremholdte også at det er urimelig om abonnenten må erstatte tapet når uhellet rammer «ganske tilfeldig».²⁰³ Motsetningsvis er ikke abonnenten tilfeldig rammet dersom skaden er et resultat av abonnentens uaktsomme eller forsettlige handling. Dermed synes slike skader å falle utenfor erstatningsansvarets rekkevidde.

²⁰² Rt. 2014 s. 656 avsnitt 34. Se også avhandlingens punkt 2.2.2.

²⁰³ Rt. 1975 s. 1081 s. 1083.

Risikobetraktninger og rimelighetshensyn taler også mot at kommunen skal erstatte skader som skyldes abonnentens forsettlige handling. Slike skader er heller ikke statistisk påregnelige og kan derfor ikke dekkes som driftsomkostninger. Dermed gjør ikke pulveriseringshensynet seg gjeldene.

På denne bakgrunn fremstår det som klart at skader som skyldes *forsettlige handlinger* utøvd av tredjemann, *faller utenfor* kommunens objektive erstatningsansvar.

Prevensjons- og rimelighetshensyn kan tale mot erstatningsansvar for anleggseier skader når skaden skyldes *tredjemanns uaktsomme handling*. Når skaden skyldes forhold på abonnentens side, har vedkommende vært nærmest til å forebygge skadefølgen. Derfor kan det kan være urimelig å holde kommunen erstatningsansvarlig i disse tilfellene. Dersom kommunen frifinnes, får skadelidte et større insitament til å være mer aktsom. Preventive tiltak kan dermed hindre fortetting, åpne kraner eller uforsiktig graving. Å unngå slike hendelser er lite ressurskrevende for den enkelte abonnent.

På den andre siden gir Moldedommen grunnlag for å hevde at det er en høy terskel for å frifinne kommunen. Selv om det var tvil rundt årsaksforholdene, ble kommunen idømt erstatningsansvar. Dommens resultat taler for at risikobetraktninger tillegges stor vekt i helhetsvurderingen. Selv om abonnentene kan forebygge uaktsomme handlinger, kan det tenkes at kommunen må påregne slike skader i den daglige driftsrisiko. Kommunene kan til en viss grad innkalkulere tapet i års- og tilknytningsavgiftene. I tillegg kan kommunene også forsikre seg mot skader som skyldes abonnentenes uaktsomme handlinger.

4.4 Oppsummering

De foregående drøftelsene har vist at ansvarsgrunnlaget i utgangspunktet gjelder alle skader som er voldt av kommunale avløpsanlegg. Ansvaret begrenses imidlertid mot tredjemanns forsettlige handlinger. Derimot kan det tenkes at ansvaret rommer skader som skyldes tredjemanns uaktsomme handlinger. Resultatet beror på omstendigheter i den enkelte sak. Analysen av rettspraksis har vist at den aktuelle skadeårsaken og om skaden fremstod som påregnelig, kan ha betydning for om skaden anses som en del av den daglige driftsrisiko.

Kommunen kan imidlertid anføre at et eventuelt erstatningsansvar skal bortfalle eller lempes, jf. skl. §§ 5-1 eller 5-2. Se nærmere om disse rettsgrunnlagene i kapittel 5.

4.5 Forholdet mellom forurl. §24a og det ulovfestede objektive erstatningsansvaret

Overvannsutvalgets overordnede oppgave var å *tydeliggjøre ansvarsforhold* etter gjeldende rett, jf. punkt 1.1.

Forurl. § 24a gjelder utelukkende for skader som skyldes oversvømmelse eller lekkasje grunnet utilstrekkelig kapasitet eller vedlikehold av et avløpsanlegget, jf. punkt 3.8 ovenfor.

Dersom bestemmelsen ikke er oppfylt, er det ikke utelukket at det «(...) inntreer objektivt erstatningsansvar på annet grunnlag.»²⁰⁴

Formålet med kapittel 4 var blant annet å undersøke *når* det ulovfestede objektive erstatningsansvaret kommer til anvendelse. Gjennomgangen av forarbeidene og rettspraksis viser at ansvarsgrunnlaget supplerer det lovfestede ansvaret i forurl. §24a. *Derfor kommer det ulovfestede ansvaret bare til anvendelse dersom skadeårsaken ikke oppfylder vilkårene i forurl. § 24a.*

Rettspraksis viser at de vanligste skadene som et avløpsanlegg volder, skjer ved oversvømmelse eller tilbakeslag. Som regel er skadeårsaken kapasitets- eller vedlikeholdsmangler. Forurl. § 24a omfatter således de hyppigste skadetilfellene. I realiteten er derfor anvendelsesområdet til det ulovfestede ansvaret begrenset.

Det kan spørres om det ulovfestede objektive ansvaret kan anvendes analogisk på skadetilfeller som skyldes kapasitets- eller vedlikeholdsmangler. Som følge av det vide anvendelsesområdet til forurl. § 24a, er det ikke nødvendig med en analogi. Dersom det ikke forelå årsakssammenheng mellom skaden og den påberopte skadeårsaken, er ikke forurl. § 24a oppfylt. Erstatningsspørsmålet avgjøres derfor med utgangspunkt i det ulovfestede

²⁰⁴ Ot.prp. nr. 39 (1998-1999) Lov om vassdrag og grunnvann (vannressursloven) s. 374.

rettsgrunnlaget. De foregående analysene i kapittel 3 og 4 viser at de to rettsgrunnlagene er selvstendige.

Et av formålene med kapittel 4 var å undersøke *rekkevidden* av det foreliggende ansvarsgrunnlaget. I tilfeller hvor det ulovfestede objektive ansvaret kommer til anvendelse, er utgangspunktet at vann- og avløpsanlegg representerer en kvalifisert skaderisiko. Pulveriserings- og rimelighetshensyn tilsier at terskelen er høy for å frifinne kommunen. Når skaden skyldes forsettlig atferd fra tredjemann, fremstår det imidlertid som klart at ansvarsgrunnlaget ikke kommer til anvendelse.

Dermed er konklusjonen at gjeldende rett etablerer *et strengt objektivt erstatningsansvar for kommunene for skader som voldes av avløpsanlegg*.

5 Lovfestet reduksjon eller bortfall av objektivt erstatningsansvar

5.1 Utgangspunkt

Reglene i skl. §§ 5-1 og 5-2 om henholdsvis medvirkning og lemping, er *unntak* fra hovedregelen om at skadelidte har krav på full erstatning.²⁰⁵ Formålet med drøftelsene er å undersøke *terskelen* for å redusere kommunes objektive erstatningsansvar for vann- og avløpsskader helt eller delvis.

Vurderingene etter begge bestemmelsene er konkret. Spørsmål om erstatningsansvaret etter forurl. § 24a reduseres med hjemmel i skl. §§ 5-1 eller 5-2, er bare drøftet i én høyesterettsavgjørelse. I Moldedommen ga ikke Høyesterett kommunen medhold i anførselen om reduksjon etter skl. § 5-1. Derimot ble erstatningsansvaret lempet etter skl. § 5-2 andre punktum. Rettens subsumsjon og fremgangsmåte reiser interessante problemstillinger som det tas stilling til i punkt 5.2 og 5.3.

5.2 Skadeserstatningsloven § 5-1

Dersom skadelidte har «medvirket» til skaden «ved egen skyld», *kan* erstatningen falle bort eller settes ned «for så vidt det er rimelig når en tar hensyn til atferden, og dens betydning for at skaden skjedde, omfanget av skaden og forholdene ellers.» Vurderingen er dermed todelt. For det første må det foreligge årsakssammenheng mellom skadelidtes culpøse medvirkningshandling og skaden. For det andre må konsekvensen av medvirkningshandlingen avgjøres gjennom en rimelighetsvurdering.

Abonnenten kan medvirke til skade ved feilkobling av sin private stikkledning på hovedledningen. Feilen kan resultere i oversvømmelse. Abonnenter som graver hull på hovedledningen, medvirker ved egen skyld til at naboeiendommene påføres store vannskader. Dermed oppstår spørsmålet om betydningen av skadelidtes medvirkningshandling ved utmålingen av kommunens erstatningsansvar.

²⁰⁵ Ot.prp. nr. 75 (1983-1984) Om lov om endringer i erstatningslovgivningen (ansvar for dyr, regress, lemping m m og endringer i bilansvarslova) s. 65. Se også Hagstrøm og Stenvik (2015) s. 439.

I det følgende undersøkes terskelen for å anvende medvirkningsbestemmelsen når anleggseier er objektivt erstatningsansvarlig for skade som er voldt av et avløpsanlegg.

5.2.1 Terskelen for å anvende skl. § 5-1

Etter skl. § 5-1 skal det tas hensyn til *atferden, og dens betydning for at skaden skjedde, omfanget av skaden og forholdene ellers.*

Når «adferden, og dens betydning for at skaden skjedde» skal vektlegges i vurderingen, er det naturlig at fokus rettes mot abonnentens handling eller unnlattelse. Om handlingen har direkte årsakssammenheng med skaden, samt skadelidtes skyld, vil være naturlige momenter i denne vurderingen.

Momentene som oppstilles i skl. § 5-1 første ledd er ikke uttømmende, da det også skal tas hensyn til «forholdene ellers». Ordlyden dekker et vidt spekter av forhold som kan vektlegges. At skaden skyldes drift av risikofylt virksomhet må vektlegges i helhetsvurderingen.²⁰⁶ Virksomhetens risiko skal sammenlignes med skadelidtes skyld.²⁰⁷ Dersom kommunens ansatte har opptrådt uaktsomt ved drift av et vann- og avløpsanlegg, «må det tillegges særlig vekt i skadelidtes favør at skadevolder har et objektivt ansvar.»²⁰⁸ Momentene taler for at skadelidtes medvirkningshandling må være særegen for at anleggseiers objektive erstatningsansvar kan reduseres.

At skadelidte er forsikret kan derimot tale for at erstatningen skal avkortes.²⁰⁹ I tillegg kan en hyppig anvendelse av medvirkningsregelen i skl. § 5-1 virke preventivt overfor skadelidte. Det er imidlertid vanlig at kommunene har eller burde hatt ansvarsforsikring, hvilket taler for en høyere terskel for medvirkning.²¹⁰ Kommunens betydelige pulveriseringsmuligheter, både gjennom sin ansvarsforsikring og sine års- og tilknytningsavgifter, taler også for en restriktiv bruk av medvirkningsregelen.²¹¹

²⁰⁶ Ot.prp. nr. 75 (1983-1984) s. 64.

²⁰⁷ Lødrup og Kjelland (2009) s. 410.

²⁰⁸ Ot.prp. nr. 75 (1983-1984) s. 64.

²⁰⁹ Lødrup og Kjelland (2009) s. 418.

²¹⁰ Ot.prp. nr. 75 (1983-1984) s. 64.

²¹¹ Lødrup og Kjelland (2009) s. 417-418.

Den høye terskelen for å anvende skl. § 5-1 når kommunen er ansvarlig skadevolder, illustreres gjennom Moldedommen. Som påpekt i punkt 2.1, krevde huseierens forsikringsselskap erstatning fra kommunen for tapte utleieinntekter. Huseieren hadde ikke søkt om bruksendringstillatelse for utleiehyblene. Kommunen anførte at skl. § 5-1 medførte reduksjon i erstatningssummen for tapet på den rettsstridige innredningen og de ulovlige leieinntektene.²¹²

Ved utmålingen av erstatningssummen uttalte retten følgende om tapet av utleieinntektene:

«For meg virker det anstrengt å betrakte dette under synsvinkelen medvirkning. Men det er ikke vanskelig å se at det kan oppfattes som bortimot utidig å kreve at *kommunen* – som også forvalter plan- og bygningslovgivningen – skal erstatte bortfall av det som ville være ulovlige leieinntekter.»²¹³

Noen ytterligere begrunnelse til hvorfor det var «anstrengt» å karakterisere forholdet som medvirkning, fremkommer ikke av dommen. Med dette forstås at ett eller begge av vilkårene i skl. § 5-1, ikke var oppfylt.

Hva angår vilkåret om årsakssammenheng, var det ingen årsakssammenheng mellom tilbakeslaget og den ulovlige bruken av hyblene. Etter skl. § 5-1 kreves det imidlertid at det foreligger årsakssammenheng mellom skadelidtes culpøse medvirkningshandling og skaden. Det var en klar årsakssammenheng mellom den ulovlige bruken av hyblene og de tapte utleieinntektene. Kommunenes ansvarsfraskrivelse viste også at dette objektivt sett var et påregnelig tap. Dermed synes det ikke som at rettens resultat kan begrunnes i at kravet om årsakssammenheng ikke var oppfylt.

Derimot er det tenkelig at det anstrengte som retten påpekte, gjaldt tvil omkring vilkåret om skyld på skadelidtes side. I uttalelsens andre setning karakteriseres erstatningskravet som «bortimot utidig». Dersom første og andre setning i sitatet ovenfor ses i sammenheng, tilsier begrunnelsen at det var «anstrengt» å karakterisere bruken av hyblene som uaktsom, men at det var utidig å kreve tapet erstattet av kommunen. Subsumsjonen tyder på at Høyesterett anså

²¹² Rt. 2014 s. 656 avsnitt 13.

²¹³ Rt. 2014 s. 656 avsnitt 53.

det som tvilsomt at den rettsstridige bruken av kjelleren var erstatningsbetingende uaktsom. Dermed anvendte retten i stedet den generelle bestemmelsen i skl. § 5-2 andre punktum.

Etter min mening er Høyesteretts subsumsjon hva angår skl. § 5-1, unødvendig kortfattet og upresis. Dersom retten var i tvil om vilkårene var oppfylt, burde den vist til at ansvaret *kan* bortfalle, men at spørsmålet var tvilsomt. Deretter burde Høyesterett presisert om tvilen knyttet seg til kravet om ansvarsgrunnlag eller årsakssammenheng. Når det endelig hadde blitt konkludert med at bestemmelsen ikke fikk anvendelse, ville resonnementet og begrunnelsen fremstått som mer klar og presis.

5.2.2 Oppsummering

Som drøftelsen viser, er det høy terskel for å anvende medvirkningsregelen i skl. § 5-1 når kommunen er ansvarlig på objektivt grunnlag. Hovedårsaken er at ansvaret i utgangspunktet er strengt, og at kommunen har større pulveriseringsmuligheter enn skadelidte. Der skl. § 5-1 ikke er oppfylt, viser rettspraksis at skl. § 5-2 er et mulig alternativ for å redusere kommunens erstatningsansvar.

5.3 Skadeserstatningsloven § 5-2

Av forarbeidene til forurl. § 24a fremkommer det at det kan være aktuelt å lempe anleggseiers erstatningsansvar etter skl. § 5-2.²¹⁴

I det videre undersøkes terskelen for å anvende lempingsbestemmelsen i skl. § 5-2 når kommunen er erstatningsansvarlig etter forurl. § 24a eller det ulovfestede objektive ansvaret.

Etter skl. § 5-2 *kan* ansvaret lempes i to tilfeller. For det første dersom ansvaret «virker urimelig tyngende for den ansvarlige». For det andre «når det i særlige tilfelle er rimelig» at skadelidte helt eller delvis bærer skaden. Etter begge alternativene må det foretas en helhetsvurdering av momentene som eksplisitt nevnes i bestemmelsen. «Forholdene ellers» vektlegges også i vurderingen.

²¹⁴ Ot.prp. nr. 39 (1998-1999) s. 374.

Lempingsregelen er en unntaksregel med «snever» rekkevidde.²¹⁵ Antakeligvis kreves det mer for å anse erstatningsutbetalingen som *urimelig* dersom skadevolderen er en kommune, sammenlignet med en privat part. Kommunene har pulveriseringsmuligheter og generelt god økonomisk bæreevne. Vann- og avløpsetaten har særlig kompetanse hva angår drift og vedlikehold av vann- og avløpsanlegg. Profesjonaliteten medfører at det er enklere for kommunene å eliminere risiko, for eksempel gjennom vedlikehold, enn for en abonnent. Momentene taler for at terskelen for lemping etter bestemmelsens første alternativ er høy.

Dermed kan det umiddelbart synes som at bestemmelsens andre alternativ er mer anvendelig når kommunen er skadevolder. Forarbeidene støtter en slik tolkning av bestemmelsen: «Når det offentlige er ansvarlig, vil derimot et slikt hensyn til økonomien sjelden kunne spille noen rolle, iallfall for så vidt angår staten.»²¹⁶

Når kommunen er erstatningsansvarlig for skader som skyldes et avløpsanlegg, synes rettspraksis å tilnærme seg lempingsspørsmålet etter skl. § 5-2 andre punktum. I Moldedommen utgjorde skadelidtes tap av ulovlige utleieinntekter et «særlig forhold» som medførte at kommunens erstatningsansvar ble lempet etter skl. § 5-2 andre punktum. Bestemmelsens første punktum ble ikke drøftet overhodet. Høyesterett uttalte følgende:

«Det er på det rene at § 5-2 andre punktum også er anvendelig der det er staten eller en kommune som er ansvarlig, jf. Rt-1992-453 (furunkulose). Etter mitt syn er det også *riktig* å anvende lempingsregelen i et tilfelle som det foreliggende, slik at Molde kommune ikke holdes ansvarlig for tapte leieinntekter i perioden etter skaden.»²¹⁷ (min kursivering).

Av uttalelsen fremgår det imidlertid ikke hvilke momenter i interesseavveiningen som tilsa at det var «riktig» å lempe ansvaret til 0. Dette utgjorde kr. 85 000. Retten kunne alternativt lempet erstatningssummen med 50 prosent eller mer, slik at huseier hadde fått erstattet deler av tapet.

Lempingsspørsmålet avgjøres ved en *konkret* helhetsvurdering. Moldedommens resonnement er imidlertid prejudikat for tilsvarende fremtidige tilfeller. Avgjørelsen kan også bidra til å

²¹⁵ Rt. 1997 s. 883 på s. 890. Se også Ot.prp. nr. 75 (1983-1984) s. 65.

²¹⁶ Ot.prp. nr. 48 (1965-1966) Om lov om skadeserstatning i visse forhold s. 51.

²¹⁷ Rt. 2014 s. 656 avsnitt 54.

klargjøre terskelen for lemping når kommunen er skadevolder. Spørsmålet i det følgende er hvilke momenter som tilsa at erstatningssummen ble lempet til 0 i Moldedommen.

5.3.1 Interesseavveiningen etter skl. § 5-2 i Moldedommen

Hvorfor det er «riktig» å anvende lempingsregelen ved tap av ulovlige leieinntekter, fremkommer ikke eksplisitt av Høyesteretts subsumsjon. Uttalelsen kan peke tilbake på at det var «bortimot utidig»²¹⁸ å kreve at kommunen skulle erstatte utleieinntekter fra hybler som ikke var godkjent for utleie.

«Den ansvarliges økonomiske bæreevne» skal vektlegges etter skl. § 5-2. Skadevolders økonomiske bæreevne må sammenlignes med «skadens økonomiske omfang».²¹⁹ Erstatningssummen tilsvarende kr. 85 000 kan vanskelig anses som «bortimot utidig», da kommunen kunne fordelt tapet på abonnentene gjennom kommunens års- og tilknytningsavgifter. Det fremstår som klart at økonomiske hensyn ikke har hatt innvirkning på resultatet av rettens lempingsvurdering.

Erstatningsansvaret er «sjelden» urimelig tyngende for den objektivt ansvarlige når det foreligger ansvarsforsikring.²²⁰ Molde kommune hadde ansvarsforsikring, hvilket taler mot at lemping kunne foretas. Selv om huseieren hadde skadeforsikring, begrunner ikke forsikringshensynet Høyesteretts uttalelse om at full erstatning ville vært «bortimot utidig».

Skl. § 5-2 første punktum nevner eksplisitt at «skyldforhold» er et relevant moment i lempingsvurderingen. Med dette forstås grad av skyld som er utøvd fra skadevolders side.²²¹ Etter skl. § 5-2 andre punktum kan lemping foretas når det er «rimelig at skadelidte helt eller delvis dekker skaden.» Dermed aktualiseres skadelidtes skyld i større grad når lemping drøftes etter bestemmelsens andre ledd.

Kommunen er ansvarlig for en kvalitetssikker drift av vann- og avløpsanlegg. At kommunen i utgangspunktet er objektivt erstatningsansvarlig for skader som virksomheten volder, samt at

²¹⁸ Rt. 2014 s. 656 avsnitt 53.

²¹⁹ Ot.prp. nr. 75 (1983-1984) Om lov om endringer i erstatningslovgivningen (ansvar for dyr, regress, lemping m m og endringer i bilansvarslova) s. 65.

²²⁰ Ot.prp. nr. 75 (1983-1984) s. 66.

²²¹ Ot.prp. nr. 75 (1983-1984) s. 66.

det må foreligge et «særlig tilfelle», taler for en høy terskel for lemping. Denne forståelsen av bestemmelsen støttes av Rt. 2006 s. 690 (Lillestrømdommen).²²² Den skadevoldende virksomhet var nærmest til å forhindre ulykken, «og jeg ser det ikke som rimelig å plassere risikoen for slikt tap på jernbanens omgivelser.»²²³ Tilsvarende betraktninger gjelder for eieren av et avløpsanlegg. Selv om virksomheten ikke karakteriseres som farlig bedrift, representerer den til enhver tid en kvalifisert risiko for skade. Anleggseieren er i utgangspunktet nærmest til å forebygge skader. Derfor tilsier rimelighets- og risikohensyn at terskelen for lemping er høy når et kommunalt avløpsanlegg forårsaker skade på omgivelsene.

Som følge av at «forholdene ellers» inngår i helhetsvurderingen, er ikke momentene i skl. § 5-2 uttømmende. Forhold i den konkrete sak kan derfor tillegges vekt. *Hagstrøm og Stenvik* sonderer mellom skader voldt i profesjonell og privat sammenheng. Som de fremholder: «I profesjonelle forhold skal det mye til før ansvaret lempes.»²²⁴

Når en abonnent tilknyttes et kommunalt vann- og avløpsanlegg, er kommunen den profesjonelle part. I tillegg til profesjonalitet, medfører kommunens økonomiske bæreevne at terskelen for lemping er høy. Men som *Nygaard* uttaler: «Momentet «forholdene ellers» er ein sekkepost for andre relevante omsyn enn dei som er nemnde i lova.»²²⁵ Dermed inngår eksempelvis *hensynet til lovgiver* i vurderingen.

I Moldedommen kolliderte to interesser. På den ene siden hadde skadelidte krav på erstatning for skader som skyldtes feil ved det kommunale avløpsanlegget. På den andre siden hadde kommunen interesse i å forebygge bruk av bolig som strider med plan- og bygningsloven.

Formålet med kommunal planlegging er å tilrettelegge for utvikling og samordnet oppgaveløsning i kommunen, jf. pbl. § 3-3. Planleggingen skal også fremme samfunnsikkerhet etter pbl. § 3-1 første ledd bokstav h. Kommunens rolle som planlegger og utvikler av areal, samt eier av vann- og avløpsanlegg, illustrerer at oppgaveløsningen i

²²² Flere skadelidte, deriblant en kommune, krevde erstatning fra NSB for formuestap som følge av evakuering i etterkant av en kollisjon mellom to tog i Lillestrøm. Høyesterett konkluderte med at formuestapene var en påregnelig følge av tingsskadene. Jernbaneselskapet var derfor erstatningsansvarlig på ulovfestet objektivt grunnlag.

²²³ Rt. 2006 s. 690 avsnitt 59.

²²⁴ Hagstrøm og Stenvik (2015) s. 528.

²²⁵ Nygaard (2007) s. 408.

kommunen er samordnet. At huseier må søke om byggetillatelse eller bruksendring, samt at tekniske krav til boligen må være oppfylt, kan bidra til økt samfunnsikkerhet.

I Moldedommen var ikke skadelidte berettiget til å leie ut hyblene. Ved en riktig bruk av boligen ville ikke tapet av leieinntektene oppstått. Erstatning for denne tapsposten ville medført tilsidesettelse av formålet med plan- og bygningsloven. Hensynet til lovgiver kan derfor begrunne hvorfor Høyesterett anså det som «riktig» å lempe kommunens erstatningsansvar til 0 hva gjaldt de ulovlige leieinntektene. Et motsatt resultat ville gitt øvrige utleiere et signal om at bruksendringstillatelse ikke er nødvendig, hvilket kunne vært «bortimot utidig».

Så langt har vi sett at terskelen for lemping etter skl. § 5-2 i utgangspunktet er høy. Terskelen kan også undersøkes gjennom et tiltenkt eksempel. Det forutsettes at kommunen var ansvarlig for å drifte og vedlikeholde vann- og avløpsanlegg. Staten var ansvarlig for å forvalte plan- og bygningslovgivningen. Søknad om bruksendringstillatelse måtte derfor vært sendt til det aktuelle statlige organ, eksempelvis et direktorat.

Ville kommunens ansvar blitt lempet til 0 for tap av ulovlige utleieinntekter dersom staten var plan- og bygningsmyndighet? Skl. § 5-2 ville fremdeles vært det primære rettsgrunnlag, jf. Furunkulosedommen. Derimot kan det spørres om Moldedommens bærende argument om at det var «bortimot utidig» å tilkjenne erstatning, hadde stått ved lag.

Kommunen ville ikke hatt to roller, hvilket kan tale mot å lempe ansvaret etter den strenge unntaksregelen i skl. § 5-2 andre punktum. På den andre siden skal plan- og bygningsloven bidra til å samordne statlige og kommunale oppgaver, jf. pbl. § 1-1 annet ledd. Hensynet til lovgiver står derfor like sterkt, uavhengig av om det er kommunen eller staten som er ansvarlig for å påse at plan- og bygningslovgivningen etterfølges. Prevensjonshensyn og rimelighetshensyn støtter også dette synspunkt. Sammenhengen mellom statlige og kommunale lovpålagte oppgaver tilsier at kommunens ansvar ville blitt lempet dersom staten var plan- og bygningsmyndighet.

Som vi har sett, kreves det særskilte omstendigheter for å lempe kommunens objektive erstatningsansvaret etter skl. §§ 5-1 og 5-2. Med Moldedommen som illustrasjon, er spørsmålet om kommunen *i stedet* for å anføre

medvirkning etter skl. § 5-1, kunne anført at de tapte ulovlige leieinntektene ikke oppfylte vilkåret om *skade*. Subsidiært kunne kommunen anført lemping etter skl. § 5-2.

Jeg tolker rettspraksis og teori slik at vilkåret om «skade» innebærer at skaden må ha *økonomisk verdi*.²²⁶ Skaden må også ramme en *interesse som vernes av erstatningsreglene*, herunder må skadelidtes interesse være *lovlig*.²²⁷

Skader som rammer den personlige integritet eller eierinteressen i ting, har som utgangspunkt erstatningsrettslig vern.²²⁸ Ved rene formuestap er det ikke sammenheng mellom skaden og en person- eller tingsskade.²²⁹ Om rene formuestap har erstatningsrettslig vern på generelt grunnlag, er derimot bestridt i litteraturen.²³⁰

I Moldedommen ble kommunen i utgangspunktet erstatningsansvarlig for tapet av de ulovlige leieinntektene. Resultatet er at leieinntekter fra ikke godkjente utleieobjekter, er beskyttet av erstatningsreglene. Dermed kan andre skadelidte i fremtiden søke erstatning for tap av ulovlige leieinntekter. *Hagstrøm* og *Stenvik* tolker også dommen dit hen at den «forutsetter at ulovlige utleieinntekter kan være erstatningsrettslig vernet (...)»²³¹

Erstatning kan ikke kreves for skade på ting som er ulovlig å besitte eller produsere.²³² Derimot uttaler *Nygaard*: «Men innehaving av ting som i og for seg er lovlege, men som det vert krevd lisens eller løyve for å bruka, vil ha skadebotvern.»²³³ Skadeobjektet i Moldedommen var et bolighus med innredde hybler. Boligen som sådan betraktes som lovlig og interessen i å få erstattet vannskader på boligen, har erstatningsrettslig vern. Dersom huseieren taper utleieinntekter som følge av at huset skades, er dette et økonomisk tap som kan søkes erstattet, jf. skl. § 4-1. At boligen ikke var godkjent til utleie, medføre ikke at eieren blir fri for erstatning for skadene på boligen. - Boligen som sådan er ikke ulovlig. I ettertid må det imidlertid søkes om tilstrekkelig godkjenning hos kommunen.²³⁴

Tapet av de ulovlige utleieinntektene var ikke et rent formuestap, men skyldtes vannskadene som tilbakeslaget påførte boligen. Tapet var dermed en følgeskade av en integritetskrenkelse. Om slike skaders erstatningsrettslige vern uttaler *Hagstrøm* og *Stenvik*: ”Vernet omfatter også følgeskader av rent økonomisk art, slik som inntekts- og driftstap.”²³⁵ Dermed var de ulovlige leieinntektene erstatningsrettslig vernet.

²²⁶ Hagstrøm og Stenvik (2015) s. 47.

²²⁷ Hagstrøm og Stenvik (2015) s. 48. Se også Lødrup og Kjelland (2009) s. 397. Lødrup oppstiller en grense for det erstatningsrettslige vern, herunder at skadelidtes interesse må være en lovlig interesse. Se også Nygaard (2007) s. 64-65. Nygaard behandler lovlig interesse som et eget moment i vurderingen av om skadebegrepet er oppfylt. Jeg mener at en erstatningsrettslig vernet interesse også må være lovlig.

²²⁸ Lødrup og Kjelland (2009) s. 388, Hagstrøm og Stenvik (2015) s. 48.

²²⁹ Hagstrøm og Stenvik (2015) s. 50 og Nygaard (2007) s. 59.

²³⁰ Rene formuestap har som hovedregel erstatningsrettslig vern, jf. Lødrup og Kjelland (2009) s. 389. Se motsetningsvis Hagstrøm og Stenvik (2015) s. 54, som fremholder at «spørsmålet om interessevern avgjøres etter en nyansert interesseavveining.»

²³¹ Hagstrøm og Stenvik (2015) s. 49.

²³² Nygaard (2007) s. 65.

²³³ Nygaard (2007) s. 65.

²³⁴ Nygaard (2007) s. 65.

²³⁵ Hagstrøm og Stenvik (2015) s. 48.

Å anføre at tapsposten ikke hadde erstatningsrettslig vern, ville derfor ikke vært en farbar vei for kommunen. Resultatet i Moldedommen vil ha overføringsverdi til tilsvarende tilfeller i fremtiden. Derfor kunne retten med fordel uttalt seg kort om begrunnelsen for at tapsposten ble ansett som en erstatningsberettiget skade.

5.3.2 Oppsummering

Drøftelsen har vist at terskelen for å lempe erstatningsansvaret etter skl. § 5-2, er høy.

Det vil sjelden være «urimelig tyngende» for kommunene å bære det fulle økonomiske tap som følge av økonomisk bæreevne og pulveriseringsmuligheter. Rettspraksis illustrerer at det sjelden er aktuelt å lempe kommuners objektive erstatningsansvar med hjemmel i skl. § 5-2 første punktum. I slike tilfeller synes det generelle lempingsalternativet i skl. § 5-2 andre punktum å ha større relevans.

Til tross for at kommunene har ansvarsforsikring, kan ansvaret lempes. Moldedommen viser imidlertid at det skal mye til for at det foreligger et «særlig tilfelle». Verken skadelidtes skyld, eller at vedkommende har skadeforsikring, ble særskilt påpekt av Høyesterett. Derimot synes hensynet til lovgiver å ha betydelig vekt. Dersom erstatningsansvaret undergraver kommunenes lovbestemte myndighets- og kontrolloppgaver, tilsier Moldedommen at det foreligger et særlig tilfelle som gir grunnlag for lemping etter skl. § 5-2.

Om kommunenes objektive erstatningsansvar for skader som skyldes avløpsanlegg kan lempes, avhenger av omstendighetene i den enkelte sak. Momentene som illustreres gjennom tolkningen av Moldedommen har innvirkning på den konkrete helhetsvurderingen. Av hensyn til dommens prejudikatverdi, ville det vært heldig om Høyesterett utdypet hvorfor den aktuelle tapsposten utgjorde et særlig tilfelle og hvorfor det var riktig at skadelidte skulle bære denne del av tapet.

6 Kommunenes adgang til å frskrive seg objektivt erstatningsansvar

6.1 Utgangspunkt

Formålet med dette kapitlet er å undersøke hvilken adgang kommunene har til å frskrive seg det objektive erstatningsansvaret for skader som er voldt av kommunale avløpsanlegg.

Om en ansvarsfrskrivelse er gyldig, beror ifølge *Nygaard* på om det foreligger 1) en rettslig disposisjon som skadelidte har vedtatt og som ansvarsfrskrivelsen fremgår av, 2) at det rettslige grunnlaget kan anvendes på det konkrete tilfellet og 3) at ansvarsfrskrivelsen ikke kan tilsidesettes ut fra sitt innhold.²³⁶ I Stavangerdommen synes retten å legge til grunn de samme vilkårene som *Nygaard* ved spørsmålet om den aktuelle ansvarsfrskrivelsen medførte at kommunen var fri for ansvar.²³⁷

Etter prologens bokstav e), er det behov for å *undersøke kommunens adgang til å frskrive seg det lovfestede og ulovfestede objektive erstatningsansvaret* for skade voldt av et avløpsanlegg. Derfor må de rettslige betingelsene for ansvarsfrskrivelsens gyldighet avklares, altså vilkår 3 i *Nygaards* modell. Vilkår 2) forutsetter at ansvarsfrskrivelsen kan prøves mot et konkret og håndterbart faktum. Vilåret blir derfor ikke omtalt nærmere i denne avhandlingen.

Private vann- og avløpsanlegg som tilknyttes det kommunale avløpsanlegget må følge kommunens sanitærreglement, uavhengig av om abonnentene har signert reglementet. Dette fremgår av Standard abonnementsvilkår punkt 1.2.

Betingelsene for ansvarsfrskrivelsenes rammer utledes av lov og rettspraksis.

Generalklausulen i lov 31. mai 1918 nr. 4 om avtaler avslutning av avtaler, om fuldmagt og om ugyldige viljeserklæringer (avtl.) § 36 sikrer abonnentene mot urimelige avtaleklausuler.

Rettspraksis har imidlertid utviklet ytterligere begrensninger for å anse en ansvarsfrskrivelse som gyldig på vann- og avløpsrettens område.

²³⁶ Nygaard (2007) s. 310.

²³⁷ Rt. 2007 s. 431. Høyesterett konstaterer først i avsnitt 28 den rettslige disposisjonen; punkt 8 i kommunens sanitærreglement. I avsnitt 34 og 35 drøftes den generelle adgangen til å frskrive seg erstatningsansvar etter forurl. § 24 a. I avsnitt 36 flg. drøftes gyldigheten av den konkrete ansvarsfrskrivelsen.

Nedenfor i punkt 6.2 redegjøres det for adgangen til å fravike forurl. § 24a. Deretter oppsummeres og illustreres gjeldende rett etter forurl. § 24a gjennom praktiske eksempler (punkt 6.4 og 6.4). I punkt 6.5 analyseres kommunenes adgang til å fravike det ulovfestede objektive ansvaret. Rettsregelen som utledes av Høyesteretts avgjørelse i Moldedommen blir illustrert i 6.6, hvor gyldigheten av tre ansvarsfraskrivelser drøftes.

6.2 Fraskrivelsesadgangen etter forurl. § 24a

Det følger ikke av ordlyden i forurl. § 24a at ansvaret kan fraskrives ved avtale.

Bestemmelsen avløste vassl. 1940 §§ 47 og 115. Begge bestemmelsene var fravikelige.²³⁸

Ross mente at erstatningsansvaret kunne fraskrives i «vedtekter for kloakklag.»²³⁹

Fraskrivelsesadgangen gjaldt for «bagatellmessige skader av nærmere oppgitt art», men fraskrivelsene måtte være «objektivt rimelige og ikke tilsikte å uthule det prinsipielle ansvar.»²⁴⁰ (min kursivering). Begrensningen synes å være begrunnet i skadelidtes vern mot vidtrekkende klausuler og risikoplasseringen som det objektive ansvaret begrunnes i.

Verken lovutvalget eller departementet behandlet spørsmålet om de tidligere bestemmelsenes fravikelighet skulle gjelde for forurl. § 24a.²⁴¹ Dersom ansvaret var fravikelig, hadde det vært naturlig at forarbeidene omtalte dette, særlig når skl. § 5-2 nevnes som en eventuell bortfallsgrunn.²⁴²

I Rt. 2007 s. 431 (Stavangerdommen) tolket en enstemmig Høyesterett forarbeidene til forurl. § 24a slik: «Hvis meningen hadde vært å sette til side gjeldende bestemmelser om ansvarsbegrensning i reglementer i mange kommuner, måtte etter min mening lovforarbeidene ta uttrykkelig stilling til spørsmålet om ny § 24 a skulle være ufravikelig.»²⁴³ Med dette er det klart at forurl. § 24a er fravikelig. For øvrig ble tolkningen lagt til grunn i Moldedommen.²⁴⁴

²³⁸ Rt. 2007 s. 431 avsnitt 35.

²³⁹ Ross (1977) s. 340.

²⁴⁰ Ross (1977) s. 341.

²⁴¹ Ot.prp. nr. 39 (1998-1999) s. 374. Se også NOU 1994: 12 s. 259.

²⁴² Ot.prp. nr. 39 (1998-1999) s. 374.

²⁴³ Rt. 2007 s. 431 avsnitt 35.

²⁴⁴ Rt. 2014 s. 656 avsnitt 43.

Selv om det ikke eksisterer et generelt forbud mot at erstatningsansvaret i forurl. § 24a kan fravikes, har Høyesterett utviklet enkelte begrensninger i fravikelsesadgangen.

I Stavangerdommen krevde skadelidtes forsikringsselskap erstatning fra kommunen grunnet vannskadene et tilbakeslag i den kommunale avløpsledningen hadde medført. Tilbakeslaget skyldtes kraftig regnvær. Avløpsledningene var dimensjonert for nedbør med gjentaksintervall på 10 år. Det var utvilsomt at skadene skyldtes at avløpsledningen hadde utilstrekkelig kapasitet. Dermed var forurl. § 24 a oppfylt.

Dommens springende punkt var om kommunen kunne fraskrive seg ansvar «*for oversvømmelse som følge av nedbør som overstiger de forutsetninger som er lagt til grunn ved dimensjonering av avløpsledninger.*»²⁴⁵ (min kursivering). Med dette forstås at kommunen fraskrev seg ansvar for skader som skyldes at avløpsnettets dimensjonering ikke strekker til. Med «nedbør» forstås klausulen å gjelde uavhengig av om kapasitetsmanglene skyldes normale eller unormale nedbørmengder.

Ansvarsfraskrivelsen var verken kunngjort, tilsendt eller på annen måte gjort tilgjengelig for huseieren. Som påpekt i punkt 1.5.3, uttalte Høyesterett at det var «tilstrekkelig at abonnenten måtte vite at det forelå bestemmelser» som gjaldt for offentlige avløpsledninger.²⁴⁶ Det hadde i lang tid vært tilknytningsplikt i Stavanger kommune, og vilkårene for tilknytning ble ikke tilpasset den enkelte abonnents behov. Huseieren kunne kontaktet kommunen for å bli informert om betingelsene for tilknytningen.²⁴⁷ Ansvarsfraskrivelsen ble dermed ansett som gyldig.

Høyesteretts subsumsjon viser at det skal mye til for å konkludere med at abonnenten ikke måtte vite at det forelå et sanitærreglement i vedkommende kommune. Videre viser uttalelsen at en avtale mellom en kommune og en abonnent om tilknytning til et kommunalt avløpsanlegg, er særegen. Skjevheten i ansvarsforholdet tilsier at det er et særlig behov for at kommunenes fraskrivelsesadgang begrenses gjennom lovgivning eller rettspraksis.

²⁴⁵ Rt. 2007 s. 431 avsnitt 36.

²⁴⁶ Rt. 2007 s. 431 avsnitt 42.

²⁴⁷ Rt. 2007 s. 431 avsnitt 43.

Hva gjaldt huseierens anførsel om tilsidesette av klausulen etter avtl. § 36, uttalte retten følgende:

«Innen rammen av lov og forskrift må kommunen ha adgang til å bestemme *dimensjoneringen og utførelsen* av vann- og avløpsnett og fordele risiko og ansvar mellom fellesskapet og den enkelte. Så lenge *slike bestemmelser* er basert på et *saklig og forsvarlig skjønn*, og fellesskapet drives på selvkostbasis, skal det mye til for at en eller noen få eiere av tilknyttede eiendommer ved hjelp av avtaleloven § 36 kan få omfordelt rettigheter og byrder i fellesskapet.»²⁴⁸ (min kursivering).

Selv om det er en høy terskel for å tilsidesette en ansvarsfraskrivelse etter avtl. § 36, forutsettes det at kommunens ansvarsfraskrivelse er begrunnet i et «saklig og forsvarlig skjønn».

Avgjørelsen avklarer at kommunene kan fraskrive seg ansvaret i forurl. § 24a når skadeårsaken er manglende kapasitet. Derimot fremstår det som uklart om Høyesterett åpner for at begge skadeårsakene i forurl. § 24a kan fraskrives, jf. «slike bestemmelser».

Retten avgrenset ikke fraskrivelsesadgangen eksplisitt, hvilket kan tale for at begge skadeårsakene er fravikelige. Bestemmelsene det siktes til gjelder «dimensjoneringen og utførelsen» av vann- og avløpsnett. Selv om en utvidet forståelse av «utførelse» blant annet kan innebære «vedlikehold» av et avløpsanlegg, er det mer trolig at «slike bestemmelser» peker tilbake på sakens konkrete ansvarsfraskrivelse. Denne tolkningen av Høyesteretts uttalelse medfører at kommunene bare kan fraskrive seg erstatningsansvar for skader som skyldes manglende kapasitet.

Uklarheten i den siterte uttalelsen i Stavangerdommen var årsaken til dissensen i Rt. 2011 s. 1946 (Altadommen). En huseier krevde erstatning overfor Alta kommune for skader som skyldtes utilstrekkelig vedlikehold av kommunens avløpsledning. Det prinsipielle spørsmål var om kommunen kunne fraskrive seg erstatningsansvaret for skader som skyldtes utilstrekkelig vedlikehold, jf. forurl. § 24a. Flertallet, representert av tre dommere, besvarte spørsmålet benektende og konkluderte med at kommunen var erstatningsansvarlig.

²⁴⁸ Rt. 2007 s. 431 avsnitt 50.

Bakgrunnen for dissensen var votaenes ulike tolkning av forarbeidene til forurl. § 24a og Stavangerdommen. Mindretallet mente at Stavangerdommens premisser var generelle og at dommen fastslo at begge alternativene i forurl. § 24a er fravikelige.²⁴⁹

Som begrunnelse for sitt syn påpekte flertallet for det første at det må foreligge *sterke grunner* for å godta ansvarsfraskrivelse for skader som skyldes utilstrekkelig vedlikehold.²⁵⁰

Begrensningen ble begrunnet i hensynet til *risikoplassering*, abonnentenes tilknytningsplikt, samt mangel på *reelle forhandlingsmuligheter*.

Videre argumenterte Høyesterett med at *antall rammede personer* taler for at fraskrivelsesadgangen skal være forskjellig for de to skadeårsakene i forurl. § 24a:

«Som regel vil ikke utilstrekkelig vedlikehold ramme like mange som kapasitetsmangler, og de som rammes, vil gjennomgående være abonnenter. (...) En adgang til å fraskrive seg erstatningsansvaret for skader voldt ved utilstrekkelig vedlikehold, vil medføre at tilfeldige abonnenter må bære omkostningene ved en besparelse den øvrige abonnentmassen nyter godt av. Samtidig er det av stor samfunnsmessig betydning at avløpsanlegg er velfungerende og tilstrekkelig vedlikeholdt.»²⁵¹

At *tilfeldige abonnenter* rammes av vedlikeholdsmangler, samt *prevensjonshensyn* og *samfunnsmessige hensyn*, tilsa dermed at ansvaret for «utilstrekkelig vedlikehold» ikke kan fravikes.

I Moldedommen la Høyesterett til grunn resultatet i Stavangerdommen og Altadommen.²⁵² Dermed inneholder forurl. § 24a én deklarasjons- og én preseptorisk skadeårsak.

Konklusjonen er at forurl. § 24a er fravikelig hva angår alternativet om manglende kapasitet. Det objektive erstatningsansvaret for utilstrekkelig vedlikehold er derimot ufravikelig.

²⁴⁹ Rt. 2011 s. 1304 avsnitt 42 og 44.

²⁵⁰ Rt. 2011 s. 1304 avsnitt 26.

²⁵¹ Rt. 2011 s. 1304 avsnitt 36.

²⁵² Rt. 2014 s. 656 avsnitt 46.

6.3 Oppsummering av gjeldende rett etter forurl. § 24a

Basert på analysene så langt, kan gjeldende rett etter forurl. § 24a oppsummeres på følgende måte:

Forutsatt at skaden skyldes *manglende kapasitet*, står en overfor *tre parallelle regler* om ansvarsfritak etter forurl. § 24 a. Kommunene kan a) påberope force majeure som fritaksgrunn. Som vist i punkt 3.7, må imidlertid nedbørsmengdene ha vært ekstraordinære. Kommunene kan eventuelt b) påberope at ansvaret skal lempes helt eller delvis etter skl. § 5-2. Terskelen for å få medhold, er imidlertid høy.

Et tredje alternativ er at c) kommunen fraskriver seg ansvar for *enhver* skade som skyldes manglende kapasitet. Dette innebærer at kommunene kan fraskrive seg ansvaret for nedbørsmengder med gjentakintervall under 50 år. Ansvarsfraskrivelsen er inntatt i abonnementsvilkårene som er utarbeidet av KS. Der fraskriver kommunene seg ansvar for oversvømmelse som skyldes «nedbør/flom som er større enn den avløpsanlegget er dimensjonert for(...)».²⁵³ Klausulen gjelder *enhver* nedbørsmengde. Dermed kan alternativ c) fungere som en sikkerhetsmargin, hvilket kan medføre at force majeure-unntaket har mindre betydning for kommunene.

Dersom det objektive ansvaret etter forurl. § 24a er fraskrevet for kapasitetsmangler, er kommunen ansvarlig dersom kravet om culpa er oppfylt.

Forutsatt at skaden skyldes *utilstrekkelig vedlikehold* ved avløpsanlegget, står en overfor *to unntak for ansvar*. Anleggseier kan bare fritas for ansvar dersom det a) foreligger en force majeure-hendelse, eller at b) vilkårene for lemping etter skl. § 5-2 er oppfylt. Som allerede nevnt, skal det mye til for at vilkårene for disse bortfallsgrunnene er oppfylt. Derfor er det kommunale erstatningsansvaret etter forurl. § 24a betydelig strengere ved vedlikeholdsmangler sammenlignet med ansvaret for kapasitetsmangler.

En innvending er at gjeldende rett kan få uhensiktsmessige konsekvenser, særlig for samfunnet og abonnentene. I det følgende vil det gis noen praktiske eksempler. Formålet er å

²⁵³ Standard abonnementsvilkår (administrative bestemmelser) s. 27.

viser hvordan gjeldende rett kan stride med den grunnleggende risikoplasseringen som det objektive ansvaret begrunnes i.

6.4 Praktiske eksempler som illustrerer virkningene av gjeldende rett etter forurl. § 24a

1. Gjeldende retts konsekvenser for erstatningsspørsmålet når skaden skyldes utilstrekkelig vedlikehold

As bolig ble i mai påført vannskader i kjelleren. Vannskadene skyldtes et tilbakeslag fra Storevik kommunes avløpsanlegg som følge av at hovedledningen var tett. I tiden før tilbakeslaget hadde det vært mye nedbør i området. Nedbørsmengdene førte til at transporttiden fra grunnen til avløpsanleggene ble lengre. For Storevik kommune var dette en normal nedbørsituasjon om våren. De ansatte i vann- og avløpsetaten hadde ikke vært oppmerksom på fjerning av sand og slam i kommunens hovedrør. As forsikringsselskap erstattet det økonomiske tapet og fremmet regresskrav mot kommunen. Kommunen hadde fraskrevet seg erstatningsansvar for utilstrekkelig vedlikehold, og nektet å betale regress.

Det rettslige grunnlaget er forurl. § 24a. I utgangspunktet er kommunen objektivt erstatningsansvarlig for skaden, da den skyldes utilstrekkelig vedlikehold. Skadeårsaken er ufravikelig, og Storevik kommunes ansvarsfraskrivelse er derfor ugyldig.

Da skaden skyldes utilstrekkelig vedlikehold, kan kommunen bare påberope seg *ett relevant unntak for ansvar*, force majeure. Kravet om minimum 50 års gjentaksintervall må derfor være oppfylt. All den tid nedbørsmengdene var normale, var dette en situasjon som vann- og avløpsetaten kunne forutsett. For eksempel kunne kommunen utarbeidet og fulgt prosedyrer om fjerning av sand og slam. Vilkåret for force majeure er ikke oppfylt, og Storevik kommune fritas ikke for erstatningsansvar.

Konsekvensen av at Storevik kommune idømmes erstatningsansvar vil antakeligvis være at kommunen intensiverer vedlikeholdet av rørene. Det strenge erstatningsansvaret vil derfor virke preventivt, hvilket samfunnet vil nyte godt av.

2. Gjeldende retts konsekvenser for erstatningsspørsmålet når skaden skyldes manglende kapasitet

Som forutsatt i tilfelle 1, har As bolig blitt påført betydelige vannskader i kjelleren. Det samme har boligene til B, C, D og E. I forkant av vannskadene hadde det regnet unormalt mye i Storevik, i tillegg til at store snømengder smeltet. Storeviks avløpsnett fra 1960 var ikke dimensjonert til å føre bort såpass store vannmengder over et kort tidsrom. Derfor ble de asfalterte gatene oversvømt, og de omkringliggende boligene ble påført store vannskader. Kommunen hadde i flere tiår fraskrevet seg ansvar for skader som skyldtes avløpsnettets manglende kapasitet.

Storevik kommune nektet å utbetale regress til de fem huseiernes forsikringsselskap. Riktignok hadde kommunen god økonomi, men forurl. § 24a gjaldt ikke tilfeller hvor kapasitetsmanglene skyldtes klimaendringene. Dessuten kunne nedbørsmengdene karakteriseres som et «særlig tilfelle» etter skl. § 5-2. Kommunens erstatningsansvar måtte derfor lempes helt eller delvis. Uansett var kommunen fri fra ansvar grunnet ansvarsfraskrivelsen i sanitærreglementet. Mot dette anførte huseierne at forurl. § 24a kom til anvendelse, uavhengig av årsaken til kapasitetsmangelen. For det andre utgjorde ikke nedbørsmengdene et særlig tilfelle. Dessuten hadde kommunen ansvarsforsikring. Ansvarsfraskrivelsen kunne ikke gjøres gjeldende overfor huseierne, da ingen av dem kjente til klausulen. Kommunen pliktet å erstatte det økonomiske tapet som skadene hadde medført.

Som vist i punkt 3.4.1, medfører gjeldende rett at forurl. § 24a kommer til anvendelse uavhengig av kapasitetsmanglenes årsak. Dermed er bestemmelsen oppfylt, til tross for at underdimensjoneringen skyldtes klimaendringene. Utgangspunktet er at kommunen er erstatningsansvarlig overfor boligeierne etter forurl. § 24a.

Terskelen for at det foreligger et «særlig tilfelle» som medfører lemping etter skl. § 5-2 andre punktum, er høy. Rimelighetshensyn tilsier at ukontrollerbare klimaendringer er et relevant hensyn som kan tale for lemping. Kommunens økonomiske bæreevne, pulveriseringsmuligheter og ansvarsforsikring tilsier at ansvaret ikke burde lempes. At skadeårsaken omfattes av det objektive erstatningsansvaret, medfører også en høy terskel for lemping. Nedbørsmengdene var ikke ekstraordinære, men unormale. Derfor er ikke vilkåret om «særlig tilfelle» i skl. § 5-2 oppfylt.

Som oppsummeringen i punkt 6.3 viste, kan Storevik kommune i utgangspunktet fritas fra erstatningsansvar som følge av ansvarsfraskrivelsen i sanitærreglementet. Da huseierne har tilknytningsplikt, kan den omfattende ansvarsfraskrivelsen naturligvis oppfattes som «påtvunget lureri». At ansvarsfraskrivelsen verken er kunngjort eller gjort tilgjengelig for huseieren, har ingen innvirkning på klausulens gyldighet. Ansvarsfraskrivelsen hadde vært gjeldende i kommunen i flere tiår, hvilket også var tilfelle i Stavangerdommen. Dermed må det legges til grunn at abonnentene «måtte være klar over» at det forelå et sanitærreglement som regulerte ansvarsforholdet mellom abonnentene og kommunen.²⁵⁴ Storevik kommunes ansvarsfraskrivelse kan derfor gjøres gjeldende overfor samtlige skadelidte. Dermed ville det bare blitt tale om erstatningsansvar dersom vann- og avløpsetaten opptrådte culpøst.

Skadetilfellet viser at abonnentenes forsikringsselskaper må bære risikoen for at kommunene ikke oppgraderer rørene i tråd med dagens klimaforhold. Dagens rettstilstand medfører dermed at forsikringsselskapene forgjeves fremmer regresskrav mot kommunene når skadene skyldes underdimensjonering.

3. Ivaretas hensynene bak det objektive erstatningsansvaret når kommunene kan fraskrive seg erstatningsansvaret for kapasitetsmangler etter forurl. § 24a?

Problemstillingen i dette punktet er om hensynene bak det objektive erstatningsansvaret ivaretas når kommunene fraskriver seg ansvaret for skader som skyldes manglende kapasitet.

I Stavangerdommen konkluderte Høyesterett med at forurl. § 24a kan fraskrives for skader som skyldes «manglende kapasitet», jf. punkt 6.2 ovenfor. I Altadommen konkluderte flertallet med at ansvaret ikke kan fraskrives for skader som skyldes «utilstrekkelig vedlikehold». Resultatet ble begrunnet i hensynene til risikoplassering, abonnentenes manglende forhandlingsmuligheter, prevensjonshensyn, antall skadelidte og samfunnsmessige hensyn.

Prevensjonshensynet er et av de bærende hensyn bak forurl. § 24 a. At kommunen ikke kan fraskrive seg alternativet om «utilstrekkelig vedlikehold», bidrar naturligvis til at vedlikeholdet forbedres. På dette punkt følger jeg flertallets begrunnelse i Altadommen.

²⁵⁴ Jf. Rt. 2007 s. 431 avsnitt 43. Se også avhandlingens punkt 1.5.3 hvor det ble redegjort for Høyesteretts uttalelse.

1. Derimot kan det diskuteres om *prevensjonshensynet* ivaretas når kommunene fraskriver seg ansvar for vannskader som skyldes utilstrekkelig dimensjonering av avløpsrørene.

Fraskrivelse av ansvar når nedbørmengdene overstiger avløpsnettets kapasitet, medfører en lav terskel for ansvarsfritak. På den ene siden er det rimelig at kommunene ikke er erstatningsansvarlig for klimaendringene konsekvenser. På den andre siden kan det hevdes at force majeure-unntaket sikrer kommunene mot den manglende kontrollen over ekstremværet.

Kommunene har, i motsetning til abonnentene, mulighet til å dimensjonere rørene i tråd med forutsatte nedbørsøkninger. At fraskrivelsesadgangen omfatter alle årsaker til underdimensjonering, kan ha negativ innvirkning på kommunenes forebyggende tiltak. Dersom kommunene fraskriver seg ansvaret for slike skader, fremfor å oppgradere eller dimensjonere rørene tilstrekkelig, medfører rettstilstanden at prevensjonshensynet ikke ivaretas.

2. For det andre kan det spørres om *samfunnsmessige hensyn* ivaretas ved fraskrivelse av ansvar for skader som skyldes kapasitetsmangler i avløpsnett.

Kommunenes fraskrivelsesadgangen kan medføre at forsikringsselskapene stiller strengere krav overfor sine kunder. At flere abonnenter iverksetter forebyggende tiltak, for eksempel ved å installere tilbakeslagsventil, kan redusere antall tilbakeslag i private boliger. Under ekstremnedbør eller flom vil en tilbakeslagsventil forhindre inntrenging av overvann i avløpssystemet, samt forhindre tilbakeslag i bygninger.²⁵⁵ Dersom fraskrivelsesadgangen medfører at flere abonnenter motiveres til å forebygge vannskader på sin eiendom, kan rettstilstanden være samfunnsøkonomisk gunstig. Se mer om abonnentenes forebyggende tiltak i tilknytning til kommunenes adgang til å fraskrive erstatningsansvaret for feil ved abonnentenes rør i punkt 6.6 eksempel 1.

Kapasitetsproblematikken løses imidlertid ikke gjennom abonnentenes forebyggende tiltak. Økende nedbørmengder medfører at gamle avløpsrør bør oppgraderes og nye avløpsrør må dimensjoneres riktig. I Altadommen påpekte flertallet at samfunnet er tjent med

²⁵⁵ <http://www.mft.no>

velfungerende avløpsanlegg hvor vedlikeholdet er tilstrekkelig.²⁵⁶ Det er forståelig at kommunene ønsker å fraskrive seg ansvar for *ekstraordinære* nedbørsmengder. Selv om det er umulig å dimensjonere slik at skade aldri inntreffer, er samfunnet tjent med at kommunene til enhver tid etterstreber at avløpsrørene er best mulig dimensjonert. Dersom kommunene skal oppgradere avløpsnettene i betydelig grad, påføres samfunnet store kostnader. Hvis slik forebygging utelates, inntreffer imidlertid flere oversvømmelser. Resultatet er at forsikringsselskapene må utbetale stadig flere erstatningsoppgjør i takt med nedbørsøkningen. På lang sikt er det antakeligvis mer lønnsomt for samfunnet om kommunene oppgraderer avløpsnettene, slik at de kan føre bort større vannmengder.

I RG 2005 s. 385 (Fredrikstad) ble det påpekt at det ikke nødvendigvis var «samfunnsøkonomisk riktig å bygge underjordiske avløpsledninger» for ekstraordinære nedbørsmengder.²⁵⁷ Uttalelsen gir uttrykk for at det må være forholdsmessighet mellom tiltakets kostnader og formål. Likevel er det kommunens ansvar å påse at dimensjoneringene er tilstrekkelige ut fra dagens behov. En plan for oppgradering av rørene er «spesielt viktig hvis avløpsnettet er utsatt for økende belastninger på grunn av urbanisering og/eller klimaendring. Det er ikke avgjørende om et avløpsnett i sin tid var riktig dimensjonert og bygget, men om nettet til aktuell tid har tilstrekkelig kapasitet.»²⁵⁸ På bakgrunn av momentene som nevnes i dommen, kan det innvendes at iverksettelse av et forholdsmessig tiltak vil ivareta samfunnsmessige hensyn.

Dommen er riktignok avsagt i tingretten i tiden før Stavangerdommen ble gjeldende rett. Argumentene er imidlertid dagsaktuelle. Samfunnet er tjent med at kommunene iverksetter forebyggende tiltak. Kommunene kan for eksempel planlegge flomveier på overflaten, eller iverksette sikring mot tilbakeslag.²⁵⁹ Dersom kommunene fraskriver seg ansvaret for kapasitetsmangler, er det tenkelig at incentivet til å forebygge mot oversvømmelser blir dårligere. Dermed er det samfunnet som må bære kostnadene for at kommunene ikke iverksatte nødvendige forebyggende tiltak.

Betraktningene taler for at samfunnet ikke er tjent med at gjeldende rett tillater slike ansvarsfraskrivelser.

²⁵⁶ Rt. 2011 s. 1304 avsnitt 36.

²⁵⁷ RG 2005 s. 385 (Fredrikstad) utskrift fra Lovdata s. 11.

²⁵⁸ RG 2005 s. 385 utskrift fra Lovdata s. 11.

²⁵⁹ RG 2005 s. 385 utskrift fra Lovdata s. 11.

3. For det tredje begrunnes det objektive erstatningsansvar blant annet i hensynet til *risikoplassering*, hvilket også ble påpekt i Altadommen. Spørsmålet er om hensynet til risikoplassering tilsidesettes ved fraskrivelse av ansvar for skader som skyldes kapasitetsmangler.

I avhandlingens punkt 1.1, ble det påpekt at nedbørsmengdene i Norge har økt med 20 prosent det siste århundret, og forventes å øke med 5 til 30 prosent innen 2100. Overvannsmengdene vil derfor fortsette å forårsake skader på veier, infrastruktur og hus. Til syvende og sist må noen stå ansvarlig for det økonomiske tapet som forårsakes av ukontrollerbare nedbørsmengder.

Ansvarsfraskrivelsene medfører at risikoen for tilstrekkelig dimensjonerte rør overføres fra anleggseieren til skadelidtes forsikringsselskaper. Dermed blir det forsikringsselskapenes oppgave å stille krav til at abonnentene iverksetter forebyggende tiltak, for eksempel ved å installere tilbakeslagsventil. Kommunene har imidlertid større forutsetninger for å bekjempe og forebygge konsekvensene av klimaendringene. Kapasitetsmangler kan medføre store og kostbare ødeleggelser på privat og kommunal infrastruktur. Kommunenes kunnskap og økonomiske forutsetninger medfører at anleggseier er nærmere til å bære risikoen for slike skader enn abonnentene. Abonnentene har derimot ingen forutsetninger for å dimensjonere rørene tilstrekkelig. Å overføre den betydelige risikoen for skade til abonnentene, vil etter min mening være en klar tilsidesettelse av hensynet til risikoplassering.

4. For det fjerde kan *antall rammede* tale for at fraskrivelsesadgangen etter forurl. § 24a ikke bør være forskjellig ved kapasitets- og vedlikeholdmangler.

Dersom kommunene kunne fraskrive seg ansvar for utilstrekkelig vedlikehold, påpekte flertallet i Altadommen at «(...) tilfeldige abonnenter må bære omkostningene ved en besparelse den øvrige abonnentmassen nyter godt av.»²⁶⁰ Høyesteretts argument synes å ha bakgrunn i hensynet til risikoplassering. Rimelighetshensyn tilsier også at ansvaret ikke skal skyves over på tilfeldige abonnenter, da skaden skyldes anleggseiers manglende vedlikehold.

²⁶⁰ Rt. 2011 s. 1304 avsnitt 36.

Etter min mening gjør argumentene seg i like stor grad gjeldende når skadene skyldes kapasitetsmangler. Kommunene er i utgangspunktet nærmest til å bære risikoen som vann- og avløpsanlegg representerer. At mange personer rammes av skader som skyldes dimensjoneringsfeil, begrunner ikke kommunenes mulighet til å *fraskrive* seg ansvaret for såpass omfattende skader. Risikooverføringen medfører at hele samfunnet rammes. Løsningen fremstår verken som rimelig eller samfunnsmessig lønnsom.

5. *Bevisproblematikk* kan også være en konsekvens av at forurl. § 24a inneholder en fravikelig og en ufravikelig skadeårsak. Bevisførselen for erstatningsspørsmålet kan forventes å bli mer omfattende og ressurskrevende. Standpunktet kan underbygges gjennom et illustrerende scenario:

I mars inntraff en oversvømmelse i et byområde. Mange bygninger ble påført betydelige skader. Avløpsrørene ble sist dimensjonert i 1970. I forkant av skaden regnet det unormalt mye, samtidig som at store snømengder smeltet. Kommunen påberopte seg ansvarsfraskrivelsen i sitt sanitærreglement, og hevdet at den måtte frifinnes da skaden skyldtes at avløpsrørene var underdimensjonerte. Huseiernes forsikringsselskap mente derimot at skadeårsaken skyldtes manglende vedlikehold. Skadene kunne vært unngått dersom snømengdene ble fjernet fra ristene. Kommunen var derfor erstatningsansvarlig.

Dermed står en overfor to ulike skadeårsaker som medfører henholdsvis *ansvarsfrihet* og *erstatningsansvar*. Dersom oversvømmelsen utelukkende skyldtes at avløpsrørene var underdimensjonerte, medfører ansvarsfraskrivelsen at kommunen frifinnes. Derimot er kommunen objektivt erstatningsansvarlig dersom det påvises at skaden skyldes kommunens manglende fjerning av snøen fra ristene. Bevisførselen omkring skadens årsak blir dermed avgjørende for erstatningsspørsmålet. Skadenes omfang, samt at skadeårsakene kan ha vært *samvirkende*, gjør at bevisspørsmålet kan bli vanskelig og tidkrevende. Dersom begge skadeårsakene i forurl. § 24a hadde medført samme resultat, ville en unngått at uforholdsmessige ressurser brukes på bevisspørsmålet.

Gjennomgangen har vist at ansvarsfraskrivelser for skader som skyldes manglende kapasitet ikke ivaretar hensynene bak det objektive erstatningsansvaret for vann- og avløpsskader. I avhandlingens punkt 7.2 foreslås endringer i gjeldende rett. Disse kan medføre at rettstilstanden i større grad ivaretar de ovenfor påpekte hensynene.

6.5 Fraskrivelsesadgangen etter det ulovfestede objektive erstatningsansvaret

Spørsmålet i det følgende er hvilken adgang kommunene har til å fraskrive seg erstatningsansvar for skader som omfattes av det ulovfestede objektive erstatningsansvaret. For eksempel skyldes tilbakeslaget *huseierens* manglende vedlikehold av det private avløpsanlegget, eller at *det private anlegget* ikke oppfyller tekniske krav.

Avtaleloven § 36 er en sikkerhetsventil mot urimelige avtaler. Å lempe den aktuelle ansvarsfraskrivelsen etter denne bestemmelsen, kan bare skje «unntaksvis».²⁶¹ Høyesterett har imidlertid utviklet strengere vilkår for å anse en kommunal ansvarsfraskrivelse som gyldig.

6.5.1 Gjeldende rett

Verken Stavanger- eller Altadommen behandlet adgangen til å fraskrive seg det ulovfestede objektive erstatningsansvaret.²⁶²

Spørsmålet om å fraskrive seg ansvar på ulovfestet grunnlag for tilbakeslag i kloakk er bare behandlet i Moldedommen.²⁶³ Sakens faktum er gjennomgått i punkt 2.1.

a) Moldedommens rettsregel

Høyesterett tok utgangspunkt i at *avtalesituasjonen* og *ansvarsformen* gjør kommunenes abonnementsvilkår særegne. Kommunenes rammer for å fraskrive seg erstatningsansvar bør derfor være snevrere enn det som godtas etter avtl. § 36.²⁶⁴

Vedrørende *avtalesituasjonen* påpekte Høyesterett at abonnentene har tilknytningsplikt og ingen mulighet til å forhandle om avtlevilkårene. Fraværet av «reell valgmulighet» er særegen ved avtalesituasjonen.²⁶⁵ En antitetisk tolkning av uttalelsen tyder på at fraskrivelsesadgangen er større når begge parter har reell valgmulighet ved avtaleinngåelsen.

²⁶¹ Jf. Rt. 2007 s. 431 avsnitt 45.

²⁶² Dommene behandlet spørsmålet om forurl. § 24a var fravikelig, jf. Rt. 2007 s. 431 avsnitt 1 og Rt. 2011 s. 1304 avsnitt 1.

²⁶³ Huseiers forsikringselskap anførte at kommunen ikke kunne fraskrive seg det ulovfestede objektive erstatningsansvaret, se Rt. 2014 s. 656 avsnitt 18.

²⁶⁴ Rt. 2014 s. 656 avsnitt 44.

²⁶⁵ Rt. 2014 s. 656 avsnitt 44.

Private eller næringsdrivende er, i kraft av den private autonomi, i en bedre forhandlingsposisjon enn abonnenter med lovpålagt tilknytningsplikt. Når tilknytningen skjer på kommunens premisser, er det rimelig at kommunens fraskrivelsesadgang er snever.

Hva angår *ansvarsformen*, viste Høyesterett til de «rettspolitiske overveielser den bygger på», og at kommunene ikke ensidig kan rokke ved risikoplasseringen.²⁶⁶ Hensynet til risikoplassering er i tråd med både flertallets og mindretallets votum i Altadommen.²⁶⁷ Som nevnt i punkt 6.2, hensynet påpekt av *Ross* ved omtalen av fravikelsesadgangen etter vassl. §§ 47 og 115. Klausulene må også være «objektivt rimelige».²⁶⁸

Den særegne avtalesituasjonen og avtaleforholdet medfører at kommunenes adgang til å fraskrive det lovfestede og det ulovfestede objektive ansvaret skal være «forholdsvis snever».²⁶⁹ Deretter fremkommer følgende uttalelse:

«Tilpasset en større variasjonsbredde i reglements-klausuler enn det Høyesterett hadde sin oppmerksomhet rettet mot i Stavanger-dommen og Alta-dommen, vil jeg anta at ansvarsfraskrivelse – avhengig av karakter og omfang – i det minste må ivareta tungtveiende saklige behov, og dessuten ikke må avskjære ansvar i en slik utstrekning at man i realiteten rokker ved den grunnleggende risikofordelingen som det objektive ansvaret er et uttrykk for. Vurderingene blir, vil jeg tro, i hovedsak de samme enten ansvaret er lovfestet eller ulovfestet.»²⁷⁰ (min kursivering).

Rettsregelen som etableres gjennom uttalelsen er «tilpasset en større variasjonsbredde i reglements-klausuler» enn de som ble behandlet i Alta- og Stavangerdommen. Som redegjort for i punkt 6.2, gjaldt dommene fraskrivelse av erstatningsansvaret som fremgår av forurl. § 24a.

Rettsregelen i Moldedommen medfører at ansvarsfraskrivelsen for det første må ivareta *tungtveiende saklige behov*, avhengig av klausulens *karakter og omfang*. Med dette forstås at ansvarsfraskrivelsens begrunnelse er avgjørende for ansvarsfraskrivelsens gyldighet.

²⁶⁶ Rt. 2014 s. 656 avsnitt 44.

²⁶⁷ Rt. 2011 s. 1304 avsnitt 26 og 35. I avsnitt 54 uttaler mindretallet at det er enig i at forurl. § 24 var et resultat av overveielser om risikoplassering.

²⁶⁸ *Ross* (1977) s. 341

²⁶⁹ Rt. 2014 s. 656 avsnitt 46.

²⁷⁰ Rt. 2014 s. 656 avsnitt 46.

Ordlyden taler for at desto mer omfattende ansvarsfraskrivelsen er, desto viktigere er kravet til en saklig begrunnelse.

For det andre må ikke klausulen endre *risikoplasseringen* som det objektive erstatningsansvaret begrunnes med. Dersom kommunenes ansvarsfraskrivelse er omfattende, overføres i realiteten ansvaret på abonnentene. Dette vil stride med utgangspunktet om at anleggseieren er nærmere til å bære den kontinuerlige risikoen som virksomheten skaper, enn den som tilfeldig rammes.²⁷¹

Med utgangspunkt i vilkårene som fremkommer av Moldedommen kan det spørres om a) rettsregelen gjelder generelt for alle kontrakter. Tolkningsresultatet medfører en generell norm for omfanget av enhver ansvarsfraskrivelse, uavhengig av rettsområde og misligholdsbeføyelse. En alternativ måte å lese uttalelsen på, er at b) rettsregelen gjelder ansvarsfraskrivelse på vann- og avløpsrettens område.

I premiss 43 påpekte retten at det er vanlig praksis å innta ansvarsfraskrivelse i «kommunenes reglementer og avtalevilkår».²⁷² I premiss 44 drøftes særegne forhold ved ansvarsfraskrivelse i sanitærreglementene. Premiss 45 gjennomgår tidligere rettstilstand knyttet til kommuners adgang til ansvarsfraskrivelse. Når avsnittene leses i sammenheng med rettsregelen i premiss 46, fremstår det som klart at vilkårene som oppstilles, bare har direkte virkning for ansvarsfraskrivelse i kommunens sanitærreglement. Dermed fremstår alternativ b) som riktig måte å forstå uttalelsen på. Avtaleforholdets særegenhet taler også for denne løsningen.

Etter min mening kan det imidlertid tenkes at c) rettsregelen kan anvendes analogisk på andre rettsområder hvor en av avtalepartene fraskriver seg objektivt erstatningsansvar. Rettsregelen som fremkommer av Moldedommen er imidlertid spesielt tilpasset kommunale ansvarsfraskrivelse. Den private part har ikke hatt forhandlingsmuligheter. Å overføre rettsregelen til avtaleforhold hvor begge parter står i en reell forhandlings situasjon ved avtaleinngåelsen, medfører en innskrenkning i partenes private autonomi. Hvorvidt begrensningene gjelder for ansvarsfraskrivelse på andre rettsområder, må etter mitt skjønn avgjøres med utgangspunkt i den konkrete avtalesituasjonen og ansvarsformen.

²⁷¹ Jf. Rt. 2014 s. 656 avsnitt 34. Se nærmere redegjørelse om rimelighetshensyn i avhandlingens punkt 2.4.2.

²⁷² Rt. 2014 s. 656 avsnitt 43.

b) *Moldekommens subsumsjon og det nærmere innholdet av rettsregelen*

Høyesterett anvendte den etablerte rettsregelen på den konkrete ansvarsfraskrivelsen og konkluderte med at klausulen var gyldig. Rettens subsumsjon bidrar til å avklare det nærmere innholdet av rettsregelen.

Molde kommune hadde i sitt sanitærreglement fraskrevet seg erstatningsansvar for:

«(...) skader i kjeller/lagerlokaler eller boligareal etter oversvømmelse som skyldes ledningsbrudd, tilbakeslag fra avløpsledning eller kapasitetsproblemer når skadetilfellet omfatter ... innredning til rom for varig opphold (boligformål) som mangler nødvendig godkjenning av bygningsmyndighetene.»²⁷³

Ansvarsfraskrivelsen var ikke generell, men bestod i en «klart avgrenset og lite inngripende regulering knyttet til omstendigheter ved det skadde objektet.»²⁷⁴ Momentene forstås å inngå i vurderingen av klausulens *karakter og omfang*.

Videre påpekte Høyesterett at klausulen ikke hadde en direkte avløpsmessig *begrunnelse*. Klausulen hadde imidlertid sammenheng med «(...) det særlige tapspotensialet beboelsesrom i kjellere representerer, og til kommunens legitime behov for å håndheve et lovverk om blant annet arealutvikling og bygningssikkerhet (...)»²⁷⁵ Huseieren hadde plikt etter plan- og bygningsloven til å søke om bruksendringstillatelse for hyblene. Klausulen ga abonnenten valget mellom å søke om nødvendig tillatelse, herunder oppnå full erstatning ved eventuell skade, eller å la være og søke. Derfor mente Høyesterett at det var enkelt for huseieren å forholde seg til ansvarsfraskrivelsen.²⁷⁶

Den ovenfor siterte uttalelsen taler for at en ansvarsfraskrivelse som begrunnes i hensyn som er grunnleggende for vedkommende rettsområde, er gyldig, jf. «avløpsmessig begrunnelse». Denne tolkningen kan illustreres gjennom en klausul hvor kommunen fraskriver seg ansvar for force majeure-tilfeller. *Ekstremværet* er ukontrollerbart og vil inntre uavhengig av de

²⁷³ Rt. 2014 s. 656 avsnitt 47.

²⁷⁴ Rt. 2014 s. 656 avsnitt 49.

²⁷⁵ Rt. 2014 s. 656 avsnitt 49.

²⁷⁶ Rt. 2014 s. 656 avsnitt 49.

strengere erstatningsreglene. Klausulen kan derfor begrunnes i vanskeligheter med å dimensjonere avløpsnettene riktig. At klausulen har en avløpsmessig begrunnelse, taler for at den ivaretar «tungtveiende saklige behov».

Dersom klausulen gjelder *ethvert nedbørstilfelle*, for eksempel kapasitetsmangler som skyldes *normale* nedbørmengder, kan det spørres om den ivaretar tungtveiende saklige behov. Etter min mening er dette tvilsomt, da klausulen synes å tilsidesette prevensjonshensynet. Den kan heller ikke begrunnes med at dimensjoneringen er umulig. For øvrig vises det til punkt 6.4 eksempel 3 og spørsmålet om hensynene bak det objektive ansvaret ivaretas gjennom dagens rettstilstand.

Høyesteretts uttalelse tilsier også at ansvarsfraskrivelsen kan begrunnes i andre hensyn. Klausulen hadde sammenheng med det særlige tapspotensialet som beboelsesrom i kjellere representerer. Dermed synes det som at det åpnes for fravikelse av erstatningsansvaret når skadepotensialet er stort. Faren med en slik praksis er at kommunenes ansvarsfraskrivelser blir for omfattende. Høyesterett påpekte imidlertid også kommunens legitime behov for å håndheve plan- og bygningslovgivningen. Rettens subsumsjon taler for at ansvarsfraskrivelser som begrunnes i lovgivningen eller i hensyn som skal ivaretas gjennom lovgivningen, kan anses som gyldig.

Det synes som at kravet om begrunnelse bygger på Stavangerdommens krav om at ansvarsfraskrivelsene må være «basert på et saklig og forsvarlig skjønn».²⁷⁷ Etter min mening er det nødvendig med strenge krav til utforming og begrunnelse, da abonnentene ikke kan forhandle med kommunen ved utformingen av vilkårene i sanitærreglementene. Dersom det ikke krevdes en legitim begrunnelse, kunne vidtrekkende ansvarsfraskrivelser medført at erstatningsrettens grunnleggende prinsipp om full erstatning ble tilsidesatt.

Analysene av rettspraksis i punkt 6.2 og 6.5 har vist at kommunene kan fraskrive seg ansvar for skader som et avløpsanlegg volder som følge av *manglende kapasitet*. I tillegg er det avklart at kommunen kan fraskrive seg ansvar for skader på *innredning i rom som mangler nødvendig godkjenning av bygningsmyndighetene*.

²⁷⁷ Rt. 2007 s. 431 avsnitt 50.

Gjeldende rett åpner imidlertid for at kommunene også inntar *andre ansvarsfraskrivelser*²⁷⁸ i sanitærreglementene sine. Forutsetningen er at klausulen ivaretar *tungtveiende saklige behov*, og at den *ikke røkter ved risikoplasseringen* som begrunner det objektive erstatningsansvaret.

Formålet med drøftelsene i punkt 6.6 er å vise hvordan rettsregelen fungerer på andre ansvarsfraskrivelser enn den som fremkommer av Moldedommen.

Eksempel 1 og 2 gjelder reelle ansvarsfraskrivelser som fremkommer av Standard abonnementsvilkår, administrative bestemmelser punkt 3.14. Formålet med disse drøftelsene er å undersøke om klausulene er ugyldige og om KS følgelig må endre klausulenes innhold. I det første eksemplet drøftes gyldigheten av en ansvarsfraskrivelse som gjelder når abonnenten har brutt et teknisk krav i kommunenes sanitærreglement. Det andre eksemplet gjelder skader på ulovlig og uaktsomt oppbevarte gjenstander.

I det tredje eksemplet har jeg utvidet Moldedommens ansvarsfraskrivelse til å gjelde skade på byggverk som er oppført i strid med plan- og bygningsloven § 20-1. Formålet er å undersøke om rettsregelen tillater en såpass vid ansvarsfraskrivelse.

6.6 Praktiske eksempler som illustrerer virkningene av Moldedommens rettsregel

1. Skader som skyldes brudd på kravet om overhøyde

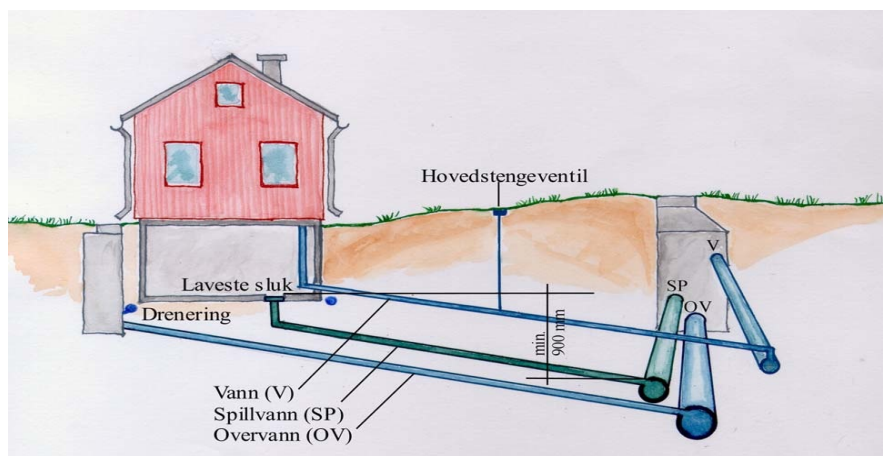
Som det fremkom av punkt 1.4, har kommunene ansvar for drift og vedlikehold av kommunale ledninger for vann og avløp. Abonnementene har ansvaret for private vann- og avløpsanlegg.

I sanitærreglementet som er utviklet av KS, kreves det at høydeforskjellen fra husets laveste beliggende avløpsåpning (sluk, vannlås, innvendige kummer) til tilknytningspunktet på kommunens hovedledning, er minst 900 mm. Formålet er å beskytte mot tilbakeslag fra kommunens avløpsanlegg.²⁷⁹ Det tekniske kravet illustreres på følgende måte:²⁸⁰

²⁷⁸ Rettsregelen var «tilpasset en større variasjonsbredde i reglements-klausuler», jf. Rt. 2014 s. 656 avsnitt 46.

²⁷⁹ Standard abonnementsvilkår (tekniske bestemmelser) s. 34.

²⁸⁰ Figuren fremkommer av sanitærreglement for Oslo kommune s. 6. Oslo kommune har tillatt at figuren anvendes i denne oppgaven. Se <https://www.oslo.kommune.no/vann-og-avlop/regler-for-vann-og-avlop/>

Kommunene fraskriver seg det objektive ansvaret «for svikt i form av tilbakeslag/oversvømmelse fra offentlig avløpsanlegg som skyldes (...) [at] det private avløpsanlegget eller sanitærinstallasjonene ikke er i samsvar med abonnementsvilkårenes administrative eller tekniske bestemmelser.»²⁸¹ Ordlyden taler for at kravet til overhøyde mellom topp hovedledning og laveste slukåpning på 90 cm, omfattes av ansvarsfraskrivelsen.

Som nevnt i punkt 1.3.2, kan den enkelte kommune tilpasse sanitærreglementet etter eget ønske. I Bergen kommunes sanitærreglement punkt 3.15 bokstav j, fraskriver kommunen seg eksplisitt ansvar for:

«Skader som skyldes tilbakeslag fra avløpsledning når kjellergulv og/eller vannstand i laveste monterte vannlås ligger mindre enn 900 mm høyere enn innvendig topp hovedledning i stikkrennens tilknytningspunkt på hovedledning.»²⁸²

Spørsmålet i det følgende er om ansvarsfraskrivelsen er gyldig.

Rettslig grunnlag er rettsregelen som følger av Moldedommen, se punkt 6.5 ovenfor.

Vurderingstema er om klausulen ivaretar tungtveiende saklige behov, og om klausulen endrer på risikoplasseringen som det objektive erstatningsansvaret begrunnes med.

Hva angår klausulens *utforming*, gjelder den bare for skader forårsaket av at det er lavere overhøyde enn 90 cm mellom topp hovedledning og laveste slukåpning. Ansvarsfraskrivelsen gjelder tilfeller hvor skaden «skyldes tilbakeslag». At klausulen fremstår som klart avgrenset,

²⁸¹ Standard abonnementsvilkår (administrative bestemmelser) s. 27.

²⁸² Sanitærreglement for Bergen kommune s. 19. Se <http://va-jus.no/standard-abonnementsvilkar/>

medfører at abonnentene kan forutse konsekvensene av at det tekniske kravet ikke blir fulgt. Ansvarsfraskrivelsens utforming taler dermed for at den er gyldig.

Enhver ansvarsfraskrivelse vil imidlertid virke mer eller mindre inngripende for skadelidte. Ansvarsfraskrivelsen i Moldedommen innebar en «lite inngripende regulering knyttet til omstendigheter ved det skadde objektet».²⁸³ Uttalelsen tilsier at kommunens ansvarsfrihet må sammenlignes med omstendigheter ved det skadde objektet. Den foreliggende ansvarsfraskrivelsen gjelder bare dersom skadelidte har brutt kravet til overhøyde mellom topp hovedledning og laveste slukåpning. Dersom abonnenten hadde forholdt seg til det tekniske kravet, ville skaden vært unngått. Siden skaden er forårsaket av abonnenten, kan det hevdes at klausulen er lite inngripende. Rimelighets- og prevensjonshensyn taler også for at kommunen kan fraskrive seg ansvaret i dette tilfellet.

I Moldedommen fraskrev kommunen seg ansvar for skader på innredning som manglet nødvendig godkjenning etter plan- og bygningsloven. Hensynet til lovgiver tilsier at ansvarsfraskrivelse som tilbakeføres til krav i nasjonal lovgivning, er gyldige. Et teknisk krav om minimum overhøyde har derimot ikke hjemmel i norsk lov, hvilket kan tale mot at klausulen kan gjøres gjeldende overfor abonnentene.

I Stavangerdommen tilsluttet Høyesterett seg tidligere rettspraksis, hvor det fremkom at «Det var uten betydning at reglementet ikke var kunngjort i Lovtidende, og at sender og mottaker ikke var klar over ansvarsfraskrivelsen.»²⁸⁴ Med dette forstås at kommunen også kan fraskrive seg ansvar for brudd på krav som ikke hjemles i norsk lov. Sanitærreglementets gyldighet betinges heller ikke av vedtakelse fra abonnenten, jf. punkt 6.2 ovenfor. Den foreliggende ansvarsfraskrivelsens karakter taler derfor ikke mot at den kan gjøres gjeldende overfor abonnentene.

Da klausulen skal beskytte mot tilbakeslag fra kommunens hovedledning, har den en «direkte avløpsmessig begrunnelse»²⁸⁵, hvilket taler for at klausulen ivaretar tungtveiende saklige behov.

²⁸³ Rt. 2014 s. 656 avsnitt 49.

²⁸⁴ Rt. 2007 s. 431 avsnitt 42.

²⁸⁵ Rt. 2014 s. 656 avsnitt 49.

På bakgrunn av ansvarsfraskrivelsens karakter, omfang og begrunnelse, konkluderes det med at klausulen er begrunnet i tungtveiende saklige behov.

Vurderingstema i det følgende er om klausulen medfører en endret risikoplassering.

Den som skaper en risiko for omgivelsene, er i utgangspunktet nærmere til å bære tapet ved en eventuell skade «enn den som tilfeldig rammes».²⁸⁶ Abonentene har imidlertid ansvar for at deres private stikkledninger oppfyller tekniske og administrative krav. En huseier som rammes av tilbakeslag som følge av at overhøyden er mindre enn 90 cm, er ikke tilfeldig rammet. Vedkommende kunne i realiteten valgt hvordan han ønsket å forholde seg til klausulen. Når feilen likevel ikke er rettet, er det rimelig å anse huseieren som nærmest til å bære risikoen som den private stikkledningen representerer. Ansvarsfraskrivelsen rokker derfor ikke ved risikoplasseringen som det objektive erstatningsansvaret begrunnes i, hvilket taler for at ansvarsfraskrivelsen er gyldig.

Drøftelsen har vist at vilkårene som fremkommer av Moldedommen, er oppfylt hva gjelder den foreliggende ansvarsfraskrivelsen.

Etter min mening tilsier også samfunnsøkonomiske hensyn at kommunene kan fraskrive seg erstatningsansvaret når skaden skyldes *abonentenes brudd på tekniske vilkår*.²⁸⁷

Klimaendringene vil medføre mer ekstremnedbør, som kan resultere i flere oversvømmelser i avløpsanleggene. Som eier av avløpsanleggene har kommunene et overordnet ansvar for å iverksette forebyggende tiltak. All den tid det tekniske kravet i sanitærreglementet er basert på et saklig og forsvarlig skjønn, er dette en god måte å forebygge tilbakeslag på.

Andre tiltak mot tilbakeslag kan for eksempel være reparasjon av de private rørene, og bør naturligvis dekkes av rørenes eier. Å installere en tilbakeslagsventil er også et mulig tiltak. Av praktiske og økonomiske grunner er oppføring av tilbakeslagsventiler for alle abonnentene nærmest umulig å gjennomføre for kommunene.

²⁸⁶ Rt. 2014 s. 656 avsnitt 34.

²⁸⁷ Se motsetningsvis drøftelsen i punkt 6.4 eksempel 3. Samfunnsøkonomiske hensyn talte mot at kommunene kan fraskrive seg skader som skyldes *kapasitetsmangler* ved *det kommunale* avløpsanlegget.

Alternativet er at kommunene gjennom sine sanitærreglement krever at abonnentene bekoster og installerer en tilbakeslagsventil. Et slikt krav vil bespare kommunen og samfunnet for store økonomiske utgifter. På den ene siden kan det hevdes at abonnenter som oppfyller de tekniske kravene til overhøyde, ikke skal dekke påkostninger som klimaendringene medfører. På den andre siden er utgiftene til en tilbakeslagsventil å anse som en alminnelig og påregnelig påkostning på huset. Det bør i alle fall anses rimelig at eierne av private avløpsanlegg som ikke oppfyller de tekniske kravene pålegges å etablere tilbakeslagsventil.

All den tid det ikke foreligger krav om tilbakeslagsventil, synes det å være rimelig og samfunnsøkonomisk at kommunene fraskriver seg erstatningsansvaret i tilfeller hvor kravet til overhøyde ikke er oppfylt.

Konklusjonen er at ansvarsfraskrivelsen i Bergen kommunes sanitærreglement punkt 3.15 bokstav j er gyldig.

2. Uvanlige og uaktsomt oppbevarte gjenstander

I Standard abonnementsvilkår punkt 3.14 andre kulepunkt, fraskriver kommunene seg ansvar for vannskader på «gjenstander som pga. sin verdi eller andre forhold er uvanlig eller uaktsomt å oppbevare på slike steder.»²⁸⁸ Klausulen gjelder i kjellere, lagerlokaler, næringslokaler eller boligareal. Den kommer til anvendelse når skaden skyldes ledningsbrudd, kloakkstopp eller kapasitetsproblemer. Det overordnede spørsmålet i det følgende er om ansvarsfraskrivelsen er gyldig.

Første spørsmål er om ansvarsfraskrivelsens karakter og omfang taler for at den er gyldig.

I Moldedommen gjaldt klausulen utelukkende for rom som ble brukt i strid med gjeldende lovgivning. Klausulen var ikke «generell, men består i en klart avgrenset og lite inngripende regulering knyttet til omstendigheter ved det skadde objektet.»²⁸⁹ Den foreliggende klausulen gjelder derimot alle rom i en bolig, hvilket kan tilsi at den er for vidtrekkende.

²⁸⁸ Standard abonnementsvilkår (administrative bestemmelser) s. 27. I Moldedommen gjaldt klausulen skade på innredning i rom som det ikke var søkt om bruksendringstillatelse for. Se Rt. 2014 s. 656 avsnitt 47.

²⁸⁹ Rt. 2014 s. 656 avsnitt 49.

Selv om klausulen gjelder uavhengig av hvilket rom gjenstanden ble oppbevart i, gjelder den ikke samtlige gjenstander i boligen. Klausulen begrenses til gjenstander som er «uvanlig» eller som det er «uaktsomt» å oppbevare. At den er avgrenset til å gjelde for skade på særlige gjenstander, taler mot at den er for vidtrekkende.

Derimot fremstår det som uklart for abonnentene *hvilke* gjenstander som anses *uvanlig* eller *uaktsomt* å oppbevare. Svært kostbart produksjonsutstyr og teknisk utstyr vil antakeligvis være uvanlig å oppbevare på kjellergulv. Det kan også tenkes at bestemmelsen påberopes av en kommune for skader på kostbare maleri eller møbler. For mange boligeiere er det ikke unormalt å oppbevare slike gjenstander, enten i boligens kjeller eller i andre rom. I næringslokaler er det også vanlig å oppbevare kostbare møbler og kunstverk. Eksemplet viser at grensdragningen mellom gjenstander som omfattes og ikke omfattes av klausulens ordlyd, er uklar.

Ansvarsfraskrivelsen i Moldedommen var ikke begrenset til enkelte gjenstander, men gjaldt *innredning* som sådan. Klausulen ble likevel godkjent, da det ikke var søkt om bruksendringstillatelse for de skadde hyblene. Som påpekt i punkt 6.5.1 bokstav b, vektla Høyesterett at abonnenten enkelt kunne forholde seg til klausulen. Abonnenten kunne velge å søke om bruksendringstillatelse, eller å la være. Av den foreliggende klausulens ordlyd fremkommer det verken en definisjon av begrepene eller en veiledende beløpsgrense for hvilke gjenstander som anses «uvanlig». Derfor fremstår klausulens konkrete anvendelsesområde som uklart. Følgelig er det ikke enkelt for abonnentene å forholde seg til klausulen. Ordlydens tvetydighet kan derfor tale mot at klausulen anses som gyldig.

Selv om definisjonen av ansvarsfraskrivelsens begreper er uklar, gjelder klausulen et utvalg gjenstander, og den kommer *unntaksvis* til anvendelse. Klausulen synes å være mindre omfattende enn ansvarsfraskrivelsen i Moldedommen, som gjaldt *innredning* og ikke enkelte *gjenstander*. På bakgrunn av rettsregelen i Moldedommen synes det som at klausulens innhold ikke er for omfattende.

Konklusjonen er at ansvarsfraskrivelsens karakter og omfang taler for at den er gyldig.

Dermed er spørsmålet om klausulen er begrunnet i saklige hensyn og om den røkkes ved risikofordelingen bak det objektive erstatningsansvaret.

Ansvarsfraskrivelsen i Moldedommen ble begrunnet i kommunens *legitime* behov for å håndheve plan-og bygningsloven.²⁹⁰ En tolkning av rettens subsumsjon taler for at klausuler som begrunnes i lovgivningen eller hensyn som skal ivaretas gjennom lovgivningen, er saklig begrunnet. Det vises til analysen i punkt 6.5.1 bokstav b.

Foreliggende klausul kan begrunnes i prevensjonshensyn. Den gir abonnentene en oppfordring om å sikre slike gjenstander på best mulig måte for å unngå skader. Ansvarsfraskrivelsen synes derfor å være et utslag av skadelidtes tapsbegrensningsplikt etter skl. § 5-1 nr. 2. I en boligkjeller er det størst sannsynlighet for tilbakeslag, råte eller vannskader. Skaderisikoen kan derfor reduseres ved å oppbevare gjenstandene på andre steder i boligen. Gjenstander kan også sikres ved oppbevaring i safe, bankboks eller skap som tåler ytre påkjenninger som vann eller brann. Klausulens sammenheng med skadelidtes plikter etter skadeserstatningsloven, samt at den begrunnes i prevensjonshensyn, taler for at den er saklig begrunnet.

Ansvarsfraskrivelsen kan også begrunnes i vilkåret om adekvans og at det for kommunen ikke er påregnelig å bære tap av gjenstander som omfattes av ordlyden. Dessuten kan klausulen begrunnes i hensynet til risikoplassering. Boligeieren vil som regel være nærmest til å bære risikoen for skade på uvanlige og uaktsomt oppbevarte gjenstander. At kommunen bare fritas fra erstatningsplikt for skade på enkelte gjenstander, og ikke skade på kjelleren som sådan, taler også for at risikooverføringen er rimelig. Videre tilsier rettferdighetshensyn at kommunen kan overføre erstatningsansvaret på abonnentene når skaden kunne vært unngått ved mer aktsom oppbevaring av gjenstandene.

Med dette konkluderes det med at ansvarsfraskrivelsen har en legitim og saklig begrunnelse. I tillegg rokker ikke ansvarsfraskrivelsen med risikofordelingen bak det objektive ansvaret.

Drøftelsen har vist at ansvarsfraskrivelsen oppfyller vilkårene i rettsregelen som fremkom av Moldedommen, og klausulen er derfor gyldig. Likevel kan det være uklart for abonnentene hvilke gjenstander som omfattes av ordlyden. Kommunenes formål med klausulen er å fraskrive seg erstatningsansvaret for skade på «uvanlige» gjenstander. Abonnentene er

²⁹⁰ Rt. 2014 s. 656 avsnitt 49.

lovpålagt å tilknytte seg et kommunalt avløpsanlegg, men har ingen muligheter til å fremforhandle avtalevilkårene. Derfor er det spesielt viktig for abonnentene at klausulenes innhold fremstår som klart og definert. Et alternativ kan være at KS inntar en beskrivelse av hva kommunene mener med «uvanlig». Ordlyden taler for at dette er gjenstander som normalt ikke oppbevares i kjellerlokaler eller boligareal. I tillegg til en definisjon av begrepet, kan det for eksempel fremkomme en veiledende beløpsgrense, eller ulike eksempler på gjenstander som omfattes av ordlyden. En konkretisering av klausulens innhold gjør det enklere for abonnentene å forholde seg til ansvarsfraskrivelsen i fremtiden.

Konklusjonen er at ansvarsfraskrivelsen i Standard abonnementsvilkår punkt 3.14 andre kulepunkt er gyldig.

3. Skader som et avløpsanlegg volder på ulovlig byggverk

Ola eier en hytte som er tilknyttet Storevik kommunes avløpsanlegg. Ti år etter hytta ble oppført, bygger Ola et annekset med to soverom og et bad. Annekset oppføres uten byggetillatelse, jf. pbl. § 20-1 første ledd bokstav a. Den private stikkledningen tilkobles den kommunale hovedledningen. Kommunens avløpsledning fortettes plutselig av en stein, hvilket medfører tilbakeslag i Olas private avløpsanlegg. Hytta og annekset påføres betydelige vannskader som Olas forsikringsselskap krever at kommunen erstatter.

Storevik kommune erstatter skadene på hytta. Kommunen har fraskrevet seg det objektive erstatningsansvaret for tilbakeslagsskader på byggverk oppført i strid med pbl. § 20-1. Derfor nekter kommunen å erstatte skadene på annekset.

Utgangspunktet for drøftelsen er at kommunen er erstatningsansvarlig etter det ulovfestede objektive erstatningsansvaret. Skadene på annekset er en integritetskrenkelse og er derfor erstatningsrettslig vernet. Den manglende byggetillatelsen kan oppnås i ettertid. For mer om skadebegrepet, se betraktningene i petitavsnittet i punkt 5.3.1.

Spørsmålet er om kommunen kan fraskrive seg objektivt erstatningsansvar for tilbakeslagsskade på ulovlig byggverk som skyldes kloakkstopp.

Rettslig grunnlag er Moldedommen. Dermed må det foretas en helhetsvurdering av om ansvarsfraskrivelsen, på bakgrunn av dens karakter og omfang, ivaretar tungtveiende saklige behov. Det må også tas stilling til om klausulen endrer på risikoplasseringen som det objektive erstatningsansvaret begrunnes i.

Kommunen har monopol på drift av vann- og avløpsanlegg, mens abonnenten har tilknytningsplikt. Likevel kan Ola enkelt forholde seg til klausulens innhold. Ola kan velge å søke om byggetillatelse for oppføring av annekset, eller å la være. Dersom han unngår å søke, velger han å risikere at eventuelle tilbakeslagsskader ikke blir erstattet av kommunen. *Avtalesituasjonen* taler dermed ikke mot at ansvarsfraskrivelsen er gyldig.

Hva gjelder klausulens *karakter og omfang*, gjelder den annekset i sin helhet. Resultatet er at huseiers forsikringsselskap blir fullt ut ansvarlig for å dekke skadene som skyldes svikt i avløpsanlegget. Klausulen gjelder bare skade på bolig som er oppført i strid med pbl. § 20-1. Dermed er ansvarsfraskrivelsen klart avgrenset. Klausulen er imidlertid inngripende for eieren av annekset. Den gjelder hele bygningen, og ikke bare innredningen i et rom som er oppført i strid med pbl. § 20-1. Selv om klausulens omfang kan tale for at den er ugyldig, er det avgjørende om den begrunnes i tungtveiende saklige behov.

Skadens tapspotensial og kommunens legitime behov for å håndheve bestemmelsene i plan- og bygningsloven, må vektlegges i vurderingen av klausulens *begrunnelse*.²⁹¹ Ansvarsfraskrivelsen omfatter skadene på et ulovlig byggverk som sådan. Den er ikke begrenset til å gjelde skade på innredning i en kjeller som brukes ulovlig. Tapspotensialet er stort. Dette, samt at annekset strider med lovgivningen, kan rettferdiggjøre kommunens interesse i å fraskrive seg ansvaret for skadene.

Klausulen kan begrunnes i at oppføring av byggverk er søknadspliktig, og krever tillatelse fra bygningsmyndighetene. Dersom et byggverk oppføres uten tillatelse eller i strid med gitt tillatelse, foreligger det et ulovlig forhold etter plan- og bygningsloven. Rimelighetshensyn taler derfor mot at kommunene skal erstatte skader på slike byggverk.

²⁹¹ Rt. 2014 s. 656 avsnitt 49.

Kommunen har imidlertid plikt til å *føre tilsyn* i byggesaker. Dette følger av pbl. § 25-1 første og andre ledd. Bestemmelsen blir ifølge forarbeidene²⁹² overlappet av pbl. § 32-1, som pålegger kommunene å forfølge overtredelser av bestemmelser gitt i eller i medhold av plan- og bygningsloven. Kommunens eneste mulighet til å unngå og etterfølge ulovligheter er når overtredelsen er av «mindre betydning», jf. pbl. §32-1 annet ledd. Med dette har kommunene diskresjonær myndighet til å avgjøre hvilke saker som skal prioriteres.

Oppføring av hus uten byggetillatelse etter pbl. § 20-1, forstås ikke som en overtredelse av «mindre betydning». Dermed står en overfor tiltakshavers plikt til å søke om byggetillatelse på den ene siden, og kommunens plikt til å forfølge overtredelsen på den andre siden. Kommunen har i slike tilfeller mulighet til å iverksette sanksjoner, jf. pbl. § 32-2 følgende. Forarbeidene påpeker at lovens kapittel 32 skal «sikre at kommunene prioriterer ulovlighetsoppfølging» og kommunene «forventes å ha et apparat for tilsyn og annen oppfølging av byggesak.»²⁹³

Dersom kommunen ikke oppfylder sine forpliktelser etter plan- og bygningsloven, taler dette mot at klausulen kan begrunnes i *tungtveiende saklige behov*. Det kan for øvrig påpekes ulike årsaker som støtter denne slutningen.

Ansvarsfraskrivelsen vil for det første medføre at formålet med tilsyns- og ulovlighetsoppfølgingen ikke blir oppfylt. Dersom klausulen godtas, gir dette et signal til kommunene om at de kan redusere det lovpliktige tilsynet.

For det andre innebærer drift av vann- og avløpsanlegg en stadig, typisk og ekstraordinær risiko for skade *på byggverk*, uavhengig av om de er lovlig eller ulovlig oppført. Kommunen kan på den ene side påregne at den bare blir erstatningsansvarlig for lovlige innretninger. På den andre side har kommunen mulighet til å pulverisere ethvert tap som er voldt av et avløpsanlegg. I tillegg kan anleggseier tegne ansvarsforsikring. Pulveriseringshensynet og forsikringshensynet kan derfor tale mot at ansvarsfraskrivelsen ivaretar tungtveiende saklige behov.

²⁹² Ot.prp. nr. 45 (2007-2008) Om lov om planlegging og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven) (byggesaksdelen) s. 352.

²⁹³ Ot.prp. nr. 45 (2007-2008) s. 352.

For det tredje innebærer drift av vann- og avløpsanlegg en kvalifisert risiko for skade *på omgivelsene*. Ved å godta ansvarsfraskrivelse for skade på ulovlige byggverk, vil risikoen ved driften overføres fra anleggseieren til den tilfeldig rammede huseier. Slik kan en rolle ved risikoplasseringen som erstatningsansvaret begrunnes i. Den høye risikoen for skade medfører at en slik ansvarsrokkering kan virke urimelig for skadelidte.

For det fjerde har kommunene et annet alternativ enn å fraskrive seg ansvar overfor vedkommende huseier. Kommunene kan utøve sanksjoner som fremkommer eksplisitt av pbl. § 32-2 følgende. Dermed vil kommunen som utøvende plan- og bygningsmyndighet oppfylle formålet med tilsyns- og oppfølgingsplikten.

Til sist kan det hevdes at en godkjenning av så vide ansvarsfraskrivelse som det tiltenkte tilfellet illustrerer, kan medføre en utvidelse av kommunens adgang til å fraskrive seg objektivt erstatningsansvar. Resultatet vil ikke være i tråd med begrensningene som fremkommer av Moldedommen, og utvidelsen kan derfor bidra til å tilsidesette gjeldende rett.

Med dette er konklusjonen at kommunen ikke kan fraskrive seg erstatningsansvar for skader som et avløpsanlegg volder på byggverk som er oppført uten byggetillatelse. I den konkrete sak ville derfor Ola fått erstattet skadene på annekset, men måtte i ettertid søkt om tilstrekkelig tillatelse etter plan- og bygningsloven.

Eksemplene 1-3 har vist at ansvarsfraskrivelse som knytter seg til et klart og begrenset skadetilfelle, i utgangspunktet anses gyldig. Kommunene må imidlertid ha en saklig begrunnelse. En omfattende klausul vil lettere rolle ved risikofordelingen enn en som er klart avgrenset. Videre synes Moldedommens rettsregel å etablere en snevrere fraskrivelsesadgang enn kommunenes adgang til å fravike alternativet om «manglende kapasitet» i forurl. § 24a.

6.7 Oppsummering

Spørsmålet i kapittel 6 var hvilken adgang kommunene har til å *fraskrive seg det lovfestede og ulovfestede objektive erstatningsansvaret* for skade voldt av et avløpsanlegg.

Redegjørelsene har vist at kommunene kan fraskrive seg det objektive erstatningsansvaret for skader som skyldes at avløpsnettets manglende kapasitet. For slike skader avhenger

erstatningsansvaret i realiteten av at kommunene har handlet culpøst ved dimensjoneringen av avløpsrørene. Dermed beror erstatningsansvaret i slike tilfeller på det samme ansvarsgrunnlaget som gjelder for ugyldige forvaltningsvedtak og for service-, kontroll-, og bistandsytelser. Likhetsstrekkene som ble påpekt ovenfor i punkt 3.4.1, taler for at aktsomhetsvurderingen for skader som skyldes underdimensjonering beror på de samme momentene som ble anvendt i Nissegården.

Derimot er kommunene til enhver tid objektivt erstatningsansvarlig for skader som skyldes utilstrekkelig vedlikehold av avløpsnett.

Dersom skaden omfattes av det ulovfestede objektive ansvaret, betinges fraskrivelsesadgangen av at klausulen ivaretar tungtveiende saklige behov. I tillegg må den ikke røkke ved risikoplasseringen som ansvaret begrunnes i.

Dermed er fraskrivelsesadgangen for skader som skyldes utilstrekkelig vedlikehold og skader som reguleres av det ulovfestede ansvaret, mer begrenset enn adgangen til å fraskrivelsesadgangen for skader som skyldes manglende kapasitet.

7 Avslutning

7.1 Avhandlingens funn

Avhandlingens formål var å tydeliggjøre rekkevidden av kommunalt erstatningsansvar for vann- og avløpsskader som er voldt av kommunale avløpsanlegg.

I punkt 1.2 ble det formulert fire sentrale problemstillinger som ble besvart i kapitlene 3 og 4. Det er påvist at kommunenes objektive erstatningsansvar etter gjeldende rett er strengt. Konklusjonen i kapittel 3 var at forurl. § 24a utelukkende gjelder for oversvømmelse eller lekkasje som skyldes manglende kapasitet eller utilstrekkelig vedlikehold av avløpsanlegg. Kommunene kan imidlertid fritas fra erstatningsplikt dersom skaden skyldes en force majeure-hendelse. Unntaket vil sjelden komme til anvendelse da vilkårene for force majeure er strenge.

I kapittel 4 viste analysene av rettspraksis at kommunenes ulovfestede objektive erstatningsansvar for vann- og avløpsskader er strengt. Drift av vann- og avløpsanlegg innebærer alltid en kvalifisert risiko for skade. Som eier av anleggene er kommunene i utgangspunktet nærmest til å bære risikoens konsekvenser dersom en skade voldes. Konklusjonen viste at det ulovfestede ansvarets funksjon er begrenset, da de fleste vann- og avløpsskader omfattes av forurl. §24a. Det ulovfestede objektive fungerer dermed som et supplerende rettsgrunnlag for skader som faller utenfor bestemmelsens anvendelsesområde.

Selv om det objektive erstatningsansvaret for vann- og avløpsskader kan reduseres helt eller delvis, viste konklusjonen i kapittel 5 at terskelen for medvirkning og lemping er høy. Bakgrunnen for den høye terskelen synes i hovedsak å være kommunenes pulveriseringsmuligheter.

Derimot har kommunene større mulighet til å redusere erstatningsansvaret ved å fraskrive seg ansvaret gjennom sine sanitærreglement. Konklusjonen i kapittel 6 viste at kommunene ikke kan fraskrive seg det objektive erstatningsansvaret for skader som skyldes *utilstrekkelig vedlikehold*. Det strenge ansvaret for slike skader, taler for at hensynene som ansvarsgrunnlaget begrunnes i blir ivaretatt.

Som kapittel 6 viste, kan kommunene derimot fraskrive seg erstatningsansvaret for skader som skyldes at avløpsanlegget har hatt manglende kapasitet. Realiteten etter gjeldende rett er at erstatningsansvaret for denne skadeårsaken reguleres av culperegelen. Drøftelsen i punkt 6.4 eksempel 3 viste at rettstilstanden kan medføre at prevensjonshensyn, samfunnsmessige hensyn og hensynet til risikoplassering blir tilsidesatt.

Dersom skaden ikke omfattes av forurl. § 24a, må kommunenes ansvarsfraskrivelser oppfylle vilkårene som stilles i rettsregelen som følger av Moldedommen.

7.2 Anbefalinger

Avslutningsvis vil jeg peke på noen problemstillinger som vil være av betydning i det pågående lovarbeidet. Disse omhandler ansvarsgrunnlaget for skader som omfattes av forurl. § 24a, og lovfesting av kommunenes fraskrivelsesadgang.

Som det fremkom i punkt 2.2.1, fremhevet forarbeidene til forurensningsloven at prevensjons- og reparasjonshensyn begrunner erstatningsansvaret for forurensningsskader. Det objektive ansvaret begrunnes også i hensynet til risikoplassering.

For å etterstrebe at tilsynet av avløpsanleggene er hyppig, holder høy kvalitet og utføres av dyktige ansatte, bør det objektive erstatningsansvaret opprettholdes for skader som skyldes kommunenes utilstrekkelige vedlikehold. Dersom skaden skyldes at klimaendringene har umuliggjort vedlikeholdet, må en eventuell lemping av ansvaret drøftes etter skl. § 5-2 eller force majeure.

Som det fremkom av prologen i punkt 1.1, skal lovutvalget beskrive kommunenes fraskrivelsesadgang ved skade på *abonntenes eiendom*. Jeg mener imidlertid at det også er behov for at lovutvalget vurderer om det bør foretas endringer i fraskrivelsesadgangen for skader som skyldes *manglende kapasitet*. I punkt 6.4 eksempel 3 konkluderte jeg med at kommunenes adgang til å fraskrive seg ansvaret for slike skader, tilsidesetter hensynene bak det objektive erstatningsansvaret. I tillegg taler retts tekniske hensyn for at rettstilstanden etter forurl. § 24a ikke er heldig.

Lovutvalget bør for det første ta stilling til om det fremdeles skal gjelde et objektivt erstatningsansvar for skader som skyldes kapasitetsmangler.

Hvis erstatningsansvaret fortsatt skal reguleres av det objektive ansvaret, bør lovutvalget for det andre ta stilling til om ansvaret kan fraskrives *uavhengig* av underdimensjoneringens årsak. Tatt i betraktning dagens klimautfordringer, er det betenkelig at kommunene kan overføre det objektive ansvaret for skader som skyldes kapasitetsmangler til abonnentene. Dersom kommunene ikke dimensjonerer i tråd med dagens kunnskap om fremtidige nedbørmengder, er det etter min mening ikke rimelig at de frifinnes.

Et løsningsalternativ kan være å innsnevre fraskrivelsesadgangen til kapasitetsmangler som skyldes *ekstraordinære nedbørmengder*. For å oppnå klarhet og forutberegnelighet for kommunene og abonnentene, bør naturligvis lovgiver definere hva som menes med «ekstraordinære nedbørmengder». Denne løsningen medfører at kommunene fremdeles unnslipper erstatningsansvar når skadeårsaken er ukontrollerbar. Løsningen kan, i større grad enn om ansvaret betinges av culpa, medføre at erstatningsregelen vil fungere preventivt. Den begrensede adgangen til å fraskrive seg det objektive ansvaret medfører også at risikoen for skade ikke overføres på abonnentene.

Dersom overvannsutvalget fastholder dagens fraskrivelsesadgang etter forurl. § 24a, er et annet alternativ at erstatningsansvaret for kapasitetsmangler blir regulert av arbeidsgiveransvaret i skl. § 2-1. Som det fremkom av punkt 2.3 og 3.4.1, har drift av vann- og avløpsanlegg flere likheter med skadetilfellene som omfattes av arbeidsgiveransvaret. Dette taler for at bestemmelsen også kan anvendes på skader som skyldes kapasitetsmangler.

Skadeserstatningsloven § 2-1 inneholder imidlertid en relativ aktsomhetsnorm.

Erstatningsansvaret betinges av at kravene som skadelidte «med rimelighet» kan stille til virksomheten, er tilsidesatt. Dersom ansvar for kapasitetsmangler reguleres etter denne bestemmelsen, *kan* dette resultere i et mildere erstatningsansvar for anleggseier enn den alminnelige aktsomhetsnormen. Derfor taler prevensjonshensynet for at erstatningsansvaret for skader som skyldes at «kapasiteten ikke strekker til», ikke bør overføres fra forurl. § 24a til skl. § 2-1.

Forutsatt at det alminnelige culpaansvaret skal fortsette å gjelde for skader som skyldes dimensjoneringsfeil, er en tredje løsning å lovfeste denne regelen. Et alternativ er at

forurensningsloven kapittel 4 tilføyes en bestemmelse som utelukkende gjelder skader som skyldes kapasitetsmangler. Lovfestingen kan også skje gjennom en egen lov om kommuners håndtering av overvann.

Lovbestemmelsen bør inneholde klare vilkår for kommunenes erstatningsansvar. Det objektive erstatningsansvaret for skader som skyldes utilstrekkelig vedlikehold, bør også lovfestes i en egen bestemmelse. En lovfesting av den reelle rettstilstanden kan bidra til bedre oversikt over ansvarsforholdet for kommunene og abonnentenes forsikringsselskap.

Lov om kommuners håndtering av overvann bør også inneholde en bestemmelse om vilkårene for innholdet av kommunenes ansvarsfraskrivelser. Bestemmelsen kan for eksempel inneholde rettsregelen som fremkommer av Moldedommen. Eventuelt kan lovbestemmelsen henvise til en forskrift om rammebetingelser for kommunenes fraskrivelsesadgang.

Lovfestingen av ansvarsgrunnlaget for kapasitetsmangler og kommunenes fraskrivelsesadgang kan etter min mening ha flere positive konsekvenser. En samordnet²⁹⁴ lovgivning kan bidra til at abonnentene, før de fremmer regresskrav mot kommunen, i større grad kan forutberegne sin rettsstilling. Loven medfører også at abonnentene gjøres oppmerksom på at det eksisterer abonnementsvilkår som de forpliktes å følge. En bevisstgjøring på at avtaleforholdet reguleres av ensidig fastsatte vilkår, kan medføre at abonnentene iverksetter flere forebyggende tiltak når private stikkledninger tilkobles kommunenes hovedledning. Kodifiseringen av ansvarsforholdet kan også være samfunnsøkonomisk gunstig ved at den bidrar til færre rettslige tvister mellom partene.

Antall ord: 31 130.

²⁹⁴ Se redegjørelsen i punkt 2.1. Formålet med forurensningsloven var en samordnet forurensningslovgivning, jf. Ot.prp. nr. 11 (1979-1980) Om lov om vern mot forurensninger og om avfall (Forurensningsloven) s. 1.

8. Kildeliste

8.1 Lover

Lov 10. februar 1967 om behandlingsmåter i forvaltningssaker

Lov 13. juni 1969 nr. 26 om skadeserstatning

Lov 13. mars 1981 nr. 6 om vern mot forurensninger og om avfall

Lov 16. juni 1989 nr. 67 om endringer i lov av 13. mars 1981 nr. 6 om vern mot forurensninger og om avfall (forurensningsloven) m.v.

Lov 29. januar 1999 nr. 6 om interkommunale selskaper.

Lov 24. november 2000 nr. 82 om vassdrag og grunnvann (vannressursloven)

Lov 27. juni 2008 nr. 71 om planlegging og byggesaksbehandling.

Lov 16. mars 2012 nr. 12 om kommunale vass og avløpsanlegg.

Lov 15. mars 1940 nr. 3 om vassdragene (opphevet).

Lov 14. juni 1985 nr. 77 Plan- og bygningslov (opphevet).

8.2 Forskrift

Forskrift 1. juni 2004 nr. 931 om begrensning av forurensning

8.3 Forarbeider og utredninger

Ot.prp. nr. 48 (1965-1966) Om lov om skadeserstatning i visse forhold

Ot.prp. nr. 11 (1979-1980) Om lov om vern mot forurensninger og om avfall
(Forurensningsloven)

NOU 1982: 19 Generelle lovregler om erstatning for forurensningsskade

Ot.prp. nr. 75 (1983-1984) Om lov om endringer i erstatningslovgivningen (ansvar for dyr, regress, lemping m.m og endringer i bilansvarlova)

Ot.prp. nr. 33 (1988-1989) Om lov om endringer i lov 13 mars 1981 nr 6 om vern mot forurensninger og om avfall (forurensningsloven) m.v (Erstatningsansvar ved forurensningsskade)

NOU 1994:12 Lov om vassdrag og grunnvann

Ot.prp. nr. 39 (1998-1999) Lov om vassdrag og grunnvann (vannressursloven)

Ot.prp. nr. 32 (2007-2008) Om lov om planlegging og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven) (plandelen)

Ot.prp. nr. 45 (2007-2008) Om lov planlegging og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven) (byggesaksdelen)

Prop.136 L (2010-2011) Lov om kommunale vass- og avløpsanlegg

Meld.St. 33 (2012-2013) Melding til Stortinget, Klimatilpasning i Norge

8.4 Rettspraksis

Høyesterettspraksis

Rt. 1905 s. 715	(Vannledning)
Rt. 1935 s. 218	(Kloakkledning)
Rt. 1940 s. 16	
Rt. 1960 s. 841	
Rt. 1970 s. 1154	
Rt. 1975 s. 1081	(Tromsø)
Rt. 1983 s. 758	
Rt. 1992 s. 453	
Rt. 1997 s. 883	
Rt. 2000 s. 253	(Asfaltkant)
Rt. 2003 s. 1546	
Rt. 2006 s. 690	(Lillestrøm)
Rt. 2007 s. 431	(Stavanger)
Rt. 2009 s. 1237	(Nordsjødykkerne)
Rt. 2010 s. 291	(Vangen)
Rt. 2011 s. 1304	(Alta)
Rt. 2012 s. 820	(Fosen)
Rt. 2014 s. 656	(Molde)
HR-2015-484-A	(Nissegården)
HR-2007-1411-U	(Høyesteretts kjæremålsutvalg)

Underrettspraksis

RG 1992 s. 1158	(Frostating)
TFRED-2003-1465	publisert i RG 2005 s. 385 (Fredrikstad)
LB 2005-156780	publisert i RG 2007 s. 1281 (Borgarting)
LG-2005-49263	publisert i RG-2006-1000 (Gulating)
LA-2011-130109	(Agder)
LF-2010-106748	(Frostating)

8.5 Litteratur

Bøker

- Eckhoff og Smith (2014) Eckhoff, Torstein og Eivind Smith, *Forvaltningsrett*, 10. utgave (Oslo 2014)
- Eckhoff og Helgesen (2001) Eckhoff, Torstein og Jan E. Helgesen, *Rettskildelære*, 5. utgave (Oslo 2001)
- Hagstrøm (1987) Hagstrøm, Viggo, *Offentligrettslig erstatningsansvar* (Otta 1987)
- Hagstrøm (2011) Hagstrøm, Viggo, *Obligasjonsrett*, 2. utgave (Oslo 2011)
- Hagstrøm og Stenvik (2015) Hagstrøm, Viggo og Are Stenvik, *Erstatningsrett* (Oslo 2015)
- Jakobsen (2010) Jakobsen, Guttorm, *Vann- og avløpsrett*, (Oslo 2010)
- Liisberg (2005) Liisberg, Bent, *Erstatningsansvar for offentlig servicevirksomhet – kritikk av en juridisk vranglære* (Bergen 2005)
- Lødrup og Kjelland (2009) Lødrup, Peter og Morten Kjelland, *Lærebok i erstatningsrett*, 6. utgave (Oslo 2009)
- Nygaard (2004) Nygaard, Nils, *Rettsgrunnlag og standpunkt*, 2. utgåve (Bergen 2004)
- Nygaard (2007) Nygaard, Nils, *Skade og ansvar*, 6. utgåve (Bergen 2007)

- Ross (1977) Ross, Anton, *Vannforsyning og vannavløp* (Oslo 1977)
- Stang (1919) Stang, Fredrik, *Erstatningsansvar* (Kristiania 1919)
- Standard abonnementsvilkår Kommunesektorens organisasjon, *Standard abonnementsvilkår for vann og avløp, Tekniske bestemmelser* (Oslo 2008)

Artikler

- Letvik (2015) Letvik, Tore, "Naturskader stadig dyrere for forsikringsselskapene", *Juristkontakt*, nr. 3/2015, 49. årgang s. 14-15
- Taubøll (2010) Taubøll, Steinar, "Virkeområdet for forurensningsloven § 24a og avløpsanlegg, særlig i forhold til overvann og veier", *Kart og Plan*, 2010 s. 166-173

8.6 Øvrige kilder

Standard abonnementsvilkår (administrative bestemmelser) utviklet av KS, samt sanitærreglement for Bergen kommune:

<http://va-jus.no/standard-abonnementsvilkar/> (sist lest 3.mai 2015 klokken 14:03)

Sanitærreglement for Oslo kommune, vedtatt 15. mars 2006:

<https://www.oslo.kommune.no/vann-og-avlop/regler-for-vann-og-avlop/>

(sist lest 3. mai 2015 klokken 14:24)

Brev fra KS til fylkeskommunene og kommunene om nytt sanitærreglement, sendt 7.11.2008:

<http://va-jus.no/wp-content/uploads/2012/03/brev-fra-KS.pdf>

(sist lest 3. mai 2015 klokken 14:25)

Pressemelding om oppnevning av lovutvalg som skal vurdere rammer for håndtering av overvann i byer og tettbebyggelser, publisert 11. april 2014:

<https://www.regjeringen.no/nb/aktuelt/Nytt-utvalg-utreder-overvann-i-byene-som-folge-av-mer-nedbor/id756362/> (sist lest 3. mai klokken 22:10)

Mandat for overvannsutvalget, publisert 11. april 2014:

<http://www.regjeringen.no/upload/KLD/HF/Mandat-lovutvalg-overvann.pdf>

(sist lest 3. mai 2015 klokken 22:05)

Retningslinjer for beregning av selvkost for kommunale betalingstjenester:

https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kmd/komm/retningslinjer_selvkost_betalingstjenester.pdf (sist lest 3. mai 2015 klokken 14:26)

Informasjon om internasjonale klimaforhandlinger:

<http://www.fn.no/Tema/Klima/Klimaforhandlinger/Tidslinje-klimaforhandlinger>

(sist lest 3. mai 2015 klokken 14:27)

Definisjon av «tilbakeslagsventil»:

<http://www.mft.no> (sist lest 3. mai 2015 klokken 14:30)